Juho Wesainen

Santeri Iwalo ajalooline romaan

Autori loaga tõlkinud A. T—nn

Tallinnas, 1922

O.-ü. „Waba Maa" trükk, Tallinnas

I.

Wäledalt jooksis hobune mööda lagendikuselga, tihedalt naksatasid kabjad wastu libedat jääd ja siin-seal kriuksus jää jalaste all. Sinna tänna oli tuul talwel esimest lund õhukesteks ribadeks kokku keerutanud ja nende peal libises regi hääletult, nagu wene waiksel weel; kui aga konarale jõuti, lõikasid reerauad terawamalt jäästikku, mis karedalt wastu kajas.

Külmalt puhus tõmbetuul awaralt Põhjalahelt. See oli raudja paksu härmatisega katnud, tema lakk ja saba lehwisid walges härmas ning kuum hingeõhk, mis sõõrmetest woolas, jättis järele walkja aurujoa. Mees, kes ree päral ohje hoidis, oli suure kraega nahkkasukasse pugenud, ja naisest, kes tema kõrwal istus, ei paistnud nahkade ning willaste rätikute wahelt muud, kui paar lahket, sinist silma, wäike nüdinina ja natukene punetawaid palgeid. Mees hoidis ohjaharud hooletult paremas käes — hobust ei tarwitsenud kiirustada, — pahema oli ta oma kõrwalistuja ümber sirutanud ja toetas end istudes wähekesi tema poole. Sel noormehel oli julge, selge pilk ning tema noorewõitu, kuigi natukene waljupiirdelisilt palgeilt paistis ainult lusti ja õnne, milles ta oma waiksema reeseltsilisega kogu tee igasugust tõtt ja nalja heitis.

— Oled ikka imelik küll, et sa nüüd enam

ei muretsegi, olgugi et ei tea, missugusesse hurtsikusse sind nüüd wiiakse, — kõneles mees ja waatles hella wallatusega oma seltsilist.

— Mõni aeg nüüd weel muretseda. Tean ju, et Wesalas on uued toredad eluhooned ja peremees ise on mu kõrwal.

— Kui aga sinule neist hoonetest ainult waletatud on. Polegi muud kui wana saunalogu, kuidas suure Torwise peretütar seal toime saab?

Naine kergitas natukene pead riiete wahel, waatas peaaegu imestunult seda naljahammast ja naeratas siis.

— Eks me warsti näe.

— Eks näe. Aga kuhu need teised jääwad; neid peaaegu ei näegi enam. Soo, raudjas, astu aga astu, oodatakse.

See oli Juho Wesjainen, kes Kiimingi külasse noorikut oma koju sõidutas; ta oli teda Kemis wana jõula Torwise perekonnast kosimas käinud. Paar päewa oli Torwisel uhkeid pulmi peetud, selle wanapoolne peremees edustas weel endisaegseid jõukaid talupojawürstisid ja pidas omale auks weel endisaegse wäärilikkusega esineda. Juho isa, tema õde Helinä ja wend Tapani — ema oli neil ju surnud — olid juba eelmisel päewal Iisse koju sõitnud, et ettewalmistusi teha noorpaari ja uue perenaise wastuwõtmiseks, ja nüüd oli suurem osa pulmarahwast sinnapoole teel. Kemijõe suust oli hommikul warakult teele asutud ja ei olnudki weel päew talweöö pikast pimedast selgida suutnud, kui hea tükk maad mööda jääkoorukest juba ära oli sõidetud.

Juho sõitis noorik Anniga ees ja ei tulnud neil meeldegi alati silmas pidada, kuidas muu pulmarahwas jaksab järel püsida. Oodasid wahetewahel, kuid ei maldanud kaua, waid

sõitsid jälle. Aegamööda koitis talwine päew, wiimaks wilkus argselt juba walgussädemeid madalalt taewarannalt; need wiirlesid külmadena ja kangetena, nagu läbi loori walgustades seda ääretut lagendikku, mille õhukene lumiwaip läikis särawate hangedena. Hämara joonena paistis juba kaugelt Ii org, tasane rannik, tõsisena ja rahulikuna. Tõuswa päikese argsed kiired ei jaksanud küll joojendada seda walidat, jäiset loodust, kuid tundus siiski, nagu oleks selle walgus wähekesi sõbralikumaks nõidunud neid härmatunud saari, millest juba mööda sõideti, ning merituule jäiset puhangutki wähekesi pehmemaks lahutanud.

— Kas näed, kõneles Anni, silmapilgu waikimise järele, mulle paistab, nagu tõuseks suits sealt eestpoolt, ranna tagant.

— Suits, mis weel... Aga tõesti sedamoodi see näib, wist ainult udu päikese ees.

— Wõi ehk on waenlased külasid põletamas, need waenlased, kelle siinkäimisest aastate eest just seal kõneldi.

— Ole mureta, ei need rannikuni usalda tulla. Ei liigu nad ka sealt nüüd enam hulk aega, selle järele, kui nad ülemisewal talwel Oulujärwel nii uhkesti naha peale saanud.

Nii trööstis Juho oma kaaslast ning püüdis weel teekonna lõpulgi reisi-ajawiiteks rõõmsalt ja muretult naljatada. Kuid ta ei saanud enam silmi lahti kiskuda sellest suitsusambast, mis lõuna-ida taewarannal, lumise metsa tagant üles kerkis. Mis ime see suits on — ehk kas ei ole see midagi muud, kui suits? Ja miks on mets nii laialiselt udus? See tõuseb otse Kiimingi küla kohalt. Kas siis tõesti saatanlik mäng jälle wallal, kas tõesti Karjala jälle suusaretkel? Aga sellest ei ole tänawu talwel ju midagi kuulda olnud.

On siis raijad tõesti usaldanud rannikuni rööwima tulla?

Juba mitmed aastakümned ei olnud waenlane usaldanud südamaa külades kaugemale tulla. Oulujärwe ümbruses oli wiimastel aastakümnetel ja 1580. aastakümne jooksulgi küll peaaegu igal aastal tapeldud ja weel eelmisel kewadelgi (1588) oli hulk Oulusuu talupoegi Oulujärwel haugipüügi-retkel olles äraandlikult waritsewa waenlase ohwriks langenud. Wesainen oli ka kuulnud, et Wiena pool suwe läbi ja sügiselgi kõwad ettewalmistused käsil olnud, Solowetsi kloostri ümber wallimüüre ehitatud ja palju muudki tehtud. Kuid need olid ju ainult warustustööd. Kas sealt siis nüüd talweretkele oli tuldud?

Seda mõtles ta mööda jääd sõites, ning mida enam Kiimingi jõesuule lähemale jõuti, seda tõsisemaks ja sõnakehwemaks ta jäi. Õige suits see seal enam ei olnud, seda ta juba teadis ja püüdis tagajärjetult üles arwata, mis see wõiks olla. Kiimingi suus pidas ta lõpuks oma härmatunud hobuse kinni ja astus wähekesi rahutumana reest wälja.

— Ootame siin teisi, tähendas ta noorikule, ja sõidame siis ühe hooga Kiimingisse.

Pea jõudiski järelsõitew pulmarahwas kohale; lõputeekonnal oli sõidetud kiiremini. Kümmekond hobust jäid üksteise järele seisma, kiirest sõidust lõõtsutades, ja üks mees siit ning teine sealt tõusid reest, kuna naised riietesse mähitult istuma jäid. Siin oli toredakirjalises ülikonnas ja neljakandilises punases lapлasemütsis tihedahabemega Torwinen, kelle kogukat keha kuuskümmend eluaastat weel küüru suruda ei olnud jaksanud. Tema poeg Lauri, keha poolest lühem, kuid tugew mees, wiskas ohjad ema kätte, keda ta küütis, ja rut-

tas kokkukoguwate meeste hulka. Pikk paindumate liigutustega mees, peenes nahkkasukas, mille ümber Saksa siidiga kirjatud wöö tõmmatud, astus tema ees. See oli noor Kanga Hannu Limingist, pärit Perapõhjamaa jõukast sugukonnast. Juba üksi sellepärast oleks ta ühes ema ja õega neist uhketest pulmadest osa wõtnud, ka siis, kui ta Juho kõigeparem sõjaseltsiline ei oleks olnudki. Nees, mille ümber need ja weel palju teisigi iilasi ning kemilasi kogunes, istus Kemi wana kirikhärra Henrik ja Ji kappellaan Peeter.

Kõikide silmis oli sama rahutus, kõikide huultel sama küsimus:

— Mis suits see on, mis külast tõuseb?

Suurem hulk arwasid, et see muud ei wõi olla, kui waenlaste poolt süüdatud tuli ja waja oli ainult selle üle nõu pidada, mis ette wõtta. Igaühe silmist paistis mure ja rahutus; seisti sõnatult ja ei tahetud mingisugusele otsusele tulla. Ainult wana Torwinen ja Wesainen ei heitnud meelt, nad nõudsid, et kõigekiiremini kohe külasse tuleb kihutada, päästma, mis weel päästa on, olgu hädaoht missugune tahes.

Kümmekond meest kolme hobusega hakkasid kohe mööda jõge üles edasi kihutama; naised jäid jõesuus asuwatesse majadesse peatuma. Jõekäänakul, kus esimesed Kiimingi küla hooned paistma hakkasid, nägid kihutajad juba oma silmadega, mis oli juhtunud ja kust suits tõusis. Majad põlesid piki jõeranda. Ühed olid weel leekides, teised suitsesid waremetes. Uhked, kõrged leegid lainetasid kahepool weejoont, kaugemal metsaserwal wilkus tulisambaid ja kogu lumine maastik punetas nende walgusest. Ühedes taludes põlesid kõik hooned, teistes leegitsesid ainult eluhooned, kuna kõrwalhooned

nukratena seal kõrwal weel terwed seisid. Kuid inimesi ei tabanud silm kaugemalt waadates kusagil. Näis, nagu elanikud oleksid küla hiljuti maha jätnud ja minnes majad põlema süütanud.

Mehed kihutasid edasi ja alles jõe ülemal käänul peatasid nad silmapilguks hobuseid, kohkunult ja hirmunult eesseisvale hätwituse peale waadates. Juho oli reele püsti tõusnud ja ta pilk oli kinni naelutatud jõe pahemale kaldale, kus tema kodutalu seisis. Tema uus elumaja, mille ta alles hiljuti walmis saanud ja kuhu ta just praegu oma noorikut perenaiseks oli toomas, seisis kõigesuuremates ja kõrgemates leekides. Ta oli ehitanud selle kõigetoredamaks majaks kogu külas ja uhkusega oli ta kodust wälja sõites waadelnud, kui wõimsana see seal jõekäärul seisis, puhtana ja uudiswalgena. Ning nüüd puresid leegid ahnetena selle walgeid seinu, katus oli juba sisse langenud, ja akendest tungisid wälja tugewad tulisambad. Juho ei saanud sõna suust, ei pilgutanud silmi, waid tume pilw asus ta näole, mis alles hiljuti nii lustiline olnud ja jooned suu ümber muutusid weelgi waljemaks ning terawamaks. Ohjadega hobusele tugewasti hoogu andes kihutas ta kiires traawis oma kodutalu poole.

Jõekääru all jooksis talle wastu tema 16-aastane noorem wend Tapani, kes juba eelmisel päewal ühes isa ja doga koju oli sõitnud. Silmis meeleheitlik hirm, hüüdis ta wennale wärisewa häälega:

— Rutta, Juho, wanasse maija, isa on seal suremas.

— Kas waenlane weel külas on?

— Ei, viimased läksid vähe aja eest minema.

Vesala vana, madal elumaja seisis metsapool õuet veel terwena ja sinna kihutas nüüd Juho, ilma et enam aega oleks saanud ümber vaadata. Tagaseina ääres voodis lamas tema vana isa, kahvatu ja nõrkenud, kaelas suur, lahtine haav, mis rinnani ulatus. Kuigi haava sulgudo oli katsutud, oli vanakene verest peaaegu juba tühjaks jooksnud ja hädavaevalt jaksas ta veel oma silmi avada, kui Juho tema voodi äärde astus. Jõudu pingutades katsus ta kätt tõsta, et seda Juhole sirutada ja kähises sosistava häälega:

— Sina, mu poeg . . ., maksa kätte . . .

Vanakene lõõtsutas vaevaliselt ja haavatud rind liikus raskesti. Silmapilgu järele nõksatas keha paar korda, kurk korises ja imelikult kokkutõmbanud palgeil ilmenes võimas valu. Siis vaibus keha jälle jõuetult paigale ja silmapilgu järele oli kõik lõppenud.

Alles nüüd vaatas Juho hoones ümber. Seal nuuksus naisi igas nurgas; hävitamise jooksul olid nad nii ära hirmunud, et isegi nutta ei saanud, ja alles nüüd, mil vaenlane läinud, pääsesid pisarad voolama. Juho viskas lina isa palgeile ja läks välja lähemaid teateid saama kõige üle, mis oli juhtunud.

Eelmisel õhtul, parajasti saunaskäimise ajal, oli salkkond Viena karjalasi, neid vanu vaenlasi, täitsa äkitselt ja ootamata külasse ilmunud. Vesalas oli vana peremees ühes oma poegadega parajasti saunas, kui ülevaltpoolt majadest järsku segadust hakkas kuulduma ja põgenejad üle õue jooksid. Nai-

sed ja palgalised kaotasid pea ning keegi ei oskanud midagi ette wõtta. Ainult peremees laskis loomad kiiresti lahti ja ajas nad metsa, kus nad weel praegugi olid. Ise ruttas ta tuppa, tõi sealt sõjariistu ja laskematerjali ning katsus päästa, mis wäärtuslikemat ette juhtus. Ja samal silmapilgul saatis ta naabertaludesse sõna, et mehed kõigekiiremini jõe pahemalle kaldale metsaserwa kokku koguksid ühiselt waenlasele wastu astuma, kelle hulk weel teadmata.

Kuid see oli juba hilja. Waenlasi lagunes mööda küla laiali nagu putukaid, igas talus häwitustööd tehes. Õhtul ei põletanud nad rohkem kui ainult paar talu; nad riisusid need enne paljaks ja sundisid elanikka — oda rinna wastu seades, kõike wälja tooma, mida neil söödawat ehk muud kõlbulikku oli. Ja kes wähegi wastu julges panna, see pisteti kohe „wardasse". Nii sõid ja mässasid nad seal kogu õhtu ja öö. See oli hirmus öö elanikkudele. Ühed põgenesid pakase käes pimedasse metsa mändide warjule, teised pugesid kuhu juhtus, keldriaukudesse ja reheparsile.

Iseäranis Wesalas oli laastamine kogu öö kõigehirmsam olnud, sest et waenlased selle nagu oma peakorteriks olid walinud, rööwitud saaki Juho uude majasse kogudes. Wesala jõulu-õlu käsutati wälja ja seda juues pidasid teised walwet, kuna üks osa põrandal lamas. Sinna olid asunud ka wienalaste juhid. Neid oli kaks, üks neist Kuisma, kes ahne oli saaki koguma ja selleks ühes oma meestega talust talusse rändas. Teine, Ahma, ei hoolinud niipalju saagist ega põletamisest. Kui tarwis läks wõidelda, siis oli ta esimene mees, samuti ka suusatamas; kuid kui küla-

desse tukki, siis tahtis ta parema meelega külla roogadest ja jookidest huwi tunda ning jättis saagikogumise teiste hooleks. Põhjala-he rannikurahwastele olid need mehed juba wanad tuttawad, sagedasti olid nad oma sisemaa käikudel nendega kokku puutunud ja kokku põrganud. Nüüd tuli neil seega siis esimest korda ka kodus neid oma külalisteks pidada.

Waenlasi ei olnud wäga palju, ainult 70 wõi 80 meest, kuid kiimingilased ei jaksanud siiski mingisugust wastupanekut ette wõtta, sest laiali ja sõjariistuta olles olid nad waenlase ootamata-äkilisel pealetungimisel täiesti segadusse sattunud. Ühed pääsesid põgenema, teised sattusid waenlase kätte wangi ehk said surma. Küll katsus Wesala wana peremees, keda wienalased majas joogijagajaks sundisid, weel hommikupoole ööd, mil suurem osa waenlasi magamas olid, wälja hiilida ja küla mehi kokku koguda, keda ta metsaserwal arwas walwawat. Ta saatis Tapani juba ette sinna sõna wiima. Kuid enne kui ta ise õuest wälja pääsis, oli Ahma tema äraminekut juba tähele pannud, järele jooksnud ning wanamehe tuppa tagasi tirinud, kus ta köitega kinni seoti.

Kui öö magatud ja kiimingilaste jõulu-road maitstud, hakkasid wienalased hommikul äraminekuks wastu walmistama, saaki kaasa wõttes. Enne seda aga panid nad toreda tulipidu toime; järele waadates, et majadest enam midagi kaasa wõtta ei ole, süütasid nad need põlema ja pea leegitses kogu küla hommikpimeduses. Wesalas oli nende kogumis-paik ja selle mahapõletamine jäeti sellepärast wiimaseks, lähteleegi tegemiseks.

Katkendlikult jutustasid peiduurgastest wähehaawal wäljapugenud ning hirmunud kodunimesed sellest Juhole, kes sünge näoga paigal seisis ja waatas, kuidas tema maja seinapalgid üks teise järele kokku warisesid.— Pidi juhtuma, et minagi just sel silmapilgul ära olin, mõtles ta iseeneses, ah! Oleks tahtnud neid kõeri natuke taltsutada. Tema käed kiskusid rusikasse ja pilk muutus järjest wihasemaks. Kuid äkki wõpatas ta, pööras naiste poole ja küsis kohkunult:

— Aga kus on Helinä?

Keegi ei teadnud. Nad ei olnud talutütart pärast eelmist õhtut enam näinud, metsas teda ka ei oldud nähtud, ta oli selles põgenemissegaduses täitsa kaotsi jäänud. Ka need, kes öö jooksul talus waenlaste teotada olnud ja sealt alles leekide keskelt hädawaewalt pääsenud, ei olnud teda näinud. Kõik waatasid üksteise peale, keegi ei teadnud talu noorest tütrest midagi.

— Kus on Helinä, kus on minu õde? hüüdis Juho ja jooksis teda otsima. Otsis läbi saunad, tallid, hüüdis teda nimepidi, küsis igaltpoolt, kuid ei leidnud kusagilt. Kas on laps wiimaks maija ära põlenud? käis kole mõte tal peast läbi. Wõi on ehk weel hirmsamat sündinud, on ehk waenlased teda kaasa wiinud? Keegi ei teadnud wastata. Isa ehk oleks weel teadnud, kuid nüüd oli temagi juba külm.

Selleks ajaks kogus Wesoila õue wähehaawal kogu külarahwas ja jõesuhu jäänud pulmarahwaski oli wahepeal juba kohale jõudnud. Oli teistelgi nii mõndagi otsida, kes otsis last, kes isa, kes naist. Kuid teised leidsid otsitawaid, kas surnuna lume pealt ehk haawatuina kusagilt ulualt, ainult Helinät

ei olnud kusagil leida. Ta oli armastatud tõikide, nii omaste kui ka võõraste poolt ja ta oli juba nii mõnegi poisi südame võitnud, nõnda Kranka noore Hannugi südame, kes nüüd lootusjeta ümber jookjis, teadmata, kas minna oma armastatut otsima põlevate rusude vahelt või tormata vaenlasele järele.

Ümber otsides tabas ta vana maja ahjupealt lõpuks poolkurdi ja poolnõdrameelse, räbalates rauga ja hakkas tedagi usutlema.

— Kas oled Helinät näinud? hüüdis ta vanamehele kõrva.

— Helinät... siin ta ahju peal oli..., ainult see pikk ritw lükkas meid alla.

— Nüüd hommikul? Ja kes pikk?

— Noh see... Kui kiitis weel, et siin on ju ilus tüdruk. Seesama siis peremehelegi kirwega rindu lõi.

— See on Ahma olnud. Aga Helinä?

— Süles wiis, ei tea kuhu . . .

Siit saadi juba esimesest niidiotsast kinni ja wähehaawal tilkus wanamehelt teateid weelgi juurde; saadi teada, et Helinä õhtul wienalaste tuleku järele ahju peale oli põgenenud ja räbalatesse peidetuna kogu öö wanamehe taga lamanud. Peale peremehe ei olnud seda keegi teadnud ja ka waenlased ei olnud teda sealt otsinud. Alles hommikul ära minema hakates käinud Ahma weel wana maja waatamas ja leidnud ahju pealt wanamehe ning Helinä. Tõuganud wanameest paar korda ja jätnud siis rahule, ainult tüdruk wististi meeldinud talle, sest et ta teda kaasa wõtta tahtnud — teisi wange ei olnud karjalased seekord wõtnud, sest neid oli wangide kaasawedamiseks liig wäike hulk. Wana Wesalainen, kes üksinda uude põlewasse majasse oli jäetud, oli oma küüned katki rebinud

ja — nähtawasti Helinä pärast mures olles — wana maija rutanud, kust Ahma parajasti just tüdrukut wälja kandnud. Ta on katsunud oma last päästa, kuid Ahma löönud talle sõjakirwega rindu, nii et ta põrandale langenud.

Keegi peidusolija oli weel näinud Ahmat naabritalu õues tallist wõetud hobust rakendamas ja siis järele kihutamas teistele, kes siis juba niidu teisel serwal suusatasid . . .

— Teda peab päästma! hüüdis Hannu waimustawalt. Mehed! nüüd suuskadele ja kihutame järele.

— Kuhu poole nad liikusid? küsis Juho rahulikuma, kuid otsustawama häälega.

— Ii kiriku poole.

— Kes soowib, toogu sõjariist ja rutaku kaasa! Sest nüüd sama teed järele!

Rahwa keskel, kes Wesala õue ja hoonesse kokku oli kogunud, tekkis liikumine ja kihamine. Naised keelasid ja palusid mehi, et need koju jääksid. Tarwis nüüd neil ka sinna weel surma otsima minna, kas pole küllalt kurbtust juba sellestki, et kodud rüüstatud ja talud maha põletatud? Kas jälle külad kaitseta, naised ja lapsed palja taewa alla warjuta jäetakse? Nii nad manitsesid ja nii mõnedki mehed, kes esimeses waimustuses walmis olnud kaasa minema, hakkasid järele mõtlema. Hannugi oli peaaegu juba walmis tagaajamisest loobuma ja Juho katsus küll mehi waimustada, kuid temagi ümber keerdus seljatagant äkitselt pehme käsi ja kui ta ümber pööras, seisis seal tema noor naine sosistades:

— Kas sa juba nüüd minu siia üksi jätad?

Raske oli see Juhole ja juba pidi peaaegu kaebtushüüe tema huultelt libisema. Nii õnnelisena oli ta oma noore, kauni naise siia uude kodusse toonud, kus ta isa ja õdedevendade seltsis rahulikult oma õnnepäevi oli mõelnud mööda saata. Tuhahunnikuna suitses nüüd tema maja, veres lamas tema vana isa surnuna ja õe, selle hella armastatud lapse, oli vaenlane kaasa röövinud oma orjaks ja tallatavaks. Ja pidi ta nüüd veel oma noorikn maha jätma, kellega ta ainult paar päeva üheskoos saanud mööda saata, ning tapelusesse, võib olla surmagi minema? Temagi kahtles silmapilgu kuid tuletas siis isa viimaseid sõnu meelde ja oli oma otsuses kindel.

— Jah, minu kallim, jätma pean sinu nüüd. Aga ma tulen ju tagasi. Enne vaja ainult isa vere eest kätte maksta ja õde päästa.

— Õige, Juho, kõneles Torvise vana peremees, nüüd ei ole aega noorikuga kudistada. Kas mehed siin külas siis raugad on? Seal suusatab vaenlane parajasti külast külasse, põletab talusid ja tapab pahaaimamata inimesi ja teie siin ainult kõhelete? Praegu on nad juba jõekaldal ja varsti Ii kiriku juures. Meie peame kiiresti järele ruttama, teel mehi koguma ja neid takistama, enne kui nad veel rohkem hävitustööd jaksavad teha. Ma ei hooli oma hallidest juukstest; kui suusad ja oda saan, olen kohe valmis. Ja mina vastan kõigi kemilaste eest, kes siin on, kas on ülased halvemad?

See mõjus. Naiste hääl vaikis ja mehed ruttasid sõnalausumata suuskade ning odade järele; kellel püss peidetuna alal hoidunud, võttis ka selle kaasa. Kiiresti pandi toidu-

moona kaasa, teritati roostetanud odasid ja korraldati wibusid. Ühed wõtsid kirwe kaasa, teised terasseljalise wibu, kindlateraline püssnuga aga rippus igaühel wööl. Ja ei kuulnudki rohkem kui ainult mõni silmapilk kui Wesala kohal jõel umbes kolmkümmend meest suusadel walmis seisid, kes kõik walmis olid waenlasele tema jälgesid mööda järele kihutama.

Siin öeldi nutwatele naistele ja lastele wiimaseid lahkumissõnu. Hellalt kallistas Juhogi oma noort naist, lubas warsti tagasi rutata ja läks siis Torwise kõrwal salga eesotsas suusatama.

II.

Pühapäewa hommikul 1589. a. lõpul oli rahwast Ii kiriku juurde kokku kogunud wagu harilikultki, ilma midagi paha aimamata jumalateenistust ootama. Juba hommikuhämaras ja päikese tõusul olid kirikumehed kaugematest küladest ja taludest kirikukülasse jõudnud, igast küljest, kes hobusega sõites, kes põdraga, kes suuskadega. Enne kirikuaega toimetati seal nagu alati igasuguseid tarwilisi ilmalikka talitusi ja iseäranis oli nimismehe maja Kauppila kogu kirikurahwa keskkohaks ja kooswiibimise paigaks. Seal tehti kaupa, wahetati, osteti, müüdi, igaüks muretses omale kodu wiimiseks tööriistu ja muid tarbeasju ning kaubasakkad uitasid ree juurest ree juurde loomade nahku ja muid maarahwa kraami ostes. Seal tingiti, rakuti, hüüti. Tuttawad said tuttawatega kokku, sugulased sugulastega, küsiti uudiseid, jutustati uudiseid. Ja Kauppi ise, tugew kehakas nimismees, seisis oma aida

uksel ning nõudis maksusi ja maksuvõlgasid sisse.

Kirikumõisa õues, mis wähe allpool jõekaldal, oli peaaegu samasugune askeldamine. Seal wõeti täies hoos wastu maksusi kirikuõpetajale ja kirikuõpet. ise, wanahärra Henrikki, käis rahwa keskel ringi, jutustas ühe ja teisega ning wõttis osa oma kogudusliikmete muredest ja rõõmudest. Kui aeg niiwiisi juba ligikaudu keskpäewani libisenud, kõlasid kirikukellad ja pikas parwes hakkas rahwast kirikusse woolama. Pea sõitis sinna ka kirikuõpetaja ning jumalateenistus algas.

Jutlusekaulgi oli juba lauldud ja alla järsu rannakünkani, kus mõningad kirikumehed oma keskel weel juttu ajasid, kajas wana praosti pühalik hääl, kes kantslist jutlust paukus. Sinna rannakünkale jooksis samal silmapilgul lähemast talust kari hirmunud lapsi ja jutustas meestele, et suur meestesalk talusse ilmunud.

— Mis mehed need on?

— Ei tea. Pikahabemega mehed, kõigil kirwed ja odad

Waenlane külas! See sõnum lagunes äkitselt wäljaspool kirikut ühest meestesalgast teise ja jõudis lähemal silmapilgul juba kiriku seintegi wahele, kus ta liikumist ja rahutust tekitas. Inimesed tõusid kohtadelt püsti ja tungisid wälja, kõneldi ja hädaldati. Õpetaja katsus jutlust jätkata, kuid warsti pidi temagi lõpetama, sest et silmapilgu järele neid odamehi juba kiriku uksielegi ilmus.

Waenlased piirasid sõjariistuta kirikurahwa kirikus ja kiriku õues sisse. Keegi ei saanud koju põgeneda oma warandust ega lapsi päästma, sest ümberringi seiswate

waenlaste odad ähwardasid igaühte, kes põgeneda püüdsid. Samal ajal läks aga teine osa waenlasi lähematesse taludesse laiali saaki riisuma ning kirikumehed wõisid ainult pealt waatama, kuidas siin-seal metsasermal üks wõi teine talu juba leeki wõttis.

Tugew käratsemine ja kaebekisa kajas nüüd templist, mis alles hiljuti nii rahulik olnud ja kus hirmunud rahwahulk nüüd õieti ei teadnud, mis juhtunud ja mis weel juhtumas. Naised ja lapsed nutsid ning kaebasid, mehed aga kogunesid jahmatanult omawahel nõu pidama, mida peaks ette wõtma. Wastupanekule ei teadnud nad asuda, sest nad olid sõjariistuta ja siia ühtekokku surutud, ka ei olnud neil aimu waenlase arwust, ei teadnud nad weel sedagi, mis mehed need olid. Sest juba mitu aastat ei olnud wienalased enam ranna äärde wälja tungida usaldanud, kus rahwast tihedamalt. Aeg kulus, läks üks, läks teine tund mööda ja kirikusse sulutud rahwale oli see määratu kaua. Ikka rohkem leekisid nähti jõekaldailt ja läbi ukse wilkusid waenlaste odad. Asjata püüdis wana kirikhärra oma kuulajaid trööstida ja rahustada. Meeleolu läks iga silmapilguga murelikumaks. Mehed nägid oma kodusid põlemas, mõtlesid oma sealwiibiwate naiste ja laste peale ning ei teadnud, missugune saatus neid endidki ootab, kas põlewad nad kirikuseinte wahel ehk hukkuwad waenlaste odade all.

Terwes kirikukülas walitses samasugune segadus. Kodusolewad hirmunud mehed katsusid weel wiimasel silmapilgul põgenema pääseda, kuid waenlased püüdsid nad kinni ja sundisid neid toidukraami ning muud wara randusi kätte juhatama. Ning kui nad talu

lagedaks olid riisunud, pistsid hooned põlema. Kirikumõisas on suur segadus. Sinna on Ahma ühes oma noore wangiga sõitnud, kus ühes teistega käsutab ja hirmun. naistele oma toorust jagab. Kõik on neile ilma waewata ja kahjuta hästi korda läinud ning pealikud otsustawad majas natukene puhata, käskides oma mehi ainult hoolega kirikurahwa järele walwata.

Kuid ka Kiimingi mehed on kiiresti suusatanud ja juba lähenewad nad pöörase hooga kirikukülale, milles waenlane parajasti rüüstamas. Metsas saawad nad põgenejatega kokku ja kuulewad neilt, mis sündinud. Peatutakse silmapilguks ja peetakse nõu. Silmapilk on pealetungimiseks kohane. Waenlased on mööda küla laiali, waewalt paarkümmend meest on kirikurahwast piiramas ja walwamas. Nad otsustasid kohe otseteed sinna suusatada rahwast päästma, kust siis abiwäge loodetakse saada. Kõik on ühelmeelel, kõik tahawad wõitlusesse astuda ja ilma pikema jututa on suusatajatesalk juba täiel hool kiriku poole edasi kihutamas. Suusad libisewad ja lumi kriiksub põhjade all.

Wana Torwinen suusatas oma poja kõrwal ja tasase häälega kõnelewad nad isekeskis. Ta oli põgenejatelt kuulnud, et see, kes hobusega sõitis, kirikumõisa peatuma jäänud. Sellest arwas ta, et Helinä seal on ja oli juba mõelnud kohe teda päästa. Ta kõneles sellest ka pojale. Lauri pidi otsekohe kirikulähikonda suusatama, ja püüdma segaduse tekkimisel tüdrukut päästa. Wähe aja pärast jäi Lauri natukene maha, lahkus salgast ja pööras mööda metsaserwa paremale poole. Teised aga suusatasid samal silmapil-

gul metsast välja ja ruttasid tuhat-tulise kiirusega otse kiriku poole.

Juba märkas neid kiriku ees valvav vaenlane, hakkas hüüdma ja hädakisa tegema, et oma salka, kes taludes laiali, kokku koguda. Väikese onni kiriku kõrval olid nad soojendamiseks põlema süütanud ja keegi vienalastest ruttas sealt ühte põlevat tukki tooma, et seda rahvagatäidetud kiriku õlgkatusele visata ja kirikut ühes rahvaga ära põletada. Kuid — juba olidki kiimingilased kohal. Paar püssi paukusid, keegi vienalane langes lume peale maha ja kisendades kiirustasid teised suuskadel alla jõele, nähes, et külasse laialivalgunud seltsimehed küllalt ruttu appi ei jõua. Kiimingilased ruttasid neil kannul, Vesainenіga eesotsas, kelle välja sirutatud oda võimsalt lähemalolevaid vienalasi tabas. Ümberpiiratud kirikulised, kes esialgu ei aimanud, mis uus segadus see seal väljas sünnib, tungisid viimaks kirikust välja, tõmbasid, kes kirve, kes teiba ehk ree-aisa ja ruttasid järele. Naised ja lapsed aga jäid kaldakingule imestanult võitlust pealt vaatama, mis jõel sündis.

Hädahüüete peale olid vienalased jõeäärsetest taludest kiiresti alla jõele rutanud. Kirikumõisas aga puhkasid ja maiustasid Ahma ning Kuisma ühes mõningate meestega veel rahulikult, ilma et oleksid teadnud kuhugile rutata. „Päris hea on siin olla, kiitis Ahma, pole millestki puudus. Kui juba küllalt söödud ja joodud, siis vaja minna kirikustki väikest lõket tegema".

— Aga kuhu sa selle tüdruku heidad? küsis Kuisma.

— Võtan enesega kaasa, ei see minu käest enam põgene. Vaata ometi, kui puhtavere-

line tüdruk ja kui rahulikult ta mu kõrval seisab.

Kirikumõisa naistepere nuttis ja kaebas, ainult Helinä seisis sõnalausumata ja liikumata paigal, — paistis, nagu ei saaks ta terwest oma seisukorrast aru.

— Mina ei hakkaks wedama, kui ma ka weel puhtawerelisema saaksin, kinnitas Kuisma, — see oleks igas kohas takistuseks.

— Sina ei oska tüdrukutega ümber käia, tee seda sama hellalt ja õrnasti, kui mina. Seda tüdrukut mina ei kiusa ega tee temale midagi halba, waid peidan ta kojusõidul soojalt põdranahkadesse ja uinutan teda ööseti seal hellasti.

— Ja siis teed ta oma orjaks . . .?

— Ei muuks kui perenaiseks, oma abikaasaks, elawaks majapidajaks wiin omale selle wirga tüdruku . . .

— Nii kui kord ühe Norra tüdrukugi . . .

Kuid pooleli jäi lause. Kirikukingult kostis kisa ja kui nool jooksid mehed wälja, söömist pooleli jättes. Ahmale aga tuli tema wang meelde, jooksis tuppa tagasi, kandis tüdruku wälja, wiskas ta ree peale ja sõitis teistele järele, kes juuskadel juba mäekingu alla olid jõudnud. Kui ta parajasti jõele jõudis, paukus kingult sauna tagant aga püss, hobune wõpatas, langes põlwili ja regi läks ümber. Kui tuisk oli Ahma ree alt wäljas, tõmbas tüdruku sülle ja tahtis oma seltsimeeste juurde joosta, kes enam kaugel ei olnud. Kuid ka laskja — Torwise Lauri — oli juba kohale jõudnud ja hüüdis oda löömiseks wäljasirutatuna hoides:

— Kas jätad tüdruku, wõi annad oma elu?

Ahma waatas tagasi, nägi, et wõimatu on koormaga põgenema pääseda ja wiskas selle wihaselt hambaid kiristades, hangele.

— Pea aga meeles, et ma ta korra weel ära wiin! hüüdis ta metsikult ja ruttas oma seltsimeeste juurde, kes talle juba appi suusatasid. Lauri laskis teda minna, tõmbas pooluimase tüdruku käest kinni ja jooksutas ta tagasi tuppa, kus kirikumõisa naised ta oma hoole alla wõtsid. Ahma aga nägi, et kogu tema salk hädaohus on ning ruttas ühes oma meestega wõitluspaigale.

Wihane oli wõitlus, mis sündis kiriku kohal jõe jääl, kuhu kiimingilased wienalastele olid järele tormanud. Wiimased olid esialgul kaotuses, ja olid sunnitud kord juba jõe teisele kaldale taganema. Kuid wahepeal jõudsid mõlemalpool jõge olewates taludes saagijahil olnud seltsimehed neile appi ja nüüd olid nad warsti jälle ülasteist tugewamad. Wiimased pidasid küll kõwasti wastu, Wesaise ja wana Torwise juhatusel, surusid waenlasele, kes äkilisest wastupanekust weel jahmatanud, tugewasti peale. Kuid samal ajal jõudis Ahma kohale, korraldas mehed uuesti ja waimustas neid peale tungima ning ülasi suruma. Mees siin, teine seal langes lumele, seda oma werega punaseks wärwides. Wana Torwinengi sai haawa jalga ja ainult suure jõupingutusega läks Wesaisel korda teda waenlasele jalgujäämisest päästa. Wesainen wõitles kui karu, imestades järgnesid talle teised. Hannu oli osaw püssimees ja napsas siin-seal nii mõnegi habemiku pikali. Sellest hoolimata, oleks aga kiimingilaste wäike salk wastase ülejõu käes warsti hukka läinud. kui mitte siin-sealt möningaid kirikulisi poleks appi jõudnud. Lauri Torwinen,

kes tüdruku kätte saanud, kogus taludest mehi kaasa, noori ja wanu, käskides neid heinahangusid ja muid wastawaid asju sõjariistadena kaasa wõtta ning tõi üle kümnemehelise abisalga jõele. Ise wehkis ta tapperiga, kogu noorusjõuga, lõi waimustusest õhkudes paremale ja pahemale poole, nii et Wesainengi tema lähedale sattudes, imestusega hüüdma pidi:

„Õige, naisewend, anna aga nii!"

Ägedasti wõitlesid wienalased, sest suurem osa saaki oli neil mineku-kiiruse pärast taludesse jäänud ja nad ei tahtnud tühjade kätega painduda. Kuid weel wihasemalt pingutasid oma jõudu iilased, sest oli ju neil, kuigi neid arwupoolest wähem ja nad halwemini sõjariistus, kodu, warandus, naised ja lapsed kaitsta ning waenlase weritegude eest kätte maksta. Nii mõnigi habemik-karjalane langes nende odade ja hangude all ning jäi edasiwõitlejate jalgu lamama.

Wõitlejate märkamata jõudis õhtu-hämarus; warsti lõppes lühikene talwepäew. Kuid weel kestis wõitlus poolpimedas ja kuuwalgel, kuni salgad wähehaawal wäsisid ja wõitlus rauges. Karjalased tõmbasid end wõideldes tagasi ja kui nad wähe eemale said, hakkasid nad täies hoos jõgemööda ülespoole kihutama. Iilased järgnesid neile, tükk maad wahet pidades, et silmas pidada, kas wienalased tõesti küla piirkonnast kaugemale lähewad, ja jäid siis mõne penikoorma kaugusele terweks ööks nende liikumist walwama.

Wanakesed, naised ja lapsed, kes kaldarinnakult ning Ii kiriku juures olewatest majadest nuttes ja hädaldades wõitlust pealt waadanud, olid põnewusega ootanud, kuidas see lõpeb. Wana kirikhärra oli nende hulgas

ümber liikunud, neid trööstides ja julgustades; ei olnud ta enesele silmapilgukski puhkust lubanud. Ja kui waenlased ennast wiimaks tagasi tõmbama hakkasid, kutsus ta oma kuulajad weel kirikusse, et poolelijäänud jumalateenistust tänupalwega ja lauluga lõpetada. Teised kandsid sinna kirikusse neid omakseid, kes jääl langenud, surnutena ehk haawatutena. Kurbtust, kaebamist ja lootusetust oli sealt kuulda. Oli kuulda aga ka ütlemata tänumeelt Jumala wastu, kes neid ometi weel suuremast häwitusest ja hädaohust päästnud. Ja weel kord astus wana kirikhärra altarile, kus jõuluküünlad põlema süüdatud, ning kuulutas wärisewa ja südamessetungiwa häälega: „Au olgu Jumalale kõrges, rahu maa peal ja inimestest hea meel". Kogudus wastas „aamen" ning kaua kumises nõrgenew heli, enne kui ta rauges ja õhtu waikusesse kadus.

III.

Arwates, et iilased nüüd walwel, ei tulnud Wiena mehed enam rannikule tagasi, waid kihutasid saagiga, mis neil korda läinud kaasa wõtta koju poole tagasi, minnes weel Ii metsakülasid häwitades. Iilased suusatasid weel tükk maad neile järele ning pöörasid siis oma häwitatud külasse tagasi. Ärapõletatud talude elanikud leidsid ulualust majades, mis waenlase häwitusest weel terweks jäänud, tööriistu, riideid ja toitu laenati ning jagati wastamisi, ja kuigi õige palju kaotatud oli, suudeti ometi wähehaawal harilikku äripäewa elu juurde tagasi pöörduda.

Meeltesse jäi aga pesitsema uus kibe wiha, walu ja kättemaksmishimu. Kui mehed

metsas, kust nad palke tõid uute majade ehitamiseks ärapõlenute asemel, üksteisega kokku said, arutasid nad omavahel sagedasti:

— Nende ülemääraste tööpäevade eest tuleks vienalastelt maksu nõuda.

— Tuleks küll. Ja peaks neile enestelegi õpetama, mis tähendab talvepakase kätte taeva alla jäämine.

Ning kui taluinimesed töölt tagasi tulid ja üle oma majavaremete naabrimajadesse öömajale läksid, kus söögilauda asudes mõnda perekonnaliiget, peremeest ehk vanemat poega leinati, kes Jijõe jääl langenud, siis tungisid veel kaua aega pisarad mõne naisterahva silma ja tekitas sappi meeste südametes ning sagedastigi libises nende huultelt kättemaksu sõnu. Sagedasti kogusid külaperemehed talvevõhtutel kokku neist ühistest mõtetest juttu vestma ning pühapäeviti kirikuaja järele peeti kirikumäel suuremaidki ühiseid koosolekuid, kus vienalaste viimasest sõjakäigust ja selle rasketest tagajärgedest kõneldi ning nõu peeti, kas peaks midagi ette võtma ja mida nimelt. Kättemaksureisi mõte oli juba nii mitu korda kõne all olnud, ainult mingisugusele kindlale otsusele ei oldud veel jõutud. Ja nii kestus see kuni kevadepoolse talveni.

Kiimingilased olid iseäranis vaimustatud kättemaksureisi kaitsjad. Olid nad ju jõuluajalgi kõigeesimestena oma tublidust näidanud ning vienalasi laialisemast hävitustööst loobuma sundinud, nende mees oli ka Vesaise Juho, kes ennast viimastes võitlustes otse kangelasena näidanud ja keda kõik iilased tema vahvuse ning leidlikkuse tagajärjel juhataja au sees pidasid. Ja just tema oskas meeste kättemaksutunnet ja võit-

lushimu õhutada ning kättemaksureisi mõtet ärkwel pidada. Tema ise oli kättemaksumõtte oma isalt wiimaseks päranduseks saanud ja tahtis seda teostada.

Sellel mõttel tuli aga ka palju wastuseismisi ära wõita. Olgugi, et wõitlused wienapoolsete karjalastega wiimastel aastakümnetel peaaegu igaaastased, oli rahwal suurematele riisumisreisi. minek ometi wastumeelsem kui mõni aeg tagasi, sest kardeti, et see omakorda jällegi waenlaste poolt kättemaksu ja häwituse wälja kutsub. See sugupõlw, kes Põhjamaa kõigepõhjapoolsemates kihelkondades, Kemis, Iis ja Limingas, praegu oma kõigeparemas eas oli, kaldus rahulikuma töö ja waiksema elu poole. Need ajad, mil kauplemis- ja rööwimisreisid ning laplastelt maksudenõudmine Põhjamaa elanikkudele peaaegu ainukeseks tööks ja igapäewaseks leiwaks, olid juba üle elatud. Rootsi walitsus oli Gustaw Wasa ajal laplastelt maksudenõudmise õiguse ära kaotanud ja selle kaudu wähehaawal ka neile iga-aastastele järjekorralistele lapireisidele lõpu teinud, milledel Põhjamaa talupojad käisid, et laplastelt maksusi sisse nõuda ning nendega ja kaugemategi rahwastega kaubelda ning missugustel reisidel wõistlejatega sagedasti weriseid löömisi tekkis. Seesuguse wõimu hiilgeaeg oli nüüd möödas ja wiimaste seesuguste reiside toimepanijate pojad ning pojapojad ei mäletanud neid enam ning ei wõinud sellepärast ka enam tolleaegseid eluwiise alal hoidnud olla. Siis elati sellest, mis talwistel retketel kauplemisega ja rööwimisega saadud ning mida mets ja kalaweed andsid; põllutööd oli wähe, rahulik põlluharija-elu ei löönud ette.

Nüüd oli aeg muutunud. Aegamööda ja wastumeelselt olid põhjalased walitsuse käsku täitnud ning lapireisidest loobunud, sama wastumeelselt olid nad asunud rohkem maad tuhnima ja kütistuld tegema. Wanemad mehed, kellel weel selgesti meeles seisid läinud aegade lustilised ja südikad eluwiisid, selle aja suuremad hädaohud ning ühtlasi ka rikkamad üleelamised, waatasid meelepahas ja peaaegu halwakspanewalt seda uut sugupõlwe, kes nüüd mullases maapõues tuhnis ja oma isade jälgedes käimisest loobus. Nende meelest oli poegade põlw halwemaks ja lõdwemaks muutunud. Nad jutustasid uhkusega oma endisest julgest reisieluſt, mil weel keegi halla-ööde käes ei wõbisenud ning elujärge ainult sinna ei rajanud, kus kewadised weed ja muud loodustõkked seda takistamas ei olnud, waid siis kihutati suuskadel oma maksualamate juurde südamaile, wõeti peremehe-õigusega mida taheti ja elati siis selle järele toredasti. Neid aegu kirjeldasid nad elawalt, kujutasid neid kuldsete aegadena, ja kihutasid-ki sellega nii mõnegi noormehe kadedusega oma isade aegade peale mõtlema. Teised nooreb aga naersid neile juba wastu ja tähendasid ainult, et need on ju endised ajad, nüüd aga on ajad teised.

Täielikult ei olnud lapireisid tõepoolest ometi weel lõppenud. Kuigi põhjalastel enam õigust ei olnud, nagu waremalt, laplastelt maksusi nõuda, tehti Põhjamaa kihelkondadest, iseäranis Torniost, mis sel ajal Lääne-Põhjamaa alla kuulus, Lapimaale wahetewahel kaubitsemiskäike. Kemistki tehti neid weel igal aastal korralikult; kaubitsemine laplastega oligi 1500 aastate lõpul kemilastel weel õige tähtsaks elamisabi-

nõuks. Iist wõeti lapireise harwem ette ja neid tegid kaasa weel ainult mõningad oma isade aegade ülistajad, ka ei olnud neil reisidel iilaste jaoks seda tähendust, mis kemilaste jaoks. Siiski oli Juho Wesainen, kes oma isa jutu järele waimustusega endiste aegade peale mõtles, eelmisel talwel paarikümne mehega kuni Warnagini ära käinud ja sellest head tulu saanud. Limingas aga ei teadnudki seesugustest lapireisidest enam palju, limingilased olid reisilust juba täiesti wõõrdunud ning kogu jõuga maaharimise juurde pöördunud.

Teisteski kihelkondades läks reisimishimu aasta-aastalt nõrgemaks. Mingisugune murdaeg oli käes. Rahutu põhjalase weri woolas küll weel praegusegi sugupõlwe soontes, kuid seda taltsutas ikka järjest rohkem wõimule pääsew rahulik maaharimise eluwiis. Need, kes weel endiste aegade üle waimustust tundsid, jäid sedamööda, kuidas wanemaid inimesi nende kõrwalt ära suri, aasta-aastalt ikka rohkem wähemusesse ja nad pidid oma soowid sellepärast ära peitma.

Lapireiside raugemine oli kaasa toonud kindla maaharimise ja see omakorda istutas inimeste meeltesse loomulikult rahulikumaid waateid ja sihte. Sellepärast hakatigi ikka rohkem ja rohkem kõrwale hoidma weristest kokkupõrgetest wienapoolsete naabritega. Need tõid ju häwitust kaasa kõigile, mis mitmeaastase rahuliku ja raske tööga kogutud. Üldine arwamine wiimaste aastate tapeluste puhul oli sellepärast suurel määral nende wastu pöördunud ja seda arwamist toetasid iseäranis naised ning kihelkondade waimulikud, kes rahust ja leplikkusest jutlustasid.

Wienapoolsed karjalased aga ei olnud oma edenemises weel nii kaugele jõudnud kui nende wennad Põhjalahe rannikul. Neile olid need häwitusreisid weel igapäewasekstewaks ja nendega satuti wastu tahtmistki wõitlusesse ning tapelustesse, kui asi südamaa kalawetesse ehk Lapiga kauplemisesse puutus. Aastasadade wanune wiha nende hõimurahwaste wahel puhkes kõigest hoolimata sagedasti leegiks, ehk õigemini, tema hõõgumine ei raugenud kunagi.

Alatasa olid need asjaolud, teod ja eriharrastused waidlus- ning kõneaineks, kus aga mõningad isikud juhtusid kokku tulema ja mõned päewasündmused tõid need asjaolud wahete-wahel ka perekondade keskele kõneaineks. Noortest meestest mäletas mõni, ka Wesaise Juhogi, wäga hästi, kuidas needsamad asjaolud juba nende wanemategi keskel tülitsemisaineks olnud. Wesaise õnnis ema oli julge ja südi naine olnud, kuid oma rahutuloomulise mehe alalistest käikudest oli tal raske olnud aru saada.

— Lähed ja jälle talweks mööda hangesid kihutama ja mööda metsi hulkuma, oli ta igal sügisel urisenud, kui wana Wesainen esimese lumituisu järele end lapireisile minekuks walmis pani. — Wõiksid wähemalt ühe talwegi kodus püsida!

— Siin tahmases toanurgas nohiseda, see oleks küll mehe töö!

Nii oli wanamees wastanud ja ikkagi teele läinud. Ja pojalegi näis see täitsa loomulik olewat, et lapireisile ikkagi tuleb minna. Ema pidi alati rahule jääma. Kuid kui asi sõjakäigule minekusse puutus, olgu peidusõtta Wiena poolele ehk naabrikihelkondi häwitawa waenlase wastu, siis wõttis ta alati

kindlama tooni, keelas ja manitses meest ning poega weel wärawalgi ning palus silmawees:

— Ära mine sinna surmasuhu, sinna mehisööwasse kohtadesse, ära jäta oma kodu waeseks lapseks . . .

Nii oli ema kord katsunud isa tagasi hoida, kui see juba tänawal minemas oli. Kuid Juho mäletas uhkusega, kuidas isa siis naeratades oli wastanud:

— Nutad ilmaaegu, wanamoor; ei neist tublidest meestest sel moel jagu saa. Ja kui surm juhtub tulema, siis satub seda koduski, kuid tore on sõjas surra, heledas mõõgakõlinas.

Ja nii oli ta läinud ning oda wälgatanud, kui ta wõsastikku kadus. Ei maksnud selajal naiste mainitsusi kuulata. Need wõitlused olidki selajal peaaegu samuti iga-aastased olnud kui lapireisid. Hiljem oli neid harwem olnud, ainult harwa tarwitses meestel sõjarüüd selga tõmmata. Ja wõitlused, mis wiimasel ajal üldse olnud, olid enamasti ainult sisemaa külades, ehk kokkupõrked rajapiirkondade kalapüügikohtadel, nagu wiimati 1588. a. Oulujärwe randadel. Neist hoolimata oli rahulikum meeleolu ja rahu poolehoidjate hulk ikka rohkem ja rohkem pinda leidnud. Nüüd ajas see uus wienalaste pealetungimine kõik waated segamini. Selle otsekohesekss tagajärjeks oli, et sõjakam meeleolu uue hooga elule ärkas, ja iseäranis wanadmehed ning nooremad pirkalaste-aegade ülistajad lõõtsusid hoolega seda tuld, mis nüüd jälle kergemini leeki tõotas wõtta. „Kuhu me siis lõpuks jõuame, kui niiwiisi edasi jätkatakse?“ küsisid nad tusaselt. „Siin jutlustawad naised ja papid, et kõigeparem on rahulikkudena püsida, — aga

waenlane käib iga aasta meie kaitseta kodusid põletamas, ning läheb järjest julgemaks, kui näeb, et siin wastu panna ei suudeta. Nii see ei lähe. Wienalastele peab näitama, et Põhjalahe rannal weel mehi on, nagu ennegi, — küll nad siis wast õpiwad taltsamad olema".

1589. a. kewadtalwe jooksul olid paljud wõitlushimulised juba nii kui nii mehi üles kihutanud ja wana pirkalase weri hakkas ikka rohkemates ja rohkemates soontes kuumemini woolama. Lihawõttepühade ajal oli Ji kiriku juures päris koosolekuid peetud ja juba siis nähti, et paljudes külades sel arwamisel oldi, et wienalaste maale kättemaksu-reis tuleb ette wõtta.

Weel taliteega käis Wesainen Kemis. Wana Torwinen, kes woodis weel jõuluajal saadud haawa põdes, oli seal juba omal algatusel oma kihelkonna mehi waimustusega üles kihutanud, ja Wesainen tõi teate, et wähemalt sealt kemilasi walmis on kaasa tulema. Sellewastu teati, et limingilased suuremalt jaolt täitsa teisel arwamisel olid. Neil ei olnud waenlaste pealetungimiste all otsekoheselt weel kannatada tulnud ja seal oldi peaaegu kindlad, et waenlane ei julgegi nende suurte, rahwarikaste külade lähedale tulla. „Milleks peaksime meie oma rahulistelt randadelt ja põldudelt sadade penikoormate taha taplema minema?" küsisid nemad. „Parem on kodus heina teha ja wilja lõigata ning talweks eluülalpidamist tagawaraks koguda."

Ilma limingilaste abita oleks aga iilastel liig ettewaatamata olnud nii suurele wõitlusretkele minna ja Wesainen otsustas sealtpoolt wõimalikult wäikestki toetust muretseda. Ta kõneles asja üle oma sealsete tuttawatega ja sai wähemalt niipalju kätte, et aprillikuu lõpul

Limingas ühine nõupidamise-koosolek otsustati ära pidada. Sellest saadeti sõna kõigi kolme kihelkonna tublimatele peremeestele ja weel mõnda kohta kaugemalegi, kuni Saloni ja Kalajõeni, sest asi puutus õieti ju terwesse maakonnasse. Ja määratud päewaks ilmuski kokkurääkitud kohta Oulujõe suhu igast nurgast mehi kokku.

Koosolekupidamise kohaks oli määratud Krankkala, mis oli kogu ümbruskonna kõige suurem ja jõukam talu. Krankkala sugukond oli kaua aega Põhjamaa juhtiwaks suguharuks olnud ja ehk küll seda praegu ainult noor mees edustas, kahekümnekuueaastane Hannu Eerikipoeg, leiti, et temalgi mingisugune päranduatud õigus on juhataja au sees olla. See tuli austusetundest suguikonna wastu ja tänutundest tema isa mälestamisel. Sel isal, Eeriki Peetripoeg Krankkal oli omal ajal üle kihelkonna ja üle kogu põhjapoolse Põhjamaa wäga suur mõju olnud. Ta oli neid nende lapireisidel juhtinud ja wõitlustes wienalaste wastu nende pealikuks olnud. Ta oli nende edustaja olnud, kui tarwis oli walitsuse ette kaebtusi kanda, oli kaitsnud neid kõlbmata ametnikkude wastu, neile nende rahulistes töös nõu ja abi andnud. Ja neid kaitstes oli ta lõpuks surmagi saanud. See oli sündinud umbes 5 aasta eest kaugel südamail, kus ta oma meestesalgaga piiri oli walwamas waenlaste wastu, kes sel ajal hoolimatalt sisemaa kehwadele küladele kallale tungisid. Waenlaste parw oli seal äkki neile kallale tunginud, mille tagajärjel seal kaugel tühindiku sügawuses wihane wõitlus oli tekkinud. Limingilased olid arwupoolest nõrgemad olnud ja nende read hädaohtlikul määral harwe-

nenud. Ägedalt wõideldes oli Eeriki Peetri-poeg odast läbipistetuna langenud ja kaks tema poega olid tema kõrwale weresse lamama jäänud. Kuid waenlaste edasiliikumine sai takistatud ja langenute mahamatmise järele juhtis Hannu, kolmas ja wiimane poeg, limingilaste jäänused koju tagasi. Ning sest saadik olid limingilased teda isa järeltulijana juhatajaks pidanud, sama nagu ta oli oma sugukonna peameheks.

Oma iseloomu poolest ei olnud Hannu siiski juhatajaks mitte wäga sünnis. Ta oli, nagu tema õde Johannagi, emalt äkilise ja wähe kergemeelse iseloomu pärinud. See ema, Kranckala wana Marta, oli pärit Lõuna-Põhjamaalt, ühest pooleldi Rootsi sugukonnast, terwes kihelkonnas tuntud nii oma nõukuse ja heatahtlikkuse kui ka äkilisuse ja ägeduse poolest. Teda austati, tema üle naerdi ja teda kardeti; igalpool, kodus ja naabruskonnas, pidi ta kaasas olema, harilikult sünnitas ta tüli ja tuska, oli aga pea walmis jälle hellusega ja sõbralikkusega oma halbu tegusid parandama. Seesugust iseloomu oli rohkesti Hannulgi ja peale selle oli ta wähekesi tuulepea ning ei wiitsinud palju tõsisemate asjadega tegemist teha. Sellest hoolimata oli ta aga oma kodukülas ikkagi juhataja au sees ja wõitlustes waenlastega kalajärwedel oli ta näidanud, et ta oma julguse ja wõimakuse poolest küllalt isa poeg on.

Eelmisel talwel oli Hannu oma lõbuks iilaste reisi jäämerele kaasa teinud ja sellest oli pärit ka tema seltsimehelikkus Juho Wesaisega. Sel põhjusel lootiski Juho sel koosolekul Hannu abi peale, kuigi ta oma sõbra kindlusetust ja kõikuwust tundis.

Peale selle oli arwamata suur mõju limingilaste peale nende wanal kirikhärral Henricus Lithowiusel. See oli oma kihelkonnas juba ligi poolsada aastat kirikuõpetajaks olnud ja oma koguduses uut sugupõlwe kaswamas näinud, seda kaswatanud ja juhtinud ning ühes temaga kõigi nende aastate mured ja rõõmud kaasa elanud. Sellepärast kuulsidki limingilased teda heameelega ja ta oli sellega harjunud, et tema nõuandmised teostati. Ka Liminga küla nimimees Kaapro Toomapoeg oli oma ümbruskonnas arukam mees ja nagu tema wend, Kalajõe kirikhärra Ljungo, oli ka temagi äge rahuaate kaitsja. Ja nende arwamised edustasid ka kihelkondlasi.

Ainukene mõjuwam isik, kes selles asjas teistsugusel arwamisel, oli Põhja-Põhjamaa makfuametnik Mauri Jüripoeg. Temal oli juba noorusest saadik rahutu juhtumiste-otsija iseloom ja ta oli waremalt sagedasti ka ise niisugustel käikudel kaasas olnud. Kuid oli weel üks täiesti iseäraline asjaolu, mis teda sõjakapoole meheks sundis jääma, niisugused tapelused ja wõitluskäigud olid wäga teretulnud tema makfuarwetele. Seda oleks Juho Wesainengi kergesti märgata wõinud, kui ta koosolekupäewa hommikul ametniku juures käies selle mõtte peale oleks tulnud.

Sel hommikul oli ta nimelt Merikoski juures olewa ametimaja õue sõitnud. Oma õe Helinä oli ta sõidule kaasa wõtnud, tahtes sellele noorele tüdrukule, kes jõuluaegsete sündmuste üleelamiste tagajärjel kogu kewade raskemeelne ja jutukehw olnud, lahutust pakkuda. Helinä jäi õue hobust hoidma, Juho astus Mauri Jüripoja tuppa.

See töötas siin parajasti tulise kiirusega oma arvete kallal. Kirjutajaks oli tal siin noor koolipoiss, kes eelmise aasta eeskujude järele maksuraamatusse ilukirja joonestas. Mauri kiirustas teda, käsutas ja tõreles ja ei pannud selles tegevushoos tähelegi, et võõras tuppa oli astunud. Need teise aasta arved peaksid juba jõuluks valmis ja Rootsi ära saadetud olema, kuid nagu harilikult, olid nad ka nüüd hiljaks jäänud ja ametnik oli selle pärast Stokholmi maksudekojalt valju käsukirja saanud. Higistades lehitses ta nüüd kviitungilehte, korraldas ja liigutas neid, arvas kokku ja kirus. Arved ei läinud kokku. Rehkendas uuesti, süngas kõrva, kirus ja raputas vihaselt pead. Ja kuidas võisidki nad kokku käia. Muist kviitunge olid kadunud tont teab kuhu . . . Pagan võtku, alati kahju tema pool ja ime, et eksitused kunagi tema kasuks ei pöördunud. Ja jälle jooksis ta kirjutaja juurde paberid vaatama.

— Ära kirjuta, tola. Pirttitõrmast ei ole viit leisikat võid saadud, kirjuta kaks.

— Aga nimismehe kviitungil on viis leisikat.

— Küll ma sind kviitungitan, sina tola. Nimismehe raamatud on valed, kas sa aru ei saa, et nad valed on . . .

— Kust mina seda tean, kui niiviisi kirjutatud on.

— Kirjutatud . . . see on valesti kirjutatud, kviitungid näitavad teist.

Ametnik laotas kviitungid oma ette laiale ja püüdis neid omale kui ka poisile selgitada. Nad näitasid tõepoolest täitsa teist, kuid ei läinud korda selgeks teha, miks siis just viis leisikat sisse oli kantud. Ta ei tahtnud tunnistada, et need kolm leisikat just

need on, nagu mõned muudki, millest nael sinna, teine tänna läinud, üks söödud, teine müüdud, ilma et kwiitungid sellest midagi oleks kõnelenud. Kuid — puudujääki oli wõimatu raamatutesse jätta, maksku mis maksab, sest selle eest oleks maksukojast jälle wali märkus tulnud. Arwed peawad kokku minema, jäägu kahju kellele tahes.

Ametnik jäi silmapilguks jällegi mõne kwiitungi üle imestama, mille summa naeruwäärt wäike oli ... ja jooksis jälle poisi juurde.

— Mida sa siin jälle kirjutad ... see on ju Pekka Kohose talu, täiesti tühi, wenelaste poolt maani maha häwitatud, ei sealt pole krossigi saadud.

— Kohosest, see on ju üks kõigeparemini alalhoidunud talu kogu Iijõel, ei see maksmata jäta.

— Wait, natikas, ehk ... kui mina ütlen et see tühi on, siis on ta tühi ja sina kirjutad ainult, et ta tühi on ... saad aru, ehk ma ...

Ja poiss kirjutaski tõendawalt maksuraamatu lehekülje serwale: „Öde" (tühi).

— Ja need kolm talu küla lõpul on kehwad nagu kerjused, kes midagi ei wõi maksta ... No mis sa wahid? Kas sa ei oska „kerjus" kirjutada?

— Miks ei ..."

Ja poiss kirjutas ilusate tähtedega 3 korda „Tiggare" (kerjus). Ametnik ohkas paar korda. Nii oli talusid jälle natukene wähemaks kärbitud.

Mis sellest, kui maksukoda nende põhjal kokku seatud nimekirjad tagasi saadab, mille põhjal maksusi ka neilt jälle tuleb nõuda, kes seda juba ära maksnud. Tarwis ainult aega wõita ja raamatutes summad kokkukõlla wiia.

Ja ametnik naeratas imelikult, kui ta seda arvete „tegemist" pealt waatas. Ja mõtles ainult healmeelel selle peale, et talupoegadel nüüd jälle kawatsus on riisumisreisi raja taha ette wõtta, kus mõni neist muidugi surma saab ja... raamatutesse surmasaanuid siis rohkemgi wõib üles tähendada. Ja pärast wõtawad wienalased kohe muidugi sõjakäigu nende küladesse ette, mil puhul pooled majad ära häwitatakse, — ning siis wõib raamatutesse teisegi poole häwitatuks märkida...

Wesainen oli eestoas paar korda enesest juba märku andnud, kuid ametnik ei olnud kiirusega wõõrast tähelegi pannud. Nüüd pööras ta end ümber ja terwitas tuttawalikult:

— Tere, armas mees, no mis Kiimingi pool ka kuulub. Olge head, istuge. Wõi teil üilastel on siis jälle kõwa mõte wenepoolseid karwustama minna. See on õige, andke aga neile nii, et mõjub!

— Selle üle pidi täna Kranckalas just koosolek olema, — kuidas siis limingilased sellest asjast ka on mõelnud.

— Ja-ah, limingilased, omawahel öeldes — need limingilased on suured raugad. Ja siin on papid ning mõned muudki juba terwe kewade mööda kihelkonda ümber hulkunud ja neid keelanud, kellel tahtmine oleks teele asuda. Küll saad näha, et kranklane ka ise wastu seisab.

— Hannu?

— Just Hannu — nii see pojast-põlw paraneb! Aga, mis teil sellest, teid ju üilasi ja kemilasigi küllalt. Ja ehk on limingilastestki minejaid, hullud oleks oulujõelasedki, kui nad kaasa ei tuleks oma mitmekordsete kannatuste eest kätte maksma. Ja ega wienalane järgmi-

sel korral nende peale ikka rohkem armu ei heida, sellest hoolimata, kas nad kaasa tulewad ehk mitte. Aga Rootsi walitsus wõiks neid paremini aitama hakata, kui ta kuuleks, et nad ise nii südikalt maakonna ja riigi huwisid tahawad kaitsta.

— Arwate? Sellest minagi nüüd kiimingilaste poolt tulin kõnelema, et kas see kroonu ei wõiks meile maksude asjas natukene kergendust lubada, kuna ju ka sel talwel jälle nii raskesti kannatada on saadud. Ja kui meie mehed nüüd sel suwel Wiena reisile lähewad, siis jääb maaharimine kodus loomulikult halwemaks ja ei jõutaks kuidagi wiisi suwimaksusi maksta. Kas kroonu ei wõiks neid ära jätta?

— Ja-ah, kõneles ametnik ja hõõrus järelmõtlewalt, kuid samal ajal nähtawa meeleheaga käsi. — Nii, minul muidugi ei ole wõimu kergendada, mina pean sisse nõudma, mis kästud ja kõige üle aruanded walmistama, — ta näitas oma arwepaberite peale. — Aga ma wõin sellest Stokholmi kirjutada, ma teen seda teie eest heameelega ja arwan, et see ehk ka aitab. Wõiksite ju ka ise weel kirjutada. Ma ei tea, kas sellest küll eelseiswaks suweks abi tuleb, aga wõiks ju katsuda. Mina wähemalt teen, mida wõin ja kui sõjakäigust asja saab, siis on seda rohkem põhjust uskuda, et walitsus teie maksusi kergendab.

Wesainen tänas ametnikku selle sõbralikkuse eest ja sõitis, enne silmapilgu weel Helinäga kõneledes, mööda jõge üles, siit natuke maad eemal olewasse Krankkalasse, kuhu teisigi sõitis, üks regi teise järel. Maksuametnik ise lubas hiljem tulla. Ta jäi pärast Juho äraminekut silmapilguks mõttes seisa-

tama, napsatas siis sõrmi ja jooksis kirjutaja juurde.

— Mis lollusi sa siin jälle kirjutad? Kas sul Kiimingi küla juba walmis on.

— Jah, siin see on.

— Ha, ha, ha, ha! — aga see on ju täitsa wale. Kas sa ei tea, et wienalane kogu küla ära on häwitanud ja maha põletanud ja et sealt muidugi mitte-mingisuguseid maksusi ei wõinud saada.

— Aga see sündis ju alles sel talwel, need aga on eelmise aasta maksud.

— Poiss, sina oled päris põikpea. Sa kirjutad selle ilusasti ümber ja tähendad juurde, et pooled taludest maha on põletatud, — kes on sind käskinud seda teada, millal nad on põletatud.

Poiss asus tööle ja ametnik käis mööda tuba edasi-tagasi, oma-ette pomisedes:

— No, olen minagi tola, et ma seda enne ei taipanud, — ega mäletanud. Nüüd saadawad Kiimingi talupojad walitsusele kaebtuse, mille mina nende nimel kirjutan, ja keegi ei wõi minu arwete üle kahelda. Nii need arwed wähehaawal walminewad . . .

Lõbusal meelel wilistades waatas ta wälja. Liminga kirikuküla mehed sõitsid seal koosolekule — nendel on wähe wastuseismist . . . kuid, mis imeasi sealt tuleb? wõiks peaaegu arwata, et see kinnine saan on, kui ma mitte ei teaks, et seesugust kogu maal olemas pole... Aga pagan wõtku, kinnine on see ometi . . . Kes kur . . . ? Ega wiimaks ometi Stokholmi härrad liikwel pole, kes arweid tulewad nõudma. No see oleks alles tore, ptui, no see oleks alles!

Saan sõitis õue, ja ametnik oli sunnitud ruttama wõõrast wastu wõtma. Saanist il-

mus nähtawale noor sihwakas mees ja aitas selle järele wanema, hallihabemega isanda wälja. See pööras Mauri poole:

— Kas teie olete Põhja-Põhjamaa maksuametnik?

— Teie teenistuses, aulik härra.

— Ah nii. Minu nimi on Bagge, see on mu poeg. Olen walitsuse poolt wäljas uut sõjawäekirjutamist korraldamas ja ühtlasi neist segadustest selgust muretsemas, millest siitpoolt kuulda olnud. Teilt palukssin ma tarwilikka teateid.

— Olge head, astuge sisse, astuge minu tuppa.

Wõõrad liikusid ees ja ametnik süütas wäljas weel paar korda, enne kui ta neile järele astus. Issand Jumal, kuidas ta jahmatanud oli . . .

Oulujõe suus Merikoski kohal, seal, kus praegu Oulu linn asub, oli 16. aastasaja lõpul wäikese alewikukese sarnane paik, mille seisukord teda selletarwis kohaseks tegi. Seal asusid limingilaste*) laewad, seal käisid Stokholmi ja Turu mehed kaubitsemiskäikudel ja oli seal neil talwelgi ladukohti ning aite. Merikoski saarel oli weel mõni aastakümme tagasi wäike puukindlustus asunud, mis jõesuud Wiena rahutumate naabrite riisumiskäikude eest kaitses, kuigi see nüüd hoolitsemise puudusel juba täitsa laokile oli jäänud. Terwe rühm wäikesi elumajakesi asus jõe ja mere wahelisel neemel ühes hunnikus koos, oli mõningaid suuremaidki, nagu maaametniku, kirikuõpetaja ja mõne warakama kaupmehe majad.

---

*) Oulusuu ja jõgi kuulusid sel ajal weel Liminga kihelkonna alla.

Siit mööda jõge ülespoole oli weel ligistikku seitswaid majasid, mille omanikud lõhekala-püügi abil palju paremini läbi said kui näit. Liminga kirikuküla talunikud. Nende hulgast äratas kohe tähelpanu Krankkala tugewatest männipalkidest ehitatud talu kõrgel jõekaldal. Selle peahoone õues kihas juba hommikust saadik hulk rahwast, kes eelnimetatud koosolekule ilmunud. Rida hobuseid oli kõrwuti aia äärde kinnitatud, teisi tuli järjest weel juurde ja mehed kõnelesid salkadewiisi õues ning liikusid sealt üksteise järele uude maija, kus peremees Hannu wõõraid lahkesti wastu wõttis. Wana perenaine Marta jooksis tulises talituses wanast majast uude, käsutas mööda minnes õuel sulaseid ja tüdrukuid ning sai mahti ka igale uuele wõõrale mõne lahke terwitussõna ölda. Pidi ta ju maja ala alalhoidmiseks kõigile süüa ja juua toimetama, kuni need seal koosoleku algust ootasid. Weel ei olnud Liminga kirikuküla juurest kedagi ilmunud ja ka kõik ülasedki ei olnud weel kohal.

Samal ajal istusid wana maja trepil sooja kewadpäikese paistel Kranka noor Johanna ja Wesala Helinä oma keskel südamlikult juttu westes. Sõbrad olid nad olnud juba lapsest saadik, kuid nüüd ei olnud nad pärast Wesaise õnnetumalt lõppenud pulmareisi üksteisega kokku saanud, mille tagajärjel neil üksteisele palju kõneleda oli. Tuhandeid wäikesi saladusi, mida tüdrukutel alati olemas, awaldasid nad nüüd üksteisele; sealjuures sosistati ja naerdi, isegi Helinä, kes wiimasel ajal isesugusel kurwameelne ja kõnekehw olnud, läks jällegi endiselt lõbusaks ja lustiliseks, nii et Juholgi, kes teiseltpoolt õuet seda pealt waatas, meel rõõmsaks läks.

Tüdrukud olid ühewanused, mõlemad 17 aasta ümber, kuid iseloomu ja näo poolest wäga lahkuminewad. Johanna kaswupoolest kogukas, tumedawereline, mustade põlewate silmadega, elawate liigutustega, terawa häälega. Helinä jällegi peaaegu lapselikult õrn, wäikese kaswuga, tihedate linakarwa juustega; näol soojus ja naiselikkus, ja wähe kurwameelselt läikisid tema suured sinised silmad. Kuid hästi näikse nad ühte kõlbawat, arwas Juho neid waadates, kõlbaksid sugulasteks.

Nimelt oli juba üldiselt tuttaw, et Helinä Kranka Hannule meeldis, kuigi neist mõtetest senini weel midagi tõsisemat ei olnud wälja tulnud, sest Helinä oli ju alles weel nii noor. Aga olgugi, et Juho ja Hannu head sõbrad, ei oleks Juhole ometi mitte hästi meeldinud oma õde, kelle eest ta haruldaselt hellasti hoolitses, selle wähekesi kergeloomulisele mehele anda. Nüüd aga arwas ta, et nii wististi ometi kõige parem on, saab ju tüdruk siis kaitse alla.

Kui mahti sai, jooksis Hannu alati üle õue ja ütles tüdrukutele mööda minnes mõningaid naljatusi. Helinä oli tema meelest pärast wiimast nägemist tublisti sirgunud ja nüüd walmines temas kindlaks mõte, et sellest talle perenaine maija peab saama.

— Jää homseks siia, Helinä, korraldame tantsu ja peame siis juba ette sinu Ahma põrgupidu ära, naljatas ta jällegi, silmapilguks tüdrukute kõrwale trepile istudes.

Samal silmapilgul muutus Helinä jällegi wäga tõsiseks, jäi mõttesse ja ei wastanud midagi. Niisuguseks läks ta ikka, kui tema äraröömimisest ja tema sõidust ühes Ahmaga Ii kiriku juurde hakati kõnelema. Nii-

mõnigi kord oli seda tema kodus juba tähele pandud ja arvatud, et tüdruk selles möllus nii ära ehmatas, et kogu see veis weel mingisuguse kohutawa ettekujutusena tema meeles püsib, mis alati uueneb, kui seda nimetatakse. Lähemalt ei olnud ta sellest reisist weel kellegile jutustanud ja kodus oli arwatud, et laps waenekene isegi ei jatsa mõista, kuidas see kõik oli sündinud. Ainult sellest jutustas ta, et Ahma temaga halwasti ümber ei olnud käinud, waid, koguni selle wastu, wäga hellalt hoidnud.

Hannu äraminekul järele hakkas nüüd Johanna sõbrannalt Ahma üle pärima.

— Kas oli ta kole ja toores mees, see Ahma?

Helinä wiiwitas wastamisega kaua, maha waadates kõneles ta siis:

— Ei olnud kole ega minu wastu ka mitte tooreski . . . Oli see ju küll toores, kui ta minu isa ära tappis ja maja maha põletas . . ., aga ma ei tea, miks ta minu mõttes toores ei paistnud olewat.

— Muidugi kartsid ja hirmsasti, et ta nüüd sinugi ära tapab, kui ta sind majast wälja kandis.

— Esimesel silmapilgul kartsin, aga siis ei oskanud enam karta. Ta kandis mind nii hellalt ja kergelt oma käsiwartel, ei teinud haiget ega hirmutanud. Kartsin ju küll, nii, et hästi hingatagi ei tahtnud, kuid ühtlasi tundsin ennast samal ajal ka kaitstud olewat. Ja kui ta siis minu ree peale tõstis ja sõitma hakkas, hakkasin kõige pealt nutma. Tema aga kõneles minuga nii sõbralikult, mässis mind soojadesse nahkadesse ja sidus oma kaelarätiku mulle pähe. „Ära nuta, mu tüdruk, ütles tema, „ära nuta, ega sind hunti-

dele söödaks ei viida". Ja kogu tee jutustas ta siis minuga nagu hea tuttavaga. Ma ei tea, kuidas see oli, aga siis ma enam ei nutnudki, istusin ainult, vaatasin metsa ja kuulatasin . . .

Ja mis ta sulle jutustas?

— Ei mäleta ja ei kuulnudki hästi. Kõneles seda, et temal seal kaugel Maaselja taga tore kodu on ja et mind sinna olla mõelnud perenaiseks viia. Ja minuga ei käidavatki seal halvasti ümber, kinnitas tema, ega koormatavat tööga, vaid mina ise valitsevat seal ja elavat, nagu ise tahan. Ning ta lubas mulle ilusaid särke ja hõbesõlgesid... Ja siis kõneles ta, et enam kunagi sõdima ei hakkavat, meiegi kodud igavesti rahule jätvat. Ei mäleta, mis ta veel lubas ja millest ta kõneles, kuid hästi ta kõneles ja tema hääl kõlas mulle soojalt, seda ma kuulsin.

— Kas ja põgeneda ei püüdnud?

— Tema käest — ei. Oli nii iseäralik tundus, nagu oleksin ma pidanud temaga ühes minema, kui ta mind ka tulema oleks lasknud. Mulle tundus nii hea, et ma neid veriseid võitlusi võiksin lepitada. Ja kui siis Ii kirikumõisa tuldi ning naised seal nutsid ja minu pärast halatsesid, siis oli minu arust peaaegu kindlam Ahma kõrval istuda.

— Mis sa kõneled? Kindlam — röövli kõrval?

— Jah, ma ei jaksa ise sellest aru saada. Alles siis, kui ta toast välja jooksis ja minu sinna jättis, siis mõtlesin küll, et kas ta nüüd jättiski nii. Aga kui ta jälle tagasi ruttas ja minu sülle haaras, siis ei oskanud ma vastu panna, vaid lasksin teda mind kanda, ei mõtelnud mitte midagi . . .

Tüdrukute jutu lõpupoole oli perenaine Marta lähedale kuulama jäänud. Ta kohkus Helinä mõtteid kuuldes ja noomis:

„Sina sonid, waene laps. Kas sa tead, keda sa niiwiisi ülistad. Eks sa tea, et just see Ahma sinu sugukonnale ja kogu maakonnale kõigesuuremat häwitust ja laastamist kaasa on toonud. Niisugusest mehest ei tohi niiwiisi kõnelda, ega mõteldagi. Sa oled haige olnud ja oled seda weelgi..."

Helinä ei wastanud sõnagi, waid jäi wait ja mõttesse. Ta ei mõistnud, miks kõik seda meest kartma ja wihkama peawad. Temagi pidi teda nüüd kartma, kui ta weel tuleks, ja ta kartis juba mõtetki, et Ahma tagasi wõiks tulla, aga teadis ühtlasi, et kui Ahma tuleks, siis wõidaks ta teda jälle.

— Parem tulge ja aidake mind toitude lauale seadmisel, enne kui siin istute ja rumalusi kõnelete, ütles Marta ja wiis tüdrukud enesega kööki kaasa.

Wahepeal olid suurem hulk koosolekust osawõtjaid juba kohale ilmunud ja uues majas peeti juba päris waimustusega läbirääkimisi. Küsimus oli kõigile juba ette teada ja ülastest oli Kaupi peremees, kui kõigewanem, jutustanud, mil wiisil nad käiku toime panna olid mõelnud. Nende mõtteks oli, et reis juba tulewal suwel, mil jõed alles lahti, mööda Iijõge üles Oulangat mööda alla Kannalahte tuleb ette wõtta. Sealt mööda Wiena Kemisse ja edasi Solowetsi rikkasse kloostrisse, mis täielikult tuleb ära häwitada, sest et just see, nagu teada, selleks kihutuspesaks oli, mis igal aastal Põhjamaale häwitust saatis. Seesugusele laialisele sõjakäigule läheks aga mehi tarwis niipalju kui wõimalik ja hädapärast tarwilik oleks sellepärast, et wähemalt

kõik kolm Põhjamaa kõige põhjapoolsemat kihelkonda ühemeelselt kättemaksureisiga ühinekssid. Sellega katsutakse wienapoolsete häwitamishimu, mis Põhjamaale nii laastaw, juurteni ära häwitada. Neis katsaks niiwiisi julgesti oma tulud ja tasuks ka selle kahju, mida halb põlluharimine meeste äraoleku tagajärjel toob, sest külad Wene Karjalas on suured ja rikkad. Ettewalmistusteks on weel aega, jätkas tema. Pealetungimist tuleb toimetada nii kiiresti kui wähegi wõimalik, waenlastele ootamata.

Nii oli ettepanek, lühike ja selge. Nüüd oli waja ainult teada, mis teised sellest arwawad.

Limingilased olid kaua aega wait, ainult losinat oli hulga keskelt kuulda. Toa taganurgas laua ümber olid tuttawad peremehed aset wõtnud ja seal istusid ka Liminga kirikhärra Henrik ja Kalajõe kirikhärra Ljungo Toomapoeg, kes Liminga kiriku juures oma wenna Kaapro juures parajasti wõõrsil wiibis ja nüüd ka siia koosolekule oli tulnud, et põhjalasi niipalju kui wõimalik uuele pealetungimis-sõjakäigule asumast takistada. Sinna pöördusid nüüd kõik pilgud, sest nende meeste nõuandeid olid nad waremgi harjunud kuulama. Silmapilgu järele tõusiski Kalajõe kirikhärra oma istmelt ja kõneles sooja, ilusa häälega ning ladusas Soome keeles:

„Teie, Põhjamaa mehed, kelle südameid wiha närib ja kelle meeli kättemaksuhimu ässitab, kuulake mõistuse sõna, kuulake rahu sõna. Ehk ma küll teie keskel ei ole olnud siis, kui teie raskesti kannatasite, siis uskuge ometi, et ma kõigeparemat soowin. Teie südamed põewad haawu, mille paranemiseks tarwis

on waenlase werd woolamas ja waenlase hooneid põlemas näha. Kuid pidage meeles: kättemaksmisele järgneb kättemaksmine, wihane weri woolab wihasest werest. Teie tahate kättemaksureisile minna, tahate oma kodud tühjaks, oma põllud kündmata ja oma heinamaad niitmata jätta, kawatsete oma hiljutiste waenlaste küladele kallale tungida, need tuhaks põletada ja paljaks riisuda, mehed maha tappa ning naised ja lapsed waeslastekslasteks jätta. Nii on nemad teile teinud. Kuid mõelge järele, mis sellele järgneb. Kui teie koju tagasi olete jõudnud ja jälle oma rahuliku töö juurde asunud, tuleb waenlane uuesti — selles olge kindlad — siia meie kihelkonda, toorem kui enne ja kättemaksuhimus kaks korda werisem. Ja jälle suitsewad teie armsad majad ning teie kodud wõitakse werega. Ja jälle peate teie kätte maksma. Oi, mis tuleb sellest lõpuks? Sellest tulewad tühjad maakonnad, kuhu inimese jalg enam ei usalda astuda, meie külad muutuwad huntide asukohaks. Ja need rajataguseд, on ju nad ometi meie oma hõimud, neil on sama keel, nad on sama rahwas. Kui kaua peab wend nii toorelt oma wenda karistama? Nad on koleda teo korda saatnud, kuid jätkem see sedakorda kätte maksmata, jätkem kättemaks sellele, kellele seda waja. Wiibigem rahus oma põldude harimise juures, kohendagem oma kodud uuesti ja laskem aeg haawad parandada. Ja uskuge mind, juba mõne aasta pärast on uus nurm waenlaste tekitatud weripisarad kaotanud, rusud on kadunud ja uued kodud seisawad nende asemetel. Ja teie elate rahutöös õnnelikkudena.

Jätke kättemaksu kawatsused! Ärge tõmmake uut õnnetust, uut needmist, uut Juma=

la wiha oma peale. Jääge koju oma naiste ja laste juurde, harige oma maad, tehke rahu tööd ja teile saab õnn osaks ning kõigekõrgem õnnistab teie tööd..."

Nii kõneles wana kirikuõpetaja soojalt ja hääletult kuulasid teda toasolijad, ühed südamest kaasa tundes, teised tõsistes mõtetes olles. Õpetaja Ljungo waimustatud sõnad olid soowitawat mõju awaldanud, limingilaste poolt kuuldus silmapilgu järele ühemeelne heakskiitew sumin ja hüüded: „jääme koju", „meie ei lähe".

Iilastel tundus suu lukus olewat, neil ei olnud meest, kes nende arwamised nii selgesti oleks oskanud ette tuua, pealegi olid nendegi hulgast mõned kahtlema hakanud. Wesaise juurde tuli Kranka Hannu, kes igal juhtumisel Juhoga heasse wahekorda tahtis jääda, ja hakkas meelitawalt kõnelema, et ehk tõesti kõigeparem oleks kogu ettewõttest loobuda.

— Wõi siis niisugune rauk sina oledki, sähwatas Juho wastu. — Ja tahad weel ennast wäimeheks pakkuda!

— No egas' mina nüüd weel midagi kindlasti... Ja see ei puutu ju sellesse.

— See puutub sellesse.

Wahepeal olid paar limingilast õpetaja Ljungo ettepanekut kaitsnud, kuid iilaste poolt ei tulnud midagi kuuldawale. Wesainen nägi, et tema mehed kõikuma hakkasid, ja tõusis ise püsti.

— Ma ei oska pikki kõnesid pidada, aga ma ütlen, et kui limingilased kardawad, siis meie ilma teietagi reisile pääseme. Hea on neil kõneleda, kellel talud põletamata ja waranduse riisumata, kuid küll tuleb kord teiegi kätte, kui istute ja ootate. Ärge siis wienalasi

süüdistage, waid süüdistage iseendid, et te ei taipanud neid õigel ajal kaitsutama minna. Meie ei oota, et nad teist korda meie külasid tulekssid põletama, waid läheme ise ja nõuame neilt tasu wiimase korra eest. Mehi on meil üilastelgi.

— Ja meil kemilastelgi, lisas Lauri Torwinen, kes oma haige isa asemel ilmunud, sellele juurde. — Siin ei ole meie poolt mitut meest, aga mina wastutan teistegi eest. Jäägu limingilased kohale, aga ma arwan neid Olujõe kaldaid sedawõrd weel kihelewat, et meeldima peaks waenlasi wähe pigistama minna.

Läbirääkimised said sellest hoogu ja warsti oldi täielikus waidluste waimustuses. Suurem osa limingilasi olid sõjakäigulemineku wastu, kuid leidus siiski mõni, kes ka poolt oli. Need olid aga üksikud. Ja kui mõned üilasedki, nähes, et limingilaste poolt mingisugust toetust ei saadud, taganema lõid, näis Wesaise mõte täitsa hukkamõistetud olewat. Pahasena ja hallwakspanewalt waatas ta oma wana sõjaseltsilise, Kranka Hannu poole. Wähemalt tema poolt oli ta abi lootnud. Kuid see oli wait. Hannu nägi, et kui ta nüüd oma kodukihelkondlastele wastu seisma oleks hakanud, siis ta nende juures warsti oma mõjuwõimu kaotab; kuid halb oli ka Wesaisega tülisse minna, kelle õde talle meeldis ja kellele ta ka au ei tahtnud jätta üksinda sõjakäigu juhatajaks olla, kui sellest siiski midagi wälja tuleb. Limingilased uskusid kindlasti, et Kranka reisi wastu on, kuid siiski hakkasid mõned teda pinnima ja nõudma, et ta ka oma arwamist awaldaks. Hannu seisukord muutus piinlikuks ning kauase kõhklemise järele tõusis ta wiimaks püsti,

ütlemisels, et temagi sõjakäigule minekü wastu seisab — muud nõu ta ei leidnud.

Kuid tema kõne katkes juba alguses. Samal silmapilgul astus tuppa maksuametnik ja tema mõlemad kaugelttulnud wõõrad, Peeter Bagge ja tema poeg Sven.

Läbirääkimised katkesid silmapilguks. Peeter Bagge, keda Juhan III. just oli saatnud neid Põhjamaa segadusi ja alalisi lahing. rajatagustega tundma õppima, tahtis kokkutulnud rahwalt kindlaid teateid saada, missugune seisukord oli. Kohalolewad kirikuõpetajad jutustasid talle nende pikkade rajawõitluste põhjusi ning juhtumisi ja kus nad omalt seisukohalt asja pehmendasid, seal lisas maksuametnik wärwi juurde. Kõik palusid ühemeelselt, et walitsus Põhjamaale abiwägesid saadaks, kes rahwast rajataguste pealetungimiste wastu kaitseksid ja nende häwitusreisisi takistada suudaksid. Juuresolewa rahwa poolt kirjutati kohe kuningale kõigealandlikumad palwed ja kaebtused nende asjade üle, milles abiwäge ja maksude kergendust paluti. Peeter Bagge, kellele, nagu Nootsi kogu tolleaegsele walitsusele, need põhjamaa wõitlused täitsa uued ja wõõrad olid, lubas kaebtused kohale toimetada ja teha, mis ta wõib. Kuid kawatsetud sõjakäigu asjas ei hakanud ta mingisugust nõu andma, kuna ta ei teadnud, missugune tema walitsuse arwamine selles asjas wõiks olla.

— Tehke nii nagu tahate ja nagu kõigeparemaks peate, ütles ta ainult ja kordas neid sõnu weel majast lahkudeski.

See kõrgema walitsuse saadiku käik mõjus Põhjamaa meeste peale siiski julgustawalt. Neil oli lootus walitsuse abi peale ja nad wõisid sellepärast parema põhjusega sõjakäi-

gule minna, sest küll juba sõjawägi pärast hoolt peab, et kättemaksjad minema kihutatakse. Nii seletasid asja iilased, ja Wesainen jutustas, mida maksuametnik'ki oli ütelnud. Kuid limingilased, kelle eest kirikuõpetajad kõnelesid, olid meelgi wastu ja ei oldud mingisugusele lõpuotsusele jõutud, kui perenaine Marta rooga lauale hakkas kandma, ja külalisi einet palus wõtma tulla.

Koosolekul waidluse all olnud asjad said loomulikult teatawaks ka wäljaspool maja ja see noorte salk, kes ühes isadega Krankkalasse jõudnud, waidles selle üle õues ja jõekaldal, kus suuskadega rinnakult alla lasti, sama waimustatult. Ühed olid reisi waimustatud poolehoidjad ja pahandasid ainult, et nad weel kaasa minna ei saa. Teised jällegi mõistsid seda hukka ja loomulikult olid tüdrukud kõik sealpool. Ainult Kranka Johanna üksinda kaitses sõjakäiku.

— Kui mina mees oleksin, kohe läheksin kaasa.

— Hea on küll seelikus olles nii kõneleda, aga kui korra nende kätte satuksid, oleks kohe häda käes, torkas keegi poiste hulgast.

— Ei oleks midagi. Ei mina laseks ennast niiwiisi wastu panemata ära rööwida, nagu Helinä, ma küünistaksin ja hammustaksin wähemalt, kui muud ei saaks.

— Ahma küsis ei olegi nii nalja-asi mängida. Ei uskuwat ju see sinu kuulus wendki sõjakäigule minna.

Helinä, kes waikides jõekaldal teiste hulgas wiibinud, ajas nüüd kõrwad kikki ja küsis imestades:

— Kas Hannu ei mõtlegi kaasa minna?

— Kas sinul oleks hea meel, kui ta ei läheks? küsis Johanna kawalalt naeratades.

— Ei tea . . . imestasin ainult . . .

— Mis? Kas seda, et kui Hannu ja Ahma seal kokku satuksid, kuidas siis läheks? Keda sina arwaksid kaotawat? Ha? Kas Hannut wõi Ahmat?

Helinä ei wastanud midagi, kuid isesuguselt wilgatasid seejuures tema silmad ja isesuguselt wõpatas tema keha. Ta lõi silmad alla ja jäi wait.

Samal silmapilgul sammusid Hannu ja Torwise Lauri samale jõekaldale noortesalga poole. Mõlemaid kiskus sinna isesugune tõmbejõud. Hannu tahtis sel ajal, kui läbirääkimistel toas waheaeg, jälle Helinäga silmapilguks juttu westa ja Lauri oli talwel Wesaise pulmas sügawasti Johanna mustadesse silmadesse waadanud, mida ka tüdruk teadis, olgugi, et Lauri, waikne ja tasane mees, oma meeldiwust awaldada ei olnud püüdnud. Nad jõudsid kohale parajasti tüdrukute jutuajamise lõpuks.

— Mida te minust ja Ahmast kõnelete? küsis Hannu Helinä kõrwale astudes.

— Helinä ütles, et sina Ahmalt lüüa saaks, kui teie kokku satuksite, waletas Johanna wennale kiusawalt.

— Ütlesid sa niiwiisi, Helinä?

— Ei. Ja sina ei usaldawatki Juhoga kaasa minna.

— Ei usaldawatki? Kas arwad, et ma argtuse pärast maha jään? Ja arwad sa, et ma Ahmat kardan?

— Ahmal on küüned ja hambad, ja wäle on ta ka, asub ühelajal puul ja maal, targutas keegi noortest.

— Just temaga tahaksin mina wõidelda ja näidata, et mina ta ära wõidan.

— Siis sa alles oleksid mees, hüüdis He-

sinä ja waatas pool=kahtlewalt, pool=meelitawalt Hannu peale.

— Kas sa ütleksid, et ma mees olen, kui Ahma ära wõidaksin?

— Ütleksin, ütleksin, ma tunnustaksin sind siis meheks üle meeste!

— Selle peale käsi: ma lähen Juhoga sõjakäigule kaasa! Ja kui Ahma ära ei põgene, toon ma tema siia kaasa.

Helinä sirutas waimustatud noormehele käe ja temagi palged näisid põlema süttiwat, nagu Hannugi omad. Ta ei teadnud, miks ta Hannut sellesse wõitlusesse tahtis kihutada, kuid tema ettekujutuses seisis Ahma nagu mingisugune üliloomulik hiiglane ja tema arwates tundus see täitsa wõimatuna, et keegi teda ära wõita wõiks püüda. Ja selle=pärast saigi ta waimustatud, kui Hannu ennast Ahmaga wõitlema pakkus. Noortehulk kogunes nende ümber ja poiste walsudest hüüetest wõis märgata, et nad Hannu otsuse heakskiitmisega wastu wõtsid. Johannagi suusatas lähedale ja waatles pooleldi kadestades Helinät, kes oma armastajat oli oskanud niiwiisi waimustada. Salawihkawalt ja peaaegu halwakspanewalt silmas ta Laurit, kes kohe silmad maha lõi. Johanna pööras suusad ümber, tõukas paar korda hoogu ja laskis tulise kiirusega mööda rinnakut alla. Kate lendas peast, must juuks lehwis tuule käes wallatult laiali ja paistis kaunina walge wälja tagaseinal. Hoog kiirenes, seal oli hüppaja rinnaku all, kuid nõtkelt painutas tüdruk põlwi, tõusis õhku ja liugles, keppidega end sulawalt tasakaalus hoides, otse püsti jäädes kaugele jääle.

Seda minekut oli rinnakule parajasti waatama jõudnud wõõras noormees. Tüdru=

ku kaunist allalakkmist nähes,- hüüdis ta rõõmsalt ja plaksutas käsa. See oli Sven Bagge, kes isa minemahakkamist oodates siia oli tulnud noorte lustitsemist pealt waatama. Teised tõmbasid wõõrast härrast end argselt eemale, ainult Johanna ilmus julgena mäele ja juukseid õlalt alla wisates, waatas ta wõõrale otse silma. See hüüdis:

— Kust sina oled, kaunis tütarlaps, ei ole sinu sarnast weel näinud. Kuidas su nimi on?

Seda kõneles ta rootsikeeli, mida kohalolijatest peale Hanno ja Johanna, kellele nende ema natukene omapoolt keelt oli õpetanud, keegi ei mõistnud. Tüdruk wastas julgesti:

— Johanna.

— Sind, Johanna, tahaksin mina enesele. Ja kelmikalt naeratades sammus Sven jälle eemale, ei maldanud aga mitu korda järgimööda tagasi waatamata jätta seda tühindiku imelikku nähtust, otsekui tahaks ta tema kuju omale hästi meelde kinnitada.

Ka Hannu ja Lauri läksid ära. Kui nad tuppa jõusid, olid waidlused kawatsetud sõjakäigust jälle täies hoos ja keegi Limingaal, oli parajasti tõendamas, kui mõttetu oleks praegu niisuguisele partisaani reisile minna, kuna ju walitsuse poolt lubatud abi tagajärjel nüüd rahulikumaid aegu wõib hakata lootma. Seal kirjeldati, kui hädaohtlik oleks ägedat waenlast jälle kättemaksmisele ärritada, ja waenuaastate rida pikendada. Jäägem koju . . . !

See näis juba kindlaks otsuseks kujunewat. Naisigi oli tuppa kogunud ja healmeelel sosistasid nad seal selle üle, et mehed nähtawasti sõjakäigule ei lähe. Silased, kes

oma kawatsuse tühja minemas nägid ole-wat, istusid waikides ja kirusid isekeskis neid argseid raukasid, kes enam ei usaldanud oma isade wiisil mõõgatööle minna. Tumeda pilguga seisis Juhogi seina ääres. Ta oli naela-otsast wana Kranka raske mõõga wõtnud, mis siin nüüd mitu aastat tegewuseta seisnud ja roostetama läinud. Ei see wana peremehe ajal roostetama saanud minna.

Tema kõrwale astus sel silmapilgul Hannu, tõsise ja kahtlewa näoga. Pilgates tähendas talle Juho:

— Waatan siin sinu õndsa isa mõõka, — kui nägusana sa teda hoiad!

Hannu punastas, ta juba häbenes oma hiljutise kawatsuse üle ja korraga oli terwe kahtlus temast kadunud.

— Ma panengi selle wööle, wastas ta. Tulen sinuga kaasa wienalasi karistama.

— Sina? küsis Juho imestanult, kuid kui ta nägi, et Hannu tõsiselt kõneleb, siis lisas ta juurde: Ütle seda siis kõikide kuuldes!

Ja kõikide üllatuseks algas Hannu, kui limingilane lõpetanud oli, terwe toa kuuldes:

Kui ka teisi limingilasi reisile kaasa ei lähegi, siis teen seda mina. Minu isa oli alati sõjas esimene ja ei mõtle ka mina temast halwemaks jääda. Hädaohtusid ja suremisi on igalpool, kui neid kartma hakatakse, kuid kes mees tahab olla, see peab oskama löögi peale löögiga wastata.. Ma ei hakka kellegile ette midagi heitma, mingu limingilastest kaasa kes tahab.

Nende sõnade järele walitses toas silmapilguks jällegi waikus. Igaüks mõistis selle waikimise tähendust nii, et otsustatud oli reisi ette wõtta ja et wastuwaidlustest enam abi ei olnud. Imestusega waatasid mehed

Hannu peale, keda nad olid arwanud täitsa teisel arwamisel olewat, kuid Weisainen kuulas tema sõnu rõõmuga. Ja nüüd pööras Hannu Juho juurde tagasi ning sirutas talle wennalikult käe.

Kirikuõpetajad tõusid lauatagant üles. Koosolek oli lõpul, neil ei olnud enam mingit tegewust. Kurwawõitu meelega tähendas aga õpetaja Ljungo lahkudes:

— Mina olen andnud nõu, mille kõigekohasema leidsin olewat. Kuid loomulik see ju on: kes tahab, see läheb.

V.

1589. aasta juunikuu keskpäewad olid käes. Kaupi rannas Iijõe suus walitses elu ja liikumine, elaw ja käratsew, nagu suuremate pidupäewade ajal ehk suuremail laatadel. Juba wara hommikust saadik talitas ja toimetas meestehulk mõlemal jõekaldal ja kaldaääres wenedes. Joosti majade ja ranna wahet, kanti kraami, parandati wenesid, wäänati witsu ning taoti ja kopsiti, nii et liiwane rinnak aina kajas. Kuuldus hüüdeid; sama wenekonna mehed otsisid ja kutsusid üksteist, naised kandsid toidukraami ja hüüdsid kaldarinnakult oma wenedesolewaid mehi, et neilt weel ühte ja teist küsida, lapsed laskid nuttu ja koerad hulgusid külas.

Ei see olnud pidupäew ega laadapäew. Oli äripäewa hommik, kesknädalane tööpäew, kuid mitte üheski Ii talus ei olnud harilikku hommikutöö juurde pöördutud. Siin walmistati ette millegile suuremale kui harilikule künnile ehk noodareisile. Iilased asusid kättemaksu- ja rööwreisile wienapoolsete karjalaste küladesse.

Kõik oli juba walmis, mehed koos, wened

korras, ainult wiimaseid toimetusi ja talitusi lõpetati weel ning toimetati jumalagajätmisi. Siin-seal tõugati juba wene rannast, tõugati jõele ja pöörati wastu woolu. Teises kohas jagasid teeleminejad kaldalseiswatele kojujääjatele weel wiimaseid nõuandeid ja trööstisid oma nutwaid naisi. Kõik olid südikas tujus, püüdsid kojujääjaid julgustada ja neisse ärksamat meeleolu istutada.

— Mis sa tühja nutad, wanamoor, wõi kardad, et mõni wene maatuska mulle meeldima hakkab ja ma sinna jään? Ole mureta. Oota sügisepoole, siis toon ma sulle siidirätikuid, hõbewöösid ja kuldsõrmuseid igasse sõrme.

Nii trööstis mõni jõgisuulane oma saatmasolewat naist ja koputas talle meelitawalt lõua alla. Teine tõstis oma kümneaastase poja kätel kõrgele üles, kuiwatas tal pisarad palgelt ja tähendas:

— Sina, Kallu, jääd nüüd koju peremeheks, näita siis, et sa mees oled. Kas nii. Kui wähe weel sirgud, siis wõid sinagi kaasa tulla.

— Mida ma siis sellele Kaijale tagasitulles peaksin tooma, et ta nüüd nii muretseb? küsis keegi noormees, oma mõrsja kätt pigistades, mis tema peos wärises.

— Too talle peigmees tagasi, — tähendas tüdruku ema nõuandwalt.

— Kas saadan habemiku karjalase, wõi tulen ise tagasi, Kaija?

Tüdruk haaras tal ümberkaela kinni ja sosistas: tule tagasi!

Kemilased ja limingilased, kellel omakseid saatmas ei olnud, istusid juba wenedes ja sõudsid tasa ülespoole, rahutumalt teisi kiirustades, kes weel wiiwitasid. Hannugi istus uhkelt

wene päras ja hüüdis mööda sõudes Juhole, kes weel rannal seisis:

— Kas tuled kaasa, wõi ei pääse sa eidest lahti? Ja sina Anni, ütle Helinäle terwisi ning teata, et rõõmsana läks poiss teele ja weel rõõmsamana tuleb ta tagasi. Hei siis, niiwiisi sinna minnakse!

Ta tõmbas mõlaga, teised temaga ühes ning wene kargas wett wahutades edasi.

Juhol oligi raske minema pääseda. Anni ei nutnud ega keelanud teda, ainult ta silmad pidasid teda seal nagu ühes kohas kinni. Wiimaks tõmbas Juho ennast lahti, hüppas wenesse ja sirutas käe:

— Jää terweks. Juhi kodu ühes Tapaniga ja usu, et ma tagasi tulen.

Paljud weneb olid juba Illisaare taha kadunud ja Juho sõudjad tõmbasid tugewasti, et teiste etteotsa jõuda, kus juhataja wene pidi liikuma. Juho heitis weel wiimase pilgu kaldale, pööras siis silmad oma kaaslaste poole ning meelekindlus ja rahulolemine leidis temas maad. Nii siit nüüd algas see sõjakäik, mille eest ta kewadest saadik nii südilt ja waimustusega hoolt kandnud. Siit asus nüüd teele see kättemaksmine Karjala poole.

Ka siis weel, kui juba wiimane wene neemenina taha pööranud ja ranna taha kadunud, seisis siin-seal liiwasel kaldakingul mõni üksik naine, kellel pisarad silmis kuiwada ei tahtnud. Seal ta mõtles: kas jääb sinna minu mees, wõi naabrimees, wõi jääwad ehk mõlemad?

* *

*

Wesaise reiskond aga kihutas täiel hool mööda Iijõge ülespoole. Waikfetel wetel

sõudsid wened üheskoos ja tore oli see reis, mis maaseljandiku poole liikus. Wenesid oli siin üle kaheküme, enamalt jaolt kitsad, kerged jõewened, umbes 6 ehk 7 mehe kandwusega. Wõitlussalga hulgas oli 90 iilast, kes Wesaise juhatusel kõige ees sõudsid. Kemilasi oli Lauri Torwise juhatusel ilmunud umbes 25 meest, ning limingilasi Kranka Hannu kaasas umbes sama palju. See oli kogu sõjasalk, suurem kui niisugustel reisidel harilikult tarwitatud salgad. Mitu korda päewa jooksul pööras Wesainen end ümber, et seda oma kaaskonda waadelda. See oli meestesalk, kellega juba kõlbab waenlast natukene karistada.

Liikumine waikse jõe siledal weel oli hõlbus ja kerge. Kergesti libisesid paadid, isegi wastu woolu. Aäred naksatasid meeste tõmmete käes, kiil kohises wees nagu kosk ja järele jäi wahutaw juga paatide taga. Sagedasti kujunes sõudmine wõistlussõiduks, kui parajad mehed aerude külge sattusid. Kord liikusid wened ühes pikas rongis, teinekord üks osa mitu wersta ees, kuna teised waiksemalt järele sõudsid. Kuid terwe päew kõlas jõel wõimas meeste laul ja kaja põrkas ühelt rannarinnakult teise. Imestanult waatles tühindiku ärahirmunud põhjapõder lepikust seda imelikku rongi pealt, kes nii kartmata tema päralt olewaid rahulikka randu eksitas, ja mäenõlwal kuusejuurele puhkama heitnud karu jooksis wihaselt mõrgades salu südamesse. Rääk lendas ranna kohal rahutult edasi-tagasi ja oli mures oma pesa ning munade pärast, mingisugune weeloom aga ujus kõigesuuremas hädas pikad maad allwee, pinnale tõustes hirmunult ikka uut wenet endale lähenemas nähes, ja ei saanud enne rahu,

kui viimane vene mööda oli jõudnud ning loodus vahepealse segaduse järele jälle vanasse rahulikku tühjindiku-vaikusesse vaibunud.

Vaiksetel vetel liikumine oli naljaasi, töö algas alles siis, kui koskedele jõuti. Ja neile ei tulnudki lõppu. Kui ühest läbi oli saadud, kohises ees juba teine vastu. Vett oli nii rohkesti, et suuremast osast koskedest läbi päästi ainult teivaste abil ja köitega kiskudes. Tuli venesid kaldaid mööda vedada ja üle mägede ning kaljude kanda, mis meeste vastupidavuse ja liikmetejõu proovi peale pani. Ja jõudu oli selles sõjamehelises salgas ka küllalt; mets müdises ja mägi kajas, kui nad venedega läbi salude rühkisid ja võimsa häälega kuulutas iga venekond sellest alati, kui sõiduriista jälle voogudekrüppe laskis. Kui tarviline osa edasi sõutud ja veetud oli, istuti kuhugile mäekünkale einet võtma ja ööks tehti jõekaldale pikk rida tulesid, millede kõrvale väsinud meestesalk puhkama heitis, et hommikul vara jälle reisi jätkata.

Jõuti viimaks Iijõe lattva ja nüüd alles olid suured veeteekonnad ees. Penikoormate viisi tulli venesid üle jõgede vahemaa kanda neisse vetesse, mis Viena lahtedesse voolasid. Mõnes kohas kerkisid siin maaseljakud nagu sein teele ette; siin tuli higistada ja jõudu proovida. Iga natukese aja järele tuli puhata. Juhtus mõnikord sedagi, et kui väsinult samblale puhkama jäädi, siis nii mõnegi mehe rinda kahtlus asus ja küsimus huultele kerkis:

— Mistarvis me õieti siin kaugel tühjindikkudes maadleme, kas meil paremat tööd ei ole, kas ei võiks meie seda jõudu kasulikumalt kodus ära tarvitada?

— Ja põldudel rühmeldada?

— Muidugi, sest siis saaks vähemalt lõikust ja leiba, aga mis saame meie siit?

See küsimus jäi enamasti vastamata ja natuke pettumust tundsid mõned, iseäranis noored; isegi Kranka Hannu kippus vahetevahel väsima ja tüdinema. Ainult Vesaise kindel esinemine ja julgustav ning südi ümberkäimine muutis üksikud kõhklejadki varsti jälle kindlaks. Ja viimaks hakkas vähehaaval maa, mis senini alatasa tõusnud ja alanenud, tasasemaks muutuma, allamäge libisesid vened kergemini ja ühel hommikul paistis ees juba Oulangajõe tume joon. Rõõmuhüüetega lükati vened vette ja liiguti kiiresti allavett edasi ning jõuti õhtuks ümber mägede juba Paavajärve vaikse rannale.

Siin puhati päev, koguti jõudu ja peeti reisisihi üle aru. Vanemad mehed, kes nooremas põlves sagedasti seesuguseid reisisi teinud, tundsid teed ja rannalasuvailt Lapi kalameestelt saadi lähemaid teateid. Varsti oldigi juba vaenlase alusmail. Otsustati üle Pääjärve sõuda, sealt Kunnojõgesid ja Susijärvesid mööda Koutaseljale, kust Koutajõge mööda Vienamerele välja jõutakse. Esimene peapealetungimine otsustati Kaknalahe linna peale ette võtta. Nüüd olid ees päevad ja edasiliikumine võrdlemisi kerge.

Laplased, kes nii suure salga tuleku pärast jahmatanud olid, tõid võõrastele meelituseks põhjapõtru. Põdraliha küpsetati vardas ja seda süües hakkasid vanad mehed vanu mälestusi meelde tuletama ning muistsetest lapireisidest lugusid jutustama, mis neile nüüd värsketena meelde tulid. Noored istusid vaikides juures ja kuulatasid imestust ning kadedust tundes isade imelikka juhtumisi.

Iseäranis jutustati sellest, kui rohkesti ja hõlpsasti laplastelt kraami oli saadud. Aidad tühjendati ja loomad tapeti maha.

Noortest hoolsatest kuulajatest küsis keegi:

— Aga kuidas see laplane teile siis nii heameelega kraami andis?

— Mis see lammasrauk siis wastu oskas panna. Kui talle ainult millegist asjast käratati, et „too see kohe siia", siis oli laplane kohe jalul ja toomas.

— Orja iseloom!

Nii suurustati endiste reiside üle ja naerdi nende juhtumisi, pole siis ka ime, kui nooremad kadedust hakkasid tundma. Jälle hakkas keegi jutustama:

— Siin, Kitkal oli sel ajal keegi laplane, Aslaki nimeline, kellelt mina maksu sisse nõudsin. Kui ma kunagi ööajal tema maija sattusin, — ja seda juhtus ööseti sagedasti — siis ronis wana Aslak kohe woodist wälja, et külma käest tulnud wõõrale sooja pesa pakkuda...

— Ja päewal söödi põdraliha ning laplane luges oma maksurahad reepeale.

Neid wanu mälestusi meelde tuletades kulus päew Paanajärwe rannal. Kuid hulgas oli palju noori mehi, kes weel iialgi oma elus laplaste olusid polnud näinud ega elu nende kodukohas tundma õppinud ja õhtu-eel tuli meestel mõte laplaste külasid, millest eelmisel päewal mööda sõidetud, lähemalt waatama minna. Kranka Hannu, kes juhtumisteotsimiseks alati walmis, pakkus ennast kohe kaasa minema ja mõni wanemgi mees walmistas end ette nooruse mälestusi wärskendama. Ainult Wesaise Juho ei olnud sellega nõus. Ta keelas meestel öökohalt kaugemale mineku kindlasti ära.

Juho ja Hannu wahel, kes Wesaise keeldu ei tahtnud kuulata, pidi sellepärast wäike tüligi tekkima. Kuid Juho oskas oma peremehe seisukorda teiste hulgas mõjuwalt ülewal pidada:

— Teie ei lähe kuhugile, ütles ta. — Sinagi Hannu, jääd ilusti oma wenesse paigale. Nüüd ollakse meeste käigul ja poiste nalja peale ei wõi aega kulutada. Siin puhkame öö ja hommiku wara läheme jälle reisile.

Siin ei aidanud muud midagi kui sõna kuulata ja warsti, olgugi natukene wastumeelselt, sirutasid nooremadki mehed tulede äärde pikali ja jäid magama; ka Hannu puges sääskede eest warjawa katte alla, nurisedes „tühja jonni" üle.

Warsti magas kogu reisiseltskond Paanajärwe rahulikul rannal sügawat und. Kaldale tõmmatud wenede otsad laksusid tasakesti öötsuwais lainetes ja sellest tekkiw sosistaw sumin saatis uinutawalt öövaikust. Nagu kaugete merede tagant kuuldus õhtutuules mändide salapärane mühin, kõrgete rannakinkude tippudel ja kaugemal Oulanga suus häälitsesid rannakajakad siin-seal oma kurblikka wiisisid. Jaanipäewa-aegne päike ei tahtnud lahkuda, ta punetas kaua purpurpunase kerana mäeharjadel ja alles poole öö ajal puges ta silmapilguks mäelaiwade taha, orgudesse õrna hämarust walades.

Alles siis tõusis üks ja teine noormees siitsealt kustuwa tule äärest, hiilis tasakesti wõsastiku serwale, sealt rinnakule, ja siis kihutati jooksujalal laplaste külade poole. Ei malda-nud need pirkalaste pojad öö hämarusesti waatama minemata jätta neid laplaste waewaseid kodusid, millest nende isadel niipalju rikkalikku ja lõbusat oli jutustada. Wähemalt silmapilgugi pidi neid nägema, ja hommikul, kui tee-

konda jätkati, ei olnud kellegi juures wäsimust märgata.

Heledalt ja kõlawalt kostsid kirikukellad Peetripäewa eelõhtul linna kolmest kirikutornist kaugele üle Niwajõe wõimsa suurkoske kohina. Kose orgu mõlemil pool Niwajõge, mis oma weed Kannalahte saatis, oli nimelt wäikene linnataoline asundus tekkinud. See oli asutatud alles poolesaja aasta eest, kuid oli rikkaliku kalapüügi, soolakeedu, laplaste rikkalikkude maksude ja igasuguse kauplemise tõttu juba õitsewale järjele tõusnud. Siin asus ligi sada perekonda, kõik sündimise poolest karjalased, ainult papid, keda Solowetsi klooster saatnud, ja mõned üksikud asunikud olid wenelased.

Nüüd oli selle linna elanikkudel pidupäew käes nagu sellest kirikukelladki kuulutasid. Juba Peetripäewa laupäewa keskpäewal jäeti kõik tööd kõrwale, kalamehed tulid merelt koju ja lasksid wened allapoole koske ankrusse, tehti weel wiimaseid ettewalmistusi pühapäewaks, mille tõttu weel keskpäewa ajal külas elaw liikumine ja tegewus walitses. Warsti aga jäi kõik waikseks ja tühjaks. Hariliku kombe järele läksid nimelt kõik elanikud, wanakesed ja imewad lapsedki kaasa arwatud, pühapäewa laupäewa möödasaatmiseks linnast wäljas olewale paganaaegsele pidupaigale, Ristiwaara mäele. Suwine päew oli lämmastawalt palaw. Päike paistis pilwitust taewast heledasti, tuule õhkugi ei olnud tunda, Ristiwaara tipule alles ülestehtud pidutuli saatis suitsu otse kõrgele üles.

Pidutseti seal samasugusel wiisil kui endise aja ohwripidustustelgi. Söömist ja joomist oli ühisel kulul rohkesti, oli lambaid tapetud, leibu walmistatud ja õlut tehtud.

Siin-seal jaguneti päikesepoolsele kiwisele rinnakule rühmadesse ning igas eas lõbutseti ise wiisil. Noormehed maadlesid ja wõistlesid wibulaskmises ning linguwiskamises, tüdrukud hüplesid tantsutuhinas, wanemad mehed ja naised aga istusid ühistest asjadest juttu westes kase all, kus walgehabemikud wanakesed nende keskel muinaslugusid ja wanu wiisisi eietasid, õpetades oma lastelastele neid isadelt päritud laulusid Wäinämöisest, sepast Ilmarisest ja Kalerwa pojast Kullerwost.

Wanamees oli praegu just Kullerwo kättemaksu sõjakäigust laulnud, sellest, kuidas ta Untamo mehed ära surmanud, hooned maha põletanud ja karja ära tapnud. Wäikene lapsukene toetab ennast sel puhul tema põlwede najale ja küsib suurte silmadega:

— Aga wanaisakene, miks tappis ta kogu Untamo pere ära?

— Ah Kullerwo? Ta tahtis kätte maksta.

— Mis see kättemaksmine on?

Wanemad inimesed naersid selle süüta küsija üle ja wanamees hakkas teist laulu laulma.

Tihedasti keerlesid kolmewitsalised õllekannud meeste keskel ringi ja noormeeste soontes hakkas weri juba ägedamini kihama. Katsuti jõudu ja suurustati wägitegude üle. Ahma liikus hulga seas kõige parema mehena ja kutsus nooremate keskelt igaühte enesega wõitlema.

— Tule sinagi, Ontrei, meestega maadlema ja ära mängi seal tüdrukutega, hüüdis ta ühele noormehele, kes siinsamas naistekarja juures naljatas.

— Miks sa ainult oma jõuga suurustad

aga mitte oma muude võitudega, wastas Ontrei pilkawalt.

Jutustati nimelt üldiselt, et Ahmale Kuosma noor ja kaunis Marja meeldib, kes siin kirjuriietega tüdrukutehulga keskel kõige kaunima lillekesena hiilgas. Sama teati aga, et tüdruk temast suuremat lugu ei pidanud, waid parema meelega tubli kalamehe Ontrei poole hoidis. Ehk küll Ahma kogu Wiena rannal kangelasena kuulus oli, kuni Kemini, kus tema sõjaseltsiline Kuisma temaga au pärast wõistles, hoidsid noored tüdrukud temast siiski wõõrastades eemale. Ahmal oli omal ajal juba palju armulugusid olnud. Oma kodunurgas oli ta nooruspõlwes wäga wallatumalt elanud ja külamehed olid tema peale nii wihaseks saanud, et ta kodukülast ära minema pidi. Siis rändas ta Jäämere rannal, elas seal kalapüügist ja käis kaugel Ruija rannikul, kust ta paari aasta pärast noore Norra naisega tagasi tuli, keda ta sealt olla röövinud. Omal ajal oli Ahma temaga hästi ümber käinud, kuid siiski waewas waest tüdrukukest wõõral maal igawus, ja kord oli ta, kui Solowetsi kloostris käimas oldi, ühel Inglise kaubalaewal ära põgeneda katsunud. Ahma saanud sellest aga õigel ajal teada, läinud wihaseks, toonud naise laewast ära ja karistanud teda nii kõwa käega, et see sinnasamasse suri. Kõik need lood olid Kannalahel tuntud ja sellepärast tüdrukud teda kartsidki, kuigi nad teda ka ülistasid.

Ontrei pilkawa wastuse peale wastas Ahma ägedalt:

— Arwad sa niisuguse poisi ühe niidi otsas rippuwat, ühe tüdruku külјes waewle-

wat? On neid juba korjatud ja tehakse seda edaspidigi.

— Muidugi, kuigi mitte just kannalahelasi . . . Tüdrukud turtsusid naerda, nähes Ahmat wihaseks saawat, kuid see wihastas teda weel enam.

— Tühja kah nende kannalahelastega, ilm on suur ja lai mujalgi. Oodake ainult, kuni sügisepoole jälle Põhjalahe rannal saab ära käidud . . .

— Sa ju olid läinud talwelgi seal kedagi kinni napsanud . . .

— Seda ma tegingi, ja weel uhke Wesaise õe. Waat see on alles tüdruk, keda maksab näidata ja kes perenaiseks kõlbab . . .

— Aga kes sul käest ära lipsas, kui ise põgenema pistsid. Oleksid pidanud teda nii hoidma, iristas Ontrei Marjat kätele tõstes, kes sealt wihasele Ahmale wastu itsitas.

— Juba muutus Ahma nägu tumedaks ja rusikas tõmbus wibu ümber, mida ta käes hoidis, kokku:

— Põgenema . . ., ütled sina, et ma põgenema jooksin. . . hä?

— Seda ütlewad ka teised. Sa olla seekord wäga wäle olnud.

— Lurjus . . .!

Ahma kargas püsti, jooksis ja haaras noormehel wihaselt rinnust kinni. Tema palged põlesid ja silmad leegitsesid. Oma sõjameheau asjas oli ta õrn ja ka muidu ei heitnud ta palju nalja, waid häda sellele, kes teda sellest küljest pilkama hakkas.

Hirmunult põgenesid tüdrukud igasse külge laiali, kartlikult hoidsid end teised poisidki kõrwale ja erutatult ruttasid wanemad mehed wahele. Nad tundsid Ahma ägedust, kui ta wihaseks sai, ja püüdsid wõitlejaid lahuta-

da. Kuid Ahma ainult hüüdis oma wastast raputades karmilt:

— Kas wastutad oma jutu eest, ehk wõtad sõna tagasi?

Teine püüdis wastu panna, kuid langes kui elutu Ahma alla maha.

— Kas wõtad sõna tagasi...?

— Wõ...wõ...wõtan.

Täna Jumalat, et sa seda õigel ajal tegid, sest muidu... So, aja ennast jalule! Ja kui siin hulgas niisuguseid mehi on, kes ütlewad, et ma põgenenud olen, siis tulgu nad wälja, kas wõi kümme tükki!

Ühed püüdsid wihast meest rahustada, kes wägewana nagu Jumal nende ees ähwardas. Wähehaawal alaneski tema ägedus ja ta istus jälle maha ning hakkas kiitlema, magus tüdruk see Wesaise õde olnud ning kuidas ta seda weel oma tiiwa alla minewat tooma. Ja tõenduseks, et ta jälle täitsa rahulik, tõmbas ta wibu jõelolewa kajaka peale pingule, laskis, ja tabatuna langes kajak koske.

— Selle noole laskis mehe käsi, kiitsid teised, ja kui õllekann jälle kohale toodi, joodi lepitust ning jätkati kõigesõbralikumalt jutuwestmist.

Selles joomingus hilines õhtu ja taewas läks pilwe, kuid pidutsemist jätkati wahetpidamata. Hiljutise tülitsemise ajal oli Ristiwaara põhjapoolse rinnakule metsaserwa 5 meest ilmunud. Nad kuulasid sealt joobnute lärmitsemist pealt, nägid, et mehed warsti üsna pehmeks jäämas ning tahtsid tagasi hiilida. Neid nägi aga möödaminnes keegi poisijõmpsikas ja hüüdis: „siin on wõõrad mehed!" Wiimased astusid sellepeale julgesti ette.

Need olid iilaste sõjasalga luurajad: wa=

na Kauppi, Juho Wesainen, Kranka Hannu ja paar teist kaaslast. Nad olid endid kalameeste riidesse pannud, mütsid sügawale silmade peale tõmbanud ja näod tahmaga tundmatuks määrinud. Astusid wäsinud reisijatena pidutsejate keskele ja soowisid tere õhtust.

— Tere külalistelegi. Kustpoolt tulete?

— Sealt Koola poolt, kalapüügireisilt koju, Aunusesse tagasi.

— Kust kihelkonna mehed need seal on?

— Repolast.

See oli wana Kauppi, kes kõikide eest kõneles. Ta tundis teesid, oskas hästi waletada ja oli omal ajal Aunuse rändawailt kaupmeestelt ka natukene nende murrakut pursima õppinud. Kahtlewalt silmitsesid kannalahelased neid esialgu, küsisid risti ja rästi, pärisid nende nimesid ja muud, aga kuna mehed kõik täielikult oskasid ära seletada, kutsusid nad neid oma pidustustele isegi kaaskülalisteks, igasugust ettewaatust unustades. Mehi kostitati ohtrasti, söödeti, jooteti ja kästi ööseks külasse jääda.

— Jooge, külalised! Nüüd on praasnikud ja õllel ei ole otsa.

Mehed upitasid kannusid, kuid rüüpasid ainult pool lonksu, kuna kannalahelased alati täiel söömul maitsesid. Ahmagi oli juba üsna purju jäänud, kuid weel oli taipamiswõime ja mälestus tal teatawal määral alles.

Juho õlale patsutades pomises ta:

— Kus olen ma sind waremalt näinud, aga näinud ma olen.

Ta tunnustas oma waenlast, keda ta Jijõe jääl näinud, kuid mälestus pettis. Ja Kauppi ruttas wastama:

— Eks näe, te olete wist meie pool liikunud, me oleme siin küll esimest korda.

— Oi, küll mina ilmas liikunud olen. Kuid terwiseks, olgu kuidas on...

Joodi jällegi ja pidutsejad jäid järjest uimasemaks. Sinna-tänna olid mõned põõsastikku juba tukkuma jäänud, ühed norisid isekeskis riidu, teised laulsid ja lärmitsesid, wõõraid ei tulnud kellegil meelde silmas pidada. Need ootasid parajat silmapilku, et minema lipsata, — kuid Hannu oli kadunud. Ta oli lepikutaga tüdrukukarja leidnud, kohe sinna hulka astunud ja tantsima hakanud. Kohe oli ta omale Kuosma Marja wälja walinud ja selle ümber lipitsema hakanud ning ei puudunud palju, et küla noormehed talle juba kallale kippuma olekssid hakanud, sest tal tüdrukute juures wäga hästi õnnestus.

Juho leidis ta wiimaks sealt üles, sosistas talle walida sõna kõrwa ja nii läksid nad pidutsemiskohalt minema, ükshaawal metsa lipsatades ning wenede juurde tagasi pöörates. Linnalased lärmitsesid edasi ja alles wähe aja pärast lahkusid nad sealt wäikestes salkades, kuraasitades ja lällitades linnapoole liikudes. Seal sai wäsimus kohe joobnud meeste üle wõimust ning warsti oli kogu linn kõigesügawamasse unne waibunud, ilma et aimatagi oleks teadnud, et laastamine ja häwitus otse kodukolde läwel waritsemas.

Põhjalaste sõjasalk waritses nimelt umbes wersta kaugusel neeme taga, kuhu mehed õhtueel wenedel kohale olid jõudnud. Sealt olid wiis meest luuramisele läinud, et järele waadata, missugust wastupanekut wõis oodata, ja sel teel olid nad kuni piduplatsini liikunud, kuna linn tühi oli. Silmapilk oli pealetungimiseks kõigekohasem, jutustasid nad ta-

gasi tulles. Karjalased magasid joobnuina raskes unes.

— Ja nüüd tööle, mehed, nüüd saame võidelda, kõneles Juho seltsimeestele. — Taevarand peab warsti punetama ja öö ei pea häältu olema. Teritage odad ja karastage meeled, maha kaastundmus ja argtus! Pidage meeles, et see on kättemaksu silmapilk! Nüüd tasutakse meie kannatused ja silmapisarad. Tapke, riisuge, põletage, kuid wangisid ärge wõtke . Saak kogutakse kokku ja jagatakse ühetasaselt ära. Nüüd edasi!

Tal enesel põlesid silmad ja iga lihas oli põnewil, kui ta ühes iilastega kõige otsemat teed linna poole hakkas sammuma. Kemilased ja limingilased läksid ümber mäerinnaku, et teisest küljest linna tungida.

Hääletult sammuti üsna linna keskkohta, alles seal suruti rinnust waldaw hüüe ja samal silmapilgul jooksis meestesalk majadesse laiali röövima ja riisuma. Kõigepealt tungiti suurematesse ja rikkamatesse majadesse, uksed lööbi sisse, laduruumid murti lahti. Wäsinud magajad ärkasid hirmunult unest, kargasid segastena püsti, ilma et oleksid aru saanud, mis on sündinud. Juhmilt seisid poolpurjus mehed weel poolpimedates tubades ehk jooksid saamatult edasi-tagasi, wõimetud igasuguseks wastupanekuks. Naised ja lapsed karjusid ning nutsid, põgenema pääsemiseks asjatuid katseid tehes; igalpool oli waenlane wastas. Mõned selgema peaga mehed tõmbasid, niipea kui aru olid saanud, et waenlane külas, kirwe ehk oda seinalt ja ruttasid wälja. Kuid suurema hulga nendest tabas waenlase tapper juba uksel, enne kui nad tänawale oleksid jõudnudki.

Tapatöö oli alganud. Pealetungijad pii-

rasid uksed sisse ja kes wähegi wastupanekule püüdis asuda, sai kohe surma. Naised ja lapsed suluti lautadesse ning tallidesse, et nad teel ees ei oleks; meestel, keda otsekohe ära ei tapetud, seoti käed ja jalad rutusti kinni. Ja siis otsiti maja hoolega läbi, aidad, pööningud, keldrid, kõik; wõeti ära, mis wõtta kõlbas. Loomad löödi hoolimata surnuks, olgugi et neid kaasa wõtta ei wõidud. Ja kui maja puhtaks tehtud, süüdati see põlema ning asuti teise.

Kannalahe linna mõnest nurgast tõusid leegid juba kõrgele suwiöö kahwatu taewa poole, kuid häwitamine ja riisumine kestis wahetpidamata edasi. Weri woolas mööda tänawaid ja õuesid, igaltpoolt kostsid haawatute kaebamised ja hirmunute hädahüüded, ning kõige selle üle — häwitajate ägedad kihutushüüded. Were nägemine teeb pehmemadki iseloomud metsikuks: nad tapawad tagasihoidumata, halastamata, ilma et ise mõistaksid, mis nad teewad. See on kättemaksmine!

Wesainen rühib sütitatult oma meeste keskel, annab nõu, jagab käskusid, kihutab. Ta jookseb edasi-tagasi, nagu otsides midagi. Siin jookseb talle wastu peaaegu alasti, surmahirmus poiss; ta tõmbab selle õladest kinni.

— Kus on Ahma maja, ütle, poiss?

— Ah—ah—ha . . .

— Ütle kohe, ehk . . .

— Na . . . rannal seal . . . Uus maja.

Kui nool kihutab Wesainen sinna. Mõned mehed on juba seal õues, kuid uks on seestpoolt sulutud. Wesainen tõmbab kogu oma jõuga: käeraud jääb peosse. Ta tõukab, juba katkewad lauad ja piidad naksuwad.

Weel üks tõuge . . . Kuid jamal silmapilgul lendab uks seespoole lahti, tõmbab teda pikali ja üks wäljasirutatud kirwega mees tormab majast wälja. See on Ahma. Nagu wälk tormab ta üle õue. Põhjalased sihiwad teda odaga, kuid ei taba. Ta on juba õuest wäljas ja kihutab nagu tuisk ranna poole, — Wesainen tema järel, nii kuidas aga jalad annawad, oda wälja sirutatud. Ahma jõuab aga kümme sammu enne, tõukab wene rannast, hüppab sinna sisse ja laseb ta neelawasse koske libiseda. Wihaselt kirudes tormab Wesainen talle järele, kuni kiwideni, wiskab oda põgenejale järele. See riiwab Ahma riideid ja langeb plaksudes wahutawasse koske.

Teist wenet lähedal ei ole. Tusases ärrituses näeb Wesainen, kuidas Ahma wene pärale asub ja selle osawasti Niwakose ägedatest pööristest alla juhib. Ta on pääsnud, sinna pole midagi parata.

Wesainen kihutas maija tagasi. Tuba oli tühi, woodis lamab ainult Ahma wana haige isa, kes enam liikuda ei jaksa. Wihaselt tõukab Wesainen woodi ühes wanakesega ühel hoobil wälja õue, wirutab jalaga wastu haige korisewat rinda ja tõstab oma sõjakirwe . . .

— Halasta wähemalt walge pea peale, kuuldus hääl tema taga. Ta pöörab enese ümber; see on Hannu, kes tal käsiwarrest kinni haarab. Ka tema on, Helinäle antud lubadust täites, Ahmat otsinud, et temaga wõidelda, kuid on liig hilja kohale jõudnud. Ja Juho on talle hirmus.

Kuid Wesainen tõukab teda pilkawalt enesest eemale ja lausudes:

— Kas tema m i n u isa walge pea peale

halastas—annab ta kirwele hoogu ning lööb halli pea pooleks.

Waatab selle järele silmapilgu oma tööd ning hirwitab:

— Siin see nüüd on! Ma olen kätte maksnud, kuid ainult poolest saadik.

Selle järele pöörab ta, äkki nagu unest ärgates, siia selja ja hüüab:

— Nüüd, mehed, kirikutesse! Seal need rikkused päris on, mida maksab koju wedada! Enne aga sellele onnile siin tuli otsa!

Kirikutesse põgenenud hirmunud naised ja lapsed kihutati sealt wälja ning puhastustöö algas. Hõbe ja kuld, ilustused ja suitsetamisasjad, Jumala ja pühade neitside kujud aeti kottidesse ning wiidi wälja. Küünlajalad kisti lahti, kirstud murti awali, teenistusriided ja sakramendinõud wisati segamini aknast wälja. Kirikukellad, mida wedada jõuti, kisti ka rannale, kuhu kraami juba igast küljest kokku oli kogunud. Siis tehti lõke nurga alla ja süüdati kirik põlema.

Juba kaks kirikut seisid täielikult leekides. Kuid miks seisab kolmas kirik mäekingul weel põletamata?

Selle on jumalaema päästnud. Keegi noor iilane oli juba sellegi külge lõket wiskamas olnud, kuid sel silmapilgul oli ta pilk seinalolewa suure Maarja pildi peale pöördunud. Selle silmad olid nii kurwameelselt ja hoiatawalt tema peale waadanud ja nii elawalt meelde tuletanud tema oma ema silmi Jijõe rannal teda jumalaga jättes. Poisil langes lõke käest, ta taganes kohkununa ja hüüdis:

— Mina seda põlema ei süüta, see on püha paik!

Wesainen juhtus seal juures olema, kuu-

lis lugu pealt ja puhkes halwakspanewalt naerma:

— Lapse loomus.

Kuid ka teisele mehele ei meeldinud seda kirikut põlema süüdata.

Wiha ja kättemaksu tuline läõik, mis kogu öö Wesaise silmis lõõmanud, tumeneb wähehaawal ja asemele asub heameele ilme. See on kõik tema töö! Sellest tundis ta lõbu. Ta sammub koseäärde, kuhu kõik riisutud warandused kokku kogutud, ja saadab meestele sõna — sinna ilmuda, kui nad oma töö lõpetanud. Siin waatab ta kõrwalt oma töövilja pealt. Kogu kaunis asundus leegitseb ühe tulimerena; siin punased rusud, seal suitsusambad, nende wahel aga liiguwad nagu tondid tumedad kogud, naised, kes lapsi otsiwad, lapsed, kes oma wanemate külmenewate kehade juures nutawad. Öö on möödas. Päike tõuseb idataewas kõrgemale, selgemalt ja ülewaatlikumalt walgustades seda suurepäralist kurbmängu.

Siia jõeahtele koguwad mehed wähehaawal oma werisest tööst. Siin walmistatakse pidueine, milleks küla aitadest kõigeparemad toidud kohale kantakse, söödakse ja mässatakse. Ja silmapilgurks heidab öösisest häwitustööst wäsinud sõjasalk nurmikule puhkama.

Wiimaks jõuab Kranka Hannugi kogumiskohale. Ta oli jällegi juhtumisteotsimisel olnud. Kuna ta Ahmat kätte ei saanud, oli talle mõttesse tulnud järele kuulama minna, kuidas Kuisma pere käsi on käinud, kelle ilusat tütart ta õhtul piduplatsil oli meelitanud. Küla serwalt leidis ta maja, mis juba täies tules oli. Kuid selle talu õues olid põhjalased esimest korda wastupanekut leidnud ja seal wõideldi päris ägedasti. Noore

Ontreiga eesotsas oli nimelt salkkond karjalasi rutanud küla iludust waenlase küüsist päästma. Kuid need ei mõtelnudki saagist lahkuda. Mehi langes mõlemal pool ja wähestel põhjalastel oli häda juba käes, kui Hannu paari mehe seltsis kohale jõudis. Ja raskesse seisukorda sattus temagi. Lootusetuse wihas wõitlesid karjalased ägedasti ning alles kõwa wõitluse järele suudeti nad Ristiwaara rinnakule lepikusse põgenema lüüa. Majarahwa kes wõitluse ajal aidas kinni olnud, tahtsid wihaleaetud wõitjad siinsamas teise ilma saata ja ainult poolwägisi läks Hannul korda neid taltsutada. Teised laskis ta põgenema, Marja aga wõttis ta enesega kaasa ja tõi kogumiskohale.

— Mis sa sellest wead? küsis Wesainen pahaselt. — Wangisid ei wõeta.

— Wõtan selle oma hoiu alla.

— Ei wõta. Kas lased tüdruku omateed joosta ehk ma löön oma oda . . .

— Löö, kuid siis löön ka mina. Muule saagijagamisele ma ei tiku, aga selle saagi hoian enesele.

Lahkuminekute ärahoidmiseks peeti meeste keskel kohe nõupidamine ära ja seal otsustati, et Hannu wõib tüdruku omale pidada, kui ta muust saagist loobub. Kokkuriisutud warandused jagati wenekondade wahel ära ja kui weel silmapilguks puhatud ning häwitustöö üle lõbu tuntud, hakati saaki wenedele kandma, mis koorma all märksa sügawamale wette wajusid. Ei peetud kohaseks kauemini häwitustöökohale jääda. Ahma oli põgenema pääsenud ja arwati, et ega ta ilma tegewuseta liigu.

Weel enne õhtu tulekut istuti wenedele ja

jätkati häwitusreisi läänepoolse Wiena teisteskegi külades.

Rahu ja waikus walitses jällegi Niwajõe kose ümbruskonnas. Kuid eile weel õitsenud asundus oli waremetes, tema ärapõletatud ehitused küdesid ja suitsesid weel kaua, üle mapäässenud elanikud, kes terwe päewa hirkose suitsu ja wingu laiali laotades. Põgenemunult ja poolalasti Ristiwaara rinnakuil mööda saatnud, tulid õhtueel ettewaatlikult oma häwitatud elukohta tagasi oma raskel kohust täitma: haawatuid aitama ja langenuid matma.

VII.

Kannalahe juurest sõudis Wesaise sõjasalk mere poole, kusjuures teekonnal lahe mõlemal kaldal olewates külades puhast kädi tegemas. Umma, Konda ja Kiereti suuremad külad ning hulk wähemaid riisuti paljaks ja põletati maha. Tuldi harilikult öösel külasse, hirmutati kohkunud elanikud metsa ja mängiti siis nende kodukoldel peremeest, kuni tarwilikuks peeti uuesti teele asuda. Suuremateks minekutuledeks süüdati harilikult kirikud põlema. Mida saagist kaasa wõtta ei suudetud, heideti jõkke. Nimetamiswäärsemat wastupanekut ei leitud kusagiit.

Ja kui külast jälle merele sõueti ning leekidest punetaw taewarand maha jäi, siis jätkati wõõrastes wetes julgel meelel reisi ja selgelt kajasid Wiena kaljuste saarte randadelt wastu mööduminewate põhjalaste wõimsad laulud.

Reisi jätkates märgati siiski, et Ahma käsa rüppe ei olnud jätnud, waid sel ajal, kui põhjalased merel sõudsid, maal täies tegewuses oli olnud, hoiatussõnumeid laiali saat-

nud ja mehi kogunud. Juba Kieretis leiti, et elanikud waenlase tuleku üle sõna olid saanud, sest küla oli peaaegu tühi, kõik olid metsa põgenenud. Oma warandusi ei olnud nad aga kõrwale toimetada saanud, nii et saaki siitki rohkesti saadi. Weel kuuldi kinniwõetud külameestelt, et Ahmal juba suur salk mehi koos on, kuid miks teda näha ei olnud ja miks ta wastupanekule ei ilmunud ning oma külade kaitsmisele ei asunud, sellest ei suudetud aru saada.

Asjalugu tegi sõjasalgale rohkesti muret ja peawalu ning wanemad mehed hoiatasid ettewaatusele:

— Nad panewad meil tagasimineku tee kinni. Ei wõi kunagi teada, kus nad luurawad ja kust peale tungiwad. Meie häwineme ehk weel kogu oma saagiga ja häda meile, kui me nüüd wihaleärritatud karjalaste kätte satume!

Nii hoiatas wana Kauppigi ühel puhkuspaigal kusagil Wiena saarel, kui Kieterist Kemi külade poole teel oldi. Ja mitmelt poolt anti hoogu:

— Asume rutemini koduteele. Nüüd wõime weel oma elu ja saaki päästa, pärast ei ole enam midagi kindel.

— Tõsi, pöörame wened kas wõi kohe läänepoole, mõtles ka Kranka Hannu rõhutud näoga, temagi oma saaki walwates.

Oli aga ka teisi, kellel teine meel ja teised mõtted; nende hulgas suurem osa noori mehi, kes wõitluses ja röömimistuhinas waimustatud ning rohkem juhtumisi, suuremat au ja suuremat saaki ihkas. Ja nende eesotsas oli Wesaise Juho.

— Tagasisõidust ei ole juttugi, hüüdis tema, nüüd sõuetakse Solowetsi.

See sõjakäigu peaeesmärk oli tal kogu aja kaunina ja meelitavana meeles püsinud. Juba lapsepõlvest saadik oli ta sellest vanast vägevast kloostrist, tema ääretumaist rikkustest ja toredustest, tema kallisasjadest ja tema suurest peremehelikust mõjust kogu Wienamerd piirava ümbruskonna peale mitmesuguseid imelikka, otse muinasjutulisi lugusid kuulnud. Solowetsi monastõr, nii oli tema isa sagedasti jutustanud, on just see kolle, kust karjalaste pealetungimised Põhjamaale aasta aastalt on välja läinud. Klooster tahab oma võimu ja oma usu mõjuala laiendada, ta tahab oma ülemvalitsust ja kiriklikku peremehevoli, oma võõrast keelt ja võõrast usku kuni põhjalaheni välja sirutada. nagu ta seda Jäämere poole juba oli sirutanud. Selleks äsitavadki kloostrimungad ja papid Karjala rahvast, kes neile truu, maaselja taha alalistele sõjakäikudele; nende kihutuste juurde jooksevad kokku need niidid, mille tagajärgede all Põhjamaa jõekaldad nii sagedasti kannatada on saanud.

Juba noorena oli ta mitu korda sellest unistanud, et seda kuulust pesa kord ära hävitada. Ta oli ette kujutanud, kuidas ta selle ära purustaks, maha põletaks ja laiali kihutaks, selle rusudki mööda saare randu laiali puistaks, nii et enam kivi kivi peale ei jääks. Need kullast säravad kirikud, need rikkad ehitused, millest ta reisijatelt niipalju kuulnud, lasekś ta suitsuna õhku laiali lennata ja nende elanikud, mungad ja papid tapaks ta kas nende rusudele ehk kihutaks mööda ilma laiali. Ja saarele ei peaks ainustki kohta jääma, kus inimene vihma eest varju võiks leida, ega inimest, kes vihma eest varju tarvitaks.

Nii oli ta ette kujutanud, nii oli ta kiidelnud. Nüüd — selgi reisil olid tema mõtted peaaegu ainult selle ümber keerlenud, ta oli juba ette selle mõtte üle lõbu tundnud ja oma tegu idealiseerinud. Ja nüüd lõpuks oldi siin. Weel natukene maad saarestikku ja ainult paar penikoormat maaselga lahutasid teda weel kloostrist, ainult päewa tee ja ta oleks seal. Kas peaks ta weel nüüd oma suurest kawatsusest loobuma? Ei, mitte iialgi.

Seda kujutas ta oma kahtlewatele kaaslastele; harilikult ei olnud ta sõnarikas, kuid nüüd sai ta jutustades waimustatud, tema sõnades oli jõudu ja liigutustes ägedust.

— Kas siit, kloostri sadamast peaksime meie ilma proowimata tagasi minema! Ja mis põhjusel? Kas sellepärast, et Ahma üksinda mööda põletatud külasid ümber uitab ja mõningaid kohkunud meesraukasid oma ümber püüab koguda, kellega ta iialgi ei usaldaks wastu astuda. Metsa kõik argtus ja kartused! Nüüd on koitnud kättemaksu silmapilk, nüüd on wõit meil peaaegu juba käes, nüüd edasi, ja alles siis, kui klooster waremetes, pöörame koju tagasi.

— See on mehe sõna, kuuldusid mitmelt poolt waimustatud hüüded. Noored olid täitsa kindlasti tema poolt. Torwise Lauri oli, nagu alati, üks tema ustawamatest toetajatest, ja Hannugi, kes hiljuti weel kahtles, kargas püsti ning hüüdis:

— Olgu wõi tuhat Ahmat waritsemas, kloostri häwitame me siiski!

Tagasipööramisest ei olnud enam juttugi ja silmapilgu nõupidamise järele otsustati üksmeelselt otsekohe Solowetsi poole teele

sõita. Wened lükati wette ja hakati saarestikust maaselja poole sõudma.

Waikse ilmaga loodeti juba öösel Solowetsi ette jõuda. Ei jõutud aga nii ühel hoobil mitte. Tuul tõusis, suure Wiena maaseljandiku poolt algas wali idatorm ja kiigutas nõrku sõiduriistu tugewasti. Ei aidanud muud, kui warju otsima hakata ning suure waewa ja hädaohuga jõuti lõpuks Kemi jõesuu kohal olewa kõrge Hanhesaare (praegune Kusowoi) warjule ja jäädi sinna ilma ootama.

See oli tühi kaljusaar, mille kõigekõrgem tipp idapoolselt rannalt püsti taewa poole kerkis. Tegewuseta olles ronisid Juho, Lauri ja Kaupi wanamees tipule waatlema. Wõimas oli see waateala, mis nende ees awanes, kuid nende pilgud jäid kohe ühte kohta kinni: otse idapoolt paistis selgesti Solowetsi saarestik ühes kloostriga. Kirikute kullatud kuplid särasid päikesepaiste käes tulisarnastena wastu mere tumedat pinda ja walgetena paistsid kiwised seinad. Mehed waatasid waikides. Wiimaks tähendas Wesainen:

— Ei sära enam kaua.

Ta oli wõidu üle kindel.

Silmapilgu järele märkas Lauri üht loodepoolt tulewat wenet, mis laastuna tormisel lahtisel merel kõikus ja suures hädas olles nähtawasti sellesama saare poole püüdis. Wiimaks jäigi ta saare põhjaranda peatama ja mehed läksid waatama, kes need tulijad on.

Need olid kannalahelased, preester ja kolm sõudjat, nende hulgas noor kalamees Ontrei. Arwates ja kartes, et põhjalased kloostrile kallale tungiwad, kes mingit paha ei teadnud

aimata ega ettewaatusabinõusid tarwitusele wõtta, olid nad otsustanud minna sinna hoiatussõna wiima ja siin need sõnawiijad nüüd olid. Torm oli nende teekonna katkestanud ja nad waenlase küüsi saatnud. Usutledes saadi wenemeestelt selle üle selgusele.

— Wõi siis niisuguse asja pärast teie sõidate, tähendas Wesainen kihwtiselt. — Aga ega teil asjaga nii wäga kiiret ei ole, eks te jõua sinna homme meiega üheskoos.

Preester kummardas hirmunult ja kartuse pärast wabisedes ning lõi risti ette, otsaeest murehigi kuiwatades.

— Oota wanamees oma kummardustega, küll me hiljem kloostris palwetame üheskoos. Jutlustad sealgi, seal saab hea sõe olema!

— See „paapa" hakkabki meid kloostri keerulistes käikudes juhtima. Tulid päris õigel ajal.

Nii hirwitasid nooredmehed kohkunud preestrile pilkawalt, kuna wanemad sõudjatelt wälja urgitseda katsusid, mis see Ahma seal mannermaal talitas ja mis tal mõttes on. Kuid sellest ei kõnelnud karjalased sõnagi ja ei hakanud mingisuguseid seletusi andma.

Kui põhjalaste wenedesse astuti, nägi Ontrei seal oma ärarööwitud kallimat, Kuosma Marjat Hannu kõrwal istuwat; poisi silmad wälgatasid ja ta kargas püsti.

— No noh, tasemini ikka, pilkasid iilased ja asusid meest kinni hoidma. Ja Hannu meelitas tüdrukut ning sõnas:

— Eemalt wõid natuke waadata, aga nii toredat tüdrukut puutuma ei tohi tulla. Ehk kuidas, — kas oli see ehk sinu mõrsja?

Hannu õõtsutas tüdrukut põlwedel ja

kergitas suudlemisels ta pead. Tüdruku silmis läikis pisar ja wõimetuna rabeles ta röövija käes. Ontrei suust turtsatas wiha järast wahtu.

— Hirwita nüüd siin, hüüdis ta Hannule, — aga küll ja siis paremini hirwitad. kui koju jõuad! Küllap olete siis ehk omadki mõrsjad kaotanud. Ümberringi olijad jahmatasid, kuid Hannu küsis rahulikult:

— Ei tea kes neid seal siis õige kaotab?

— Kes! kähistas Ontrei. — Küll Ahma selle eest hoolt kannab.

— Ahma!?

See hüüe tungis korraga mitmetelt huultelt. Hakati mehi usutlema ja mõningate ähwarduste abil saadigi nad üles tunnistama, et Ahma mehi korjates otsustanud oli Põhjamaale kättemaksureisile minna; nüüd wististi on nad juba teel. Ta oli kodus otstarbetuks pidanud ülijõu wastu wõitlusse astuda, pealegi olid külad juba häwitatud ja waranduſed röövitud. Selle asemel oli ta hakanud mehi Põhjamaale kättemaksureisile kihutama; sel ajal, kui põhjalased Wienawetel riisuwad ja põletawad ning oma raskete koormatega sealt koduteele asuwad kõlbab neil kõigeparemini nende oma rannikuil natukene puhast tegemas käia. See mõte oli wihaseid ja kättemaksu järele janunewaid karjalasi kaasa kiskunud ja nad olid just samal ajal reisile läinud kui Solowetsi poole minejad Kannalahest teele asusid.

— Meie õnnetud, mis nüüd!

— Ja meie oleme weel siin.

Nüüd oli waja nõu leida ja järele mõtelda, mis ette wõtta, kuhu poole pöörata. Kas jätkata endist kawatsust, kloostrile kallale tungida, see ära häwitada ja alles siis koduteele

asuda, wõi kohe kõige kiiremat teed kodupoole pöörata, püüdes weel kodukülasid kaitsema pääseda.

Suurem hulk nõudsid wiimast teed. Neil oli kodu meeles, tundsid muret oma naiste ja wäikeste laste üle, kes toore Ahma ja wiimase wõimaluseni ülesärritatud karjalaste häwitustöö ohwriks langemas. Nad nõudsid rutulist kojupööramist.

Wõi ehk tuli oletada, et nii kui nii enne koju ei jõuta kui Ahma oma wäiksema salgaga ja kergemate wenedega. Ja kui lugu nii, kas ei ole siis juba parem sõjakäiku siin jätkata ning ometi ükskord see igaweste kannatuste ja hädaohtude pesa ära kustutada, Solowets ära häwitada. Selle üle maksis järele mõtelda.

Ahma teekond läks teatawasti Paajärwe kaudu, põhjalaste wiimaseid jälgi mööda. Seal on tee wastuwett ja selle tõttu halb wäikselegi salgale, iseäranis madala wee ajal. Põhjalastel kõlbaks selle asemel Wiena Kemijõge mööda üles sõuda, sealt üle Maaselja ning Oulujõe Leutna ja Kuhmo harusid mööda alla. Teed peaaegu ühepikkused, kuid wiimane natukene kergem.

Ehk jõutakse ometi, kui äärmiselt jõudu pingutada, weel õigel ajal kodukülasid kaitsma.

— Katsuma wähemalt peaks.

See oli üldine arwamine. Wesainen ei wõtnud läbirääkimistest osa, ta oli istunud ja järele mõtelnud. Kaks jõudu wõitlesid temas, kiskusid teda kahele poole. Üks oli wiha ja auahnus ja see meelitas teda kõigest hoolimata oma esialgset kawatsust jätkama,— kloostrile kallale tungima. See oli seal — peaaegu juba kuulmise kaugusel — kas pidi

ta nüüd sinna jäämagi? Teine jõud oli armastus ja see kiskus kojupoole: kodukūla, oma kodukolle, oma noor naine igatses tema kaitse järele, kas wõiks ta neid nüüd surmasuhu jätta, ilma et katsetki teeks neid päästa?

— Ah! äraneetud Ahma. Saaksin ma sinu nende käte wahele.

Teised waatasid küsiwalt Juho peale, kartes, et kojupööramisele weel wastu seisab. Wana Kauppi tuli teda tõsiselt manitsema:

— Wesainen, minu wend, ära nüüd ole kalk...

— Õigus, — katkestas Juho wanamehe kõnelemise, — sellest ei pääse kuhugile, meie peame koju tagasi pöörama. Wened korda! Weel täna öösel asume kojupoole teele.

Kui mehed tagasiminekn ettewalmistusele ruttasid, läks Wesainen weel kord Hanhisaare põhjapoolsele serwale, kuhu Solowetsi klooster selgesti paistis. Kahekordse heledusega hiilgasid tema kuplid nüüd loojanewa päikese paistel, just nagu meelega narrides wõimetuks muutunud waenlast. Meeleheitliku wihaga sirutas Wesainen sinnapoole oma rusikasse pigistunud käed: näis, nagu oleks ta oma silmade wälgutamisega seda põrmuks põletada tahtnud!

Kuid wened olid juba walmis ja warsti sulises jälle ööwaikuses weepind põhjalaste wenepõhjade all, mis waiksemaksjäänud saarestikuwetel nüüd Kemijõe suu poole olid juhitud.

Alles seal märkasid mehed, et Hannu wenes wangi enam ei olnudki: „On wist ära põgenenud", seletas Hannu rahulikult. Kuid teised teadsid sosistada, et põgenemisega lugu nii ei olnud. Hannul oli nimelt, nagu teati jutustada, weel tüdruku ärdatest palwetest

pehmeks läinud. See oli nii tungiwalt teda palunud ennast ja oma peigmeest Ontreid päästa, et Hannu nad minema lasknud. Ja meeste tagasiminekule asumise tuhina ajal oli nende wene Hanhisaare põhjarannalt kiiresti merele libisenud.

Seal istus õnnelik Ontrei oma weel õnnelikuma mõrsja kõrwal ja pingutas ühes teiste Kannalahe meestega jõudu, et läbi weelgi kõrgelt õõtsuwate lainte loodepoole kodurannikule sõuda. Ainult preestrit ei olnud enam wenes. Tagasipöörates oli Ontrei näinud teda Hanhisaare kaljule oma weresse lamama jäämat.

Wesainen oli ülekeewas ärrituses wenele tagasi pöörates seda kawalanäoga habemikku nimelt seal kaljude wahel näinud, näol hirmitaw naeratus. Wihaselt oli siis Juho kisendanud:

— Wähemalt sina ei lähe enam Solowetsi tema pääsemisest ja meie pettumisest jutustama!

Ja siis oli ta kirwega wanamehe pealuu purustanud.

Muinasjutt kõneleb, et Solowetsi pühad mungad hiljem selle preestri mälestuseks Hanhisaare tipule kiwiristi üles seadnud, mis siis aastasadade jooksul kaugele merele paistes kõigile möödasõitwatele pühadeaustajatele nähtawaks olnud ja mille kohal igaüks Wiena rannaelanik alati ärdalt risti ette löönud.

VIII.

Pikaldase, kitsa merilahe otsas, Kemijõe suus olewa Merikoski põhjarannal asus siis, nagu praegugi, Wiena Kemi linn ehk alew. Sinnapoole sõudis nüüd põhjalaste sõjasalk hommikpäikese koitmisel.

Selle sõjasalga kuulsus oli mööda Wienamere läänerauda juba laiali lagunenud ja Keminigi ulatunud. See werine kuulsus oli sealgi hirmu ja ärewust tekitanud: see häwitaw salk wõis ükskõik missugusel silmapilgul linna tungida, ka seda enese järel suitsewaks rusuhunnikuks jättes. Kõigesuurema kiirusega olid kemilased sellepärast oma kompsud kokku pannud ja pääsíma ruttanud, mida aga metsa, soode ja rabade taha wedada suudeti. Nõrgemad inimesed, naised ja lapsed, koliti samuti sinna, mehed aga kogus Kemi kangelane, juba Ii häwitusreisilt tuntud Kuisma kokku ja wiibis ühes nendega kodus, et waenlasele, kui ta peale tungib, wähemalt mõnewõrragi tuska walmistada.

Sealt see nüüd tuligi. Laht otsekui mustendas wihameeste wenedest. Kemilased waatlesid weel südamewaluga linna, seda nagu wiimast korda jumalaga jättes.

Kuid põhjalased ei ruttagi otse linna. Nad juhiwad oma wened teisele poole jõge Merikoski alla ja hakkawad siis wiibimata neid kõrwust ülespoole kiskuma.

Mis see on? On ehk neil mõttes mingisugune kawalus?

Kõigesuurema põnewusega peawad kemilased seda suurt musta meestepartwe silmas, kes täitsa rahulikult ja oma ette wenesid linnast mööda kose peale weab. Kas nad ei mõtlegi pealetungimist ette wõtta?

Ei, nad ainult jätkawad teekonda. Merikoski peal asuwad nad oma wenedesse ja sõuawad tugewa hooga ülespoole. Ja Putkuokoski all tulewad nad jälle rannale wedama.

See hakkab juba Kuismat, kes liikumist teiseltpoolt kaldalt tähele paneb, natukene

wihastama. Ta oli just lootnud, et ta wõidelda ja koduküla kaitsmisel oma tublidust näidata saab...

— Ei, peab minema neid natukene taga ajama, otsustab ta.

— Olgem rahulikult kodus, kui lastakse olla. Kuid Kuisma walib teiste hulgast umbes kolmkümmend tugewamat meest wälja, sõuab üle jõe ja tungib wiimastele wenekondadele kallale, et natukene teemaksu wõtta. Mõne wene wõtawad nad ära, teise puistawad ümber, mispeale jõel wõitlus lahti puhkeb. Kuid eelpoolt wenedest tuleb abi ja Kuisma taganeb metsa.

Sealt jätkab ta aga alalist sissisõda, kuna põhjalased jällegi oma wenesid lähewad wedama. Wesainen peab meestega nõu, kus otsustatakse üht osa mehi waenlast tagasi tõrjuma panna, kuna teised reisi kose wihasele turjale jätkawad. Lauri Torwise juhatusel tormawad mehed waritsewale Kuismale kallale ja ajawad teda ühes oma meest mitu korda järgimööda põgenema. See on waewaline teekond, kuid jõutakse ometi kose taha tasasele weele ja asutakse jälle wenedesse.

Weel wiimast korda tungib Kuisma wenedesse asumise kohale takistusi sünnitama, mis tal ruttawas meestesalgas ka korda läheb. Wiimast korda ruttab Lauri oma meestega teda taga ajama, kuna teised samal ajal jõele jõuawad. Lepiku serwal algab äge wõitlus, nooled wingutawad ja odad wälguwad, mehi langeb mõlemal pool. Lõpuks taganeb Kuisma jälle ja põhjalased ruttawad wenedesse, kuhu keegi saab, kiiresti jõutakse jõele, rannast eemale, ning rutatakse teistele järele. Mehi leitakse küll weel

puuduwat, kuid ei teata, kas on need teis-tesse wenedesse eksinud ehk langenud, — ja seda järele uurima hakata ei ole praegu aega, peab ainult kõige jõuga edasi ruttama.

Putkuokoski ääres wiimasel wõitlusplat-sil pajupõõsa all lamab aga mees ja waatab kuidas üks wene teise järele jõekääru taha kaob. Ta lamab küliti, asjata end üles tõus-ma pingutades. Jõud kaob, liikmed rauge-wad, weri woolab rinnust, rannapinda pu-naseks wärwides. Just mineku silmapilgul oli waenlase nool lepikust lennates talle sü-gawale rinda tunginud ja ta põõsa alla maha murdnud.

See on Lauri Torwinen. Ta ise oli waen-lase wastu esimene ja wiimane mees olnud, et oma seltsimeeste taganemisteed kaitsta, oli weel wõitluses olnud, kui teised juba we-nedesse ruttasid . . . Ja tähele panemata, et Lauri haawatuna rannale langenud, sõud-sid nad ära . . .

Siin ta nüüd lamas ja ei püüdnudki enam tõusta, jõuallikad olid juba kuiwaks jooksnud. Kustumisel olewad pilgud saat-sid igatsusega ja kibedusega wiimaseid we-nesid, mis neeme taha pöördusid. Seal läk-sid teised . . ., tema jäi wõõrale pinnale oma weresse lamama . . ., lamama ja su-rema. . . Ei saanud ta kodus kurwasta-watele omakstele enam jumalagajätmise ter-witust saata, ei saanud ta jumalagajätmiseks seltsimehe kätt pigistada, — üksi pidi ta surema kaugel kodumaast, waenlase wiludal rannal . . . Wäsinud silm waatab jõe rutu-list woolu, waatab, kuidas lained kergelt hüp-lewad ja neelawasse pööristesse kaowad . . . Keha wajub kokku ja pea langeb õlale . . .

Kas juba lõpul? . . . Ei weel tehi

surm tulla, weel ei taha ta lahkuda nii noores eas. Weel tahtis ta elada, weel janunes ta elu järele, ta sirutab oma nõrga käewarre wälja, nagu tahaks ta weel wiimasel silmapilgul kinni haarata mingisugusest pääsemisest . . . Käsi tunneb aga ainult tühjust ja wajub alla. — Janu, nii tuline janu on tal, saaks keele peale ometi ühegi tilgakese. Seal woolab wärske wesi tema lähedal, wesi nagu eluwirgutaw allikas ... kuid ta ei pääse sinna juurde. Kas ei jäksa ta tõesti kahte süldagi roomata, et tulist põletust kustutada?

Ta pingutab end üles — ei, ei jaksa, peab jällegi alla wajuma. Kisub enese selili, weereb kalda äärele, kuid wajub siis oma raskusega jälle maha. Walus korisemine kostab läbilastud rinnast . . . Kuid siin kiwi juures on wesi. Ta sirutab kaela wälja ja joob, ahmib, neelab... Oih! Kuidas ta maitseb, kui mõnus see on; ta surub pea wette, joob, joob . . .

See jahe wesi wirgutab, samal ajal uimastades, nagu tõuseks ta pähe. Ja ta tunneb jällegi elujõudu liikmetes, pöörab istuma ja tõmbab nooletera rinnast. Wiimane weri purskab wälja, kuid ta ei pane seda tähele, mingisugune kale hakkab tema pilku tuhmistama. Ta tunneb end tulises wõitluspöörises, näeb leekisid lööմawat ja kuuleb sõjahüüdeid kajawat, ise liigub ta waimustust õhutades esimestes ridades, wehib tapperiga ja Wesainen tema kõrwal hüüab: „Õige, naisewend, anna aga nii . . ."

Kuid seegi uimastus möödub, ta ei jaksa enam istukil olla, waid langeb kiwilt külili ja käsi wajub wette. See wesi on nii wärskendaw, ta joob jälle . . . Ja uus udune mõttepilt hõljub ta tuhmide silmade ees. Ta seisab

jõekaldal lume peal ja waatleb healmeelel seda noort tütarlast, kes kärsituna nagu taltsutamata hobuwars oma puusad kaugele surub. Ta nahk on nii õrn, ta palg punane ja rind õõtsub tasaselt, nagu metsjärwe laine . . . See on Johanna, tema armsam... Kuid nüüd tuiskab ta juba mööda mäge alla, wallaliläinud juuks hõljub wallatult tuule käes ja nõtkelt õõtsub ta meeldiw keha . . . Kuid ta langeb ju... oih! pöördub... ta õõtsub õhus, tuhmineb, kaob udusesse pilwe . . .

Noormehe pea nõtkatub wastu kiwi, käsi wajub wette, haawatud rind kerkib weel korra, õhkab — ja wajub.

*

Seltsimehed aga sõudsid juba kaugel, ikka läänepoole rutates. Peatumata ja puhkamata tegid põhjamaa mehed oma raske päewatööd, jätkasid teekonda kogu päewa ühtesoodu; sõudewetes sõueti, woolukes lükati, koskedes weeti. Õhtul jõuti Usmankoski alla ja jäädi sinna ööseks, wisati end kuiwale pikali, wäsinuina ja ergulikuina, nagu huntidest tagaaetud põdrakari. Alles seal märkas Wesainen, et Lauri puudub. Putkuokoski juures oli teda wiimast korda nähtud, — Juho aimas ta saatust ja leinas sügawasti ning südamest oma kindlamat sõjaseltsilist, oma ustawamat sõpra.

— Oleksin üksinda tegija, läheksin weel öösel teda otsima ja wähemalt maha matma.

— Noorele mehele peab kaasa tundma, kinnitas Kaupi wanamees. — Kuid nüüd peab rohkem elawate kui surnute peale mõtlema, peab päästma, mida weel päästa wõimalik.

— Õige, õige, peab ruttama, kinnitas Juhogi, ning jäi mõttesse.

Tema tundmise järele läks reis nii aeglaselt, et ta oleks tahtnud läbi õhu üle selle enam

kui wiiekümne-penikoormalise tühindiku lennata, mis teda põhjalahe rannikust ja sealasuwaist omakstest weel lahutas. Iseäranis tuska tegi talle mõte, et tema weriwaenlane Ahma samal ajal teisi weeteesid mööda samasse kohta kihutas ja et ta wististi enne teda pärale jõuab. Ta luges päewi mõlemal teel ning tuli alati sellele rusuwale otsusele, et Ahma ikkagi enne jõuab. Oi, kui ometi wõiks ööd ja päewad ühtesoodu edasi kihutada, — kuid ei wõi. Meeskond ei jaksa.

Juba Merikoski all oli wenede koormat kergendatud ja kergendati weelgi. Paar wenet olid terwelt Putkuokoski wahutawatesse woogudesse jäetud, ka meestest olid, olgugi, et kogu sõjakäigul suuremat wastupanekut ei oldud leitud, üle kümne Kannalahes ja Kemi suus langenud. Kuid raskeks läks liikumine ometi. Oleks pidanud sagedamini puhkama, kuid aega ei olnud.

Juba hommikul wara äratas Wesainen oma mehed jällegi liikwele. Usmana wäikese küla warad wõeti teemoonaks kaasa ja nii kiirustati teekonda lühikeste puhkamistega koselistel wetel ülespoole edasi. Teise päewa õhtuks jõuti juba Iyskyjärwele, kuid siis märgati, et niisuguse hooga kauem edasi kihutada wõimatu on. Ülalt sadas jämedat wihma alla, ning märjad ja wäsinud mehed seletasid, et nad niiwiisi ühtesoodu, ilma korraliku öösise puhkamiseta, rasket teekonda enam jätkata ei suuda. Ka ei wõinud Wesainen neile seda ette heita. Kuid temale tundus, et mingi sisemine tung teda sunnib wiibimata edasi ruttama.

— Palju oleks siin niisugseid mehi, kes minuga kohe reisile tuleksid? küsis ta öökohal äkitselt. — Mina katsuksin edasi kihutada.

— Aga mis sellest kasu? küsis keegi kahtlevalt.

— Kasu sellest oleks. Ahma salk ei või suur olla, meeste rohkusega ei ole meil seal nii kui nii palju ära teha, kõigetähtsam on, et väheseđki õigel ajal pärale jõuaksid. Kas on tulijaid?

Umbes kolmkümmend tugevamat iilast, kellele kodud ja perekonnad rohkem muret valmistasid, kui uni ja puhkus, pakkusid end kohe kaasa. Neljast venest tühjendati kõik saak välja ning nendega hakkasid mehed paaritunnilise puhkuse järele üle Maaselja minema. Teised jäid Kranka Hannu ja Kaupi-vanamehe juhatusel järele tulema.

See alles oli minek. Ööd kui päevad suruti aga edasi, vedamiskohtadel asusid kõik mehed rakkesse, järvedel ainult vaheldamisi, natukene, kes tund, kes paar, suikuda katsudes. Isegi söödi venedes vaheldamisi, maale ei mindud kusagil. Nii jõuti viimaks Kuhmo vetele ja sealt pärivett jälle kiiremini allapoole. Kosked es oli esiallalaskjaks keegi vana oulujõelane, kes siit vetest ennegi alla lasknud. Oulujärvel tegi vastutuul takistusi ning peaaegu ülilooomulikku jõudu nõudis see meestelt, et nad siiski läbi tormi ja vihma peatumata sellest üle jõudsid. Kui Vesaise venes mehed nii roidunud olid, et peaaegu juba lootusetus nende üle võimust kippus võtma, siis haaras Juho, kelle hiiglajõudu pingutamine ja ärevus veel karastanud olid, aerud oma kätte ning kiskus üksinda edasi, mehi puhata lastes. Teised vened pingutasid järele.

Nii jõuti lõpuks ühel selgel augustikuu hommikul Pühakose alla ja puhati silmapilguks Muhokse külas. Waenlasest ei olnud siin weel keegi midagi kuulnud. Ometi ei maldanud We-

sainen enam jõgesid mööda liikumist jätkata, waid otsustas wened siia jätta ja oma meestega otse maad kaudu Alakiimingisse ning Iijõe suhu rutata. Sest sealt oli Ahma tulekul — wõi ehk juba tulnudki.

* *
*

Samal ajal, kui Wesainen mööda Oulujõe wesistikka edasi ruttas, oli Ahmal samasugune kiire Iijõe latwuilt alla kihutades. Ta aimas, et Wesaise salk tema teeleasumist warem ehk hiljem teada on saanud, olgugi et seda saladuses peeti, ja et warsti neile järele ruttab. Kõik olenes ainult mõnest päewast, olenes sellest, millal Wesainen tema tulekust on kuulnud. Ja tal enesel oli wähem salk — waewalt 90 meest oli ta suutnud kokku saada — ning see oleks surmalaps olnud, kui Wesainen ta kätte saaks, ehk tema tagasiminekn tee läbi lõikaks. Ta tundis, et kogu see tema sõjakäik hulljulgus on, sest ta oli kõik oma kaalumised põhjendanud oletusele, et Wesainen mööda Oulujõe wesistikka tagasi sõidab ja et tema ise oma sõjasalgaga kättemaksutööd lõpule wiies enne Wesaise tulekut Iijõge mööda koduteele minema pääseb.

Eelmine oletus paistis talle kindlasti tõenäolisena, wiimane aga tekitas muret. Ja sellepärast kiirustas ta rahutuna edasiliikumist, kihutas mehi, pikendas pingutamisaega ja lühendas puhkussilmapilke. Ja jõudsasti teekond edeneski, olid ju teed juba wanast ajast tuntud. Ahma rehkendas, et ta wähemalt mõne päewa ees on, kuid mitu?

Kuiwamaa wedamisteekondadest oldi juba mööda ja lasti jõewoolul kiiresti allapoole, koskedest päästi üle kord mõlade, kord kõite abil, kuid alati õnnelikult. Prudasjärwel takis-

tas sama wastutuul, mis Wesaist Oulujärwel kiusas, kuid tugewa sõudmisega päästi sellestki üle ja jälle kandis jõgi kiiresti Haapakoski wahutawate woogude poole.

Sellest koiest ei olnud karjalased waremalt iialgi alla lasknud, kuid nüüd ei leidnud Ahma kuidagi wiisi aega olewat selleks, et wenesid mööda randa wedada. Ja kui ühel neemel Pudasjärwe läänepoolsel serwal keegi asunik=kalamees leiti, pani Ahma kohe ette, et ta kaasa wõetaks allalaskmist juhtima.

— Kas sa oskad kärestikust alla lasta? küsis Ahma wanamehelt walida häälega.

— Ei wõi seda kindlustada.

— Kas sa iialgi ei ole siit alla sõitnud?

— Olen küll oma wenega, kuid teie wened on mulle tundmatud.

— Ära puikle, küll oskad, kui aga tahad. Ja ma ütlen sulle, sa pead katsuma. Kui ma aga näen, et sa ausasti ei toimeta, siis häda sulle!

Wägisi weeti wanamees alla laskma. Osa mehi läks wälja, et koormat kergendada, ja jooksid mööda kallast, teised aga jäid wenedesse, mis esimesele, wanakese poolt juhitud wenele järele juhiti. Esimesest suurest kärestikust päästi õnnelikult alla, nüüd oli ainult natukene maad kosewett weel ees, siis teine, madalam kärestik — ja sellega olekski sõudewette juba wälja jõutud. Ning wanamehe wene laskiski täies hoos kärestiku wahutawaisse woogudesse; kõwa laine wiskas ta küll poolest saadik wett täis, jõuti aga siiski terwelt sõudewette wälja.

Kuid teise wene täitis sama kärestiku laine üleni; see pöördus wägisi põigiti wastu woogusid, hüples, wajus wee alla ja

tuli tükkidena kärestikust välja. Kolmas vene püüdis kardetavast kohast kõrvale hoida, kuid põrkas vastu kalju ja läks puruks. Neljas nõndasamuti. Vene tükkisid, toidumoona kottisid, aerusid ning hukkunud ja hukkuvaid karjalasi vintsles hulgaviisi kärestikust alla, kuna samal ajal ikka uusi ja uusi venesid samale hädaohule vastu liikus. Mõned nendest pääsesid tervelt alla, teised uppusid voogudesse ehk põrkasid vastu varitsevat kaljut. Kui viimane vene kärestikust alla jõudnud, luges Ahma, kes hingeldades oma uppuvaid mehi oli püüdnud päästa, vened üle ja leidis suure hulga nendest purunenud ning õige mitmed oma meeskonnast hukkunud olevat. Ta karjus vihaselt, nuttis, neas jumalat ja iseennast.

— See on kõik sinu süü! karjus ta vihaselt allalaskjale vanamehele, kui temaga kaldal kokku sai. — Sa laskfid meelega kärestiku pööristele nii lähedale.

— Ma oleks siis ju ise hukka saanud... Nad ei oskanud mulle järele tulla.

— Ära vabanda, sa tegid seda meelega ja armu sulle selle eest ei anta!

Ning vanamees ei saanud mahtigi palju paluda. Vihaleek silmades, haaras Ahma tal turjast kinni, surus pea alla, litsus näo jõkke ja hoidis teda seal nii kaua, kuni vanamees vette lämbunud oli. Siis tõukas ta surnukeha jalaga jõkke.

Ahma kähises vihast ja pettumusest; hüples ja kratsis pead. See on surm kogu sõjakäigule! hüüdis ta. Kuidas peame nüüd reisi jätkama? Mehed olid suuremalt jaolt küll pääsenud, suur osa nendest oli ju kaldale joosknud, aga kuidas peab nüüd edasi jõudma, kui vened purustatud?

Ei aidanud muud, kui parandama hakata, mis parandada wõimalik, ja mehi Pudasjärwe wähestelt uutelt asunikkudelt lisawenesid otsima saata. Kõige selle peale kulus aga terwe päew ja öö ära ning alles järgmisel päewal wõidi reisi jätkata.

See oli raske peatus karjalastele ja ka Ahma aimas, et see wiiwitus neile wäga kallis wõib olla. Selle ajaga oli Wesainen kümme penikoormat lähemale jõudnud ja jõuab ehk nüüd kõige pahemal ajal kohale. Kuid parata ei ole midagi. Teekonda tuleb kahekordse kiirusega jätkata, kohale peab jõudma.

Ja kohale karjalased pääsesidki. Oli Pärtlipäewa hommik, kui nad Illisaarest mööda jõudsid ja wened Ii kiriku kohale samasse kohta paigale jätsid, kust põhjalaste sõjasalk enam kui kahe kuu eest jõgemööda ülespoole teele olid asunud, et Karjala ja Wiena randadele häwitust wiima minna. „Kehw wõlg ei jätku kaua" — hirwitasid karjalased kaldale astudes. Nad olid kohale jõudnud, et täie mõõduga tasuda. Ahma wiha oli taltsutamata, see nõudis kättemaksmist. Ja nüüd sai ta kätte maksta.

Ei olnud weel poolt aastatki sellest möödas, kui Ahma wiimast korda Ii jõesuus käis. Siis oli töö pooleli jäänud, ainult mõned majad said kirikukülas tühjaks riisutud ja maha põletatud ning wõideldes oli ta pidanud omale maale taganema. Nüüd oli tal juhus tööd jätkata; külad olid kaitseta, mehed kaugel teekonnal ja nende kojutulekust ei olnud weel midagi teada; ainult naised, wanad ja lapsed olid kodus. Ja ta täiendaski oma tööd põhjalikult.

— Tehke puhas töö, andis ta oma meestele nõu, kui need riisuma läksid. — Kanna-

lahes seisawad waremed weel püsti; siin ärge jätke neidki seisma.

Ja ei olnud tarwiski mehi palju tagant kihutada. Majadesttõusew suits tuhmistas kohe päiksepaiste ja sädemeid lendles tuisuna randadelt jõkke. Ainult Ahma ise ei wiitsinud ei põletamisele ega ka tapatööle minna, see oli tema jaoks liig odaw, see ei olnud temale mingisugune wägitöö, kui meestega mõõkasid kõlistada ei saanud. Ta läks kirikumõisa „kiriku wõtmeid nõudma", pidawat ta ju järele waatama, kas kirikust ka midagi kaasa wõtta on, enne kui talle tuli otsa pistetakse.

— Tuttaw maja, — kas siin wõõrastele tere ei öeldagi? tähendas ta tuppa astudes pilkawalt.

Naised jooksid wärisedes peitu, kuid wana walgepeaga kirikhärra läks kardetud waenlasele wastu ja hakkas temalt oma külale ning kodule armu paluma.

— Mis sa wanamees ilmaaegu armust podised, mis armu iilased meile on andnud. Wõi ei tea sa, kui meiega Kannalahet waatama lähed, et see wanale mehele õige rõõmu teeb. Kuid nüüd tule teejuhiks, wõta wõtmed ja läheme kõige pealt kirikusse.

Ta kiskus wanamehe kaasa. Kuid wana Henriki poeg, kes isa juures abiõpetajana teenis, oli juba kohe kirikusse jooksnud, torni rutanud ja kirikukella helistama hakanud, mis kihelkonnas kokkulepitud hoiatusmärgiks oli waenlase tuleku üle. Ahma mõistis seda kohe ja kisendas wihaselt, nii et mägi kajas:

— Lõpeta kohe see helin, oma hinge hinna eest!

— Kuid noor õpetaja jätkas oma tööd kõigest jõust, et kaugemalolewate talude elanikkudele wähemalt eneste ja oma loomade päästmi-

sels märku anda. Ja ta ei lasknud nööri käest enne, kui kaks karjalast torni ilmusid ja ta alla rebisid.

Kiriku ees astus Ahma äärmises wihas talle wastu:

— See oli su wiimane mäng, mis!

Ja käesolewa raske kirikuwõtmega wirutas ta abiõpetajale niisuguse hoobi pähe, et see hingetult oma isa jalgade ette maha langes.

Warsti oli kirik leekides. Selle lähedal olewa maja õuest kuuldus karjalaste hirwitawat naeru ja Ahma läks sinna waatama, wana kirikhärrat kaasa wedades. Maja põles ja mehed naersid ühe noore naise üle, kes katkirebitud riietes ja laiali juustega wahetpidamata põlewa majaukse poole tungis, kust keegi habemik karjalane ta igakord tagasi tõukas.

— Minu laps, minu laps! kisendas naine ja tungis uuesti, kuid ikka sama tagajärjega. Ja selle üle mehed naersidki. Naeratades astus Ahma suitsewasse tuppa ning tõi sealt uimase lapse wälja.

— Tahtsid ja ainult seda?

Tegi, nagu ulataks ta juba last emale, kuid samal silmapilgul lõi ta selle pea wastu kiwi puruks ja wiskas siis surnukeha ema kätte.

Õnnetu ema waatas silmapilgu oma purustatud warandust. Ta liikmed wabisesid, silmad läksid jõlli ja nägu wäändus hirmsale, hullumeelsele naerule.

See pani hirwitawad karjalasedki silmapilguks waikima. Wana kirikhärra aga laskis õues põlwili, pööras silmad taewa poole ja palwetas:

— Issand, heida armu meie peale, Issand, heida meie peale armu!"

Karjalastel ei olnud palju aega raisata ja ühes kohas end kauemini lõbustada; juba sa-

mal päewal, mil Ii kirikuküla weel põles, läks Ahma oma meestega teistessegi küladesse. Tal oli kawatsus kuna weel aega näis olewat — öösel kuni Oulusuuni ära käia ning selle rikkamaid talusid tühjendada. Sinna minnes tuli aga ka Kiimingisse sisse pöörata, seda oli ta wandunud juba sel silmapilgul, kui Wesainen Kannalahes tema majaukse sisse lõi, ja see kõik oli talle juba kogu tee kõigesuuremat eellõbu ning kahjurõõmu walmistanud. Seal, peawaenlase kodus tahtis ta ise oma käega puhta töö teha, ja peale kauba sealt weel Wesaise kauni õe Wienasse kaasa wiia.

Paarkümmend meest jäeti wenesid ning saaki walwama, teised aga kihutasid lõuna poole edasi nii et liiwane maapind müdises.

Enne päewaloodet oldi juba Wesalas, kuhu teekond kõige pealt oli sihitud. Maja oli tühi, Tapani, Helinä ja kõik muu kodurahwas olid heinamaal, ainult Anni üksi oli kodus karja ootamas ja heinatöölistele õhtueinet walmistamas. Neis askeldustes talitas ta kodus ja ümises omaette mingisugust laulu, igatsedes ju kaua aega kodust äraolnud mehe järele.

Samal silmapilgul lendas uks lahti. Pikk, tugew pruunihabemega mees waatas uksest ja hüüdis Annit nähes peaaegu rõõmsana:

— Hoo, maja ei ole tühi, wähemalt üks hingeline on siin ja kui üks on, küllap' siis tuleb neid rohkemgi. Kas sina oled Wesaise naine?

Mehe murrakust ja wälimusest aimas Anni kohe, milles lugu seisab; õues nägi ta weel teisigi habemikka wikksatawat. Ja murtuna langes ta sõnalausumata pingile istuma, käsa risti pannes ning juhmilt enese ette maha waadates.

— See näib tore saak, magus maiuspala olewat, hakkas Ahma lähemale astudes ju-

tustama, otsekui meelitades naist, põrgulik naeratus huultel. Anni tõmbas kohkunult ennast tagasi. — Soo, ära karda midagi, ega sul maksa karta, et mees näeb, kuigi sa mu põlwedel istud. Mina tean, kus ta on, ta ristleb mööda Wiena lahtesid ja kogub saaki, et seda koju naisele tuua, ha, ha, ha . . .

Äkki tuli temale aga meelde, keda ta siia päris otsima tulnud, ja küsis:

— Aga, kus siis talutütar on, minu läinudtalwine kallikene — ha? On ta heinamaal — wõi nii, no kas ta ööseks ka koju tuleb, — ohoo, nähtawasti ongi heinalised tulemas, kui pudru keedetakse. Aga küta siis nüüd ka reisimeestele sauna, hästi tulise leiliga, et saaks natukene pesta ja siis magama minna — eks nii?

Raskete sammudega läks Anni sauna juurde. Hirmsad on need, keda teenima peab, kuid, mis see aitab, kui nii kaitsetuna neile wastu panema hakata. Ainult selle peale ta mõtles, et kui wähemalt lapsed — nii kutsus ta Helinät ja Tapanit — nüüd teaksid koju tulemata jääda, ise on ta nii kui nii kadunud. „Miks läksid sa, Juho, ja jätsid mind üksinda!" ohkas ta walu ja hirmuga.

Majas olid mehed peremeest mänginud, toidud wälja kandnud ja sööma hakanud. Siis järsku kõlas jõelt selge, rõõmus, lapselik laul.

— Seal minu linnukene ongi, hüüdis Ahma, kargas püsti ja jooksis jõekaldale. Sealt tulewadki parajasti heinalised. Seljaga maa poole seisis Helinä kaldal. Äkki kuulis ta samme enese taga, pööras ümber ja — nägi Ahmat oma ees.

Sagedasti oli wiimasest talwest saadik see nägu ja see kehaseis tal meeles olnud.

See oli mingisugune pealiskaudne, haiglane ettekirjutus olnud, mis teda nii unes kui ka ärkvel oli wangistanud ja mida ta sagedasti enesest ära peletada oli püüdnud, kuid asjata. See oli temasse nagu nõiutud ning ta ei pääsenud sellest lahti. Nüüd nägi ta teda äkki elawana oma ees ja ei teadnud, kas oli see unes wõi ilmsi, ainult silmad olid kinni tema küljes. Kui aga Ahma wäljasirutatud kätega talle wastu jooksis ja hüüdis: „no, nüüd ei pääse sa minu käest enam“, kiljatas tüdruk ja langes silmili maha. Teised kaldalolijad ei pääsenud hirmu pärast kaua aega paigalt ja pistsid siis wiimaks põgenema. Ahma ruttas Helinät üles tõstma, kandis ta kätel mööda kaldarannakut üles ja istus siis sinna mättale, pooluimastunud tüdruk põlwedel.

— Ära sa karda, linnukene, hakkas ta kõnelema, ma ei mõtle sinuga kõigewähematki halba. Ütlesin ju wiimati juba, et sind ainult oma koduwkanaks tahan wiia ja õnnetu on see, kes sulle halba sõna julgeb ütelda. Meil Kannalahes on elu sama hea kui siingi ja eks me käi mõnikord siingi wõõrsil. Ja kui sinu wend, Juho mõnikord tulewikus Wiena poole külge tuleb, siis lähen talle lahtiste kätega wastu ning ütlen: Tere tulemast, naisewend, jäta oda ettekotta . . .!

Helinä kuulas seda juttu nagu uimastuses. Ta ei olnud õiges arusaamises, ei suutnud ühtegi oma liiget liigutada, kuid ta silmad olid nagu kinni joodetud selle wägewa mehe tulistesse silmadesse. Midagi oleks nagu südant pigistanud, ta oleks tahtnud kisendada, kuid hääl ei tulnud . . . ka ei teadnud ta õieti, miks ta oleks kisendanud. Kas see nüüd oligi see werine mees? Ja nii

armsalt kõneles tema hääl. Või pilkas ta, ehk oli see kõik kibe pilge? Ei, see tundus nii otsekohesena: ära karda, jutustas Ahma rahustavalt, nagu lapsele. — Seekord ma sind enam ei jäta, vaid kõige parem on, kui sa heameelega tuleksid. Sest tea, et sa ka halvema mehe omale abikaasaks võid saada, kui Ahma on . . .

Kuid tüdruku keha wabises weelgi tema põlwedel ja palged olid liikumata nagu nukul. Helinä mõtles praegu selle üle, kas võiksid Juho ja Ahma kunagi teineteisega leppida? Kas võiks ta elada selle mehega? Ja seegi mõte oli nagu mingisugune une hämar udustus, mingisugune painajalik unistus, mis hirmutas ja hirwitas, kuid mida ta ei suutnud enesest ära raputada...

Ta tundis seda kardetud meest oma juukseid silitawat ja oma keha pigistawat, kuid ta ei saanud ometi sellepärast kaebada ega nutta...

Kuid samal ajal hakkas õue poolt ja metsaserwalt wõõraid hääli kuulduma. Kuuldus meeste kisa, segadust ja kirumist. Ahma kargas püsti ja jooksis jõekaldale, — ta ei saanud enam aegagi oma koormat kaasa wõtta, waid heitis selle uimastuna põlluvkraawi ja jooksis õue.

Seal olid teised asjad ees. Wesainen oli oma meestega kohale jõudnud. Keegi noor karjalane ei olnud tulles waldanud ühte tee-äärses asuwat täis heinaküüni mööda minnes põlema süütamata jätta. Sellest tõusew suits oli mööda maad siiapoole ruttawatele meestele kaugele silma paistnud ja neid weelgi rohkem kiirustanud.

Õues läks wihane tapelus lahti. Wesaise wäsinud mehi oli wähem, kuid wihaselt tun-

gisid nad waenlasele kallale, kes etteaimamata pealetungimisest esialgu kohmetanud olid. Karjalased olid õue jõepoolsel küljel, iilased metsapoolsel ja sealt tungisid nad waheldamisi üksteisele wastu, taganesid wahetewahel Wesaise poolt alles ehitama hakatud uue maja seinte warju ja tormasid siis jällegi. Mõlemad pealikud, kelle meeltes nii mitmed juhtumised üksteise wastu ka kõigekibedama isiklise wiha elule kutsunud, seisid kord silm silma wastu ja need silmad leegitsesid iga wahetatud löögi järele ikka tulisemalt ja tulisemalt. Mehi langes; kord ühelt, kord teiselt poolt jäi mehi wõitlejate jalgu wäljale maha. Päike oli juba looja läinud, augustikuu õhtu pimenes, waewalt wõidi weel näha, kuhu lüüa. Keegi karjalane sai wõitluskiiruses siiski niipalju mahti, et lõket lauda õlgkatusele wisata; laut süttis põlema ja selle loitwas walguses jätkati tapelust edasi.

Juho kõrwale oli tema noor wend Tapani wõitluswäljale rutanud; heinahang sõjariistaks käes, wehkis ta sellega nagu mees. Juho ise wõitles peaaegu loomusunniliselt, iseteadmatult; ta oli reisist, ärkwelolekust, murest ja wõitlusest nii wäsinud, et waewalt weel jalul seisis ning nägi, kuidas tema meestest mõni otse wäsimusest wäljale langes. Kuid peatamiseks ei olnud aega, ta wehkis ainult, ei olnud tal mingit muud mõtet ega tunnet, kui et tema weriwaenlane siin ta ees on. Äkki sai ta aga löögi kõrwalt, tundes pistet pahemas õlas, ta tuikus, langes... Ahma ruttab kui kotkas langewa poole . . ., kuid pidi taganema, Tapani hangu teraw haru oli sügawale tema reide tunginud.

Wihasena pöörab Ahma noormehe poole, tema oda wälgatab ja Juho näeb wenda werisena oma kõrwale langewat. Weel kord pingutab ta jõudu, ajab enese üles ta tungib edasi, tema tapper töötab weel wihasemalt kui enne, kaks karjalast langewad otsekohe selle tera all . . . Ja samal silmapilgul näeb ta waenlast taganema hakkawat. Ahma ruttab ühe seltsimehe najale toetades nurgatagant metsa poole ja teisedki kaowad sama teed. Kuni metsaserwani on Wesainen oma meestega neil järel, kuid kaugemale ei suuda nad enam. Waenlane kaob ööpimedusse, nad ise tulewad õue tagasi ja tuiguwad sinna pikali.

Seal lamab Wesainengi, kel viis pilk liikumatult põlewa lauda leekidesse kinnitatud. Siin on siis see tema kättemaksureisi tagajärg, siin see wõit, au ning tasu waewa eest! Surnult lamab siin tema kõrwal ta noor, süütu wend, siia ta langes teda kaitstes. Surnutena ehk haawatutena lamawad siin õuel paljud tema kõigeparemad mehed, omal walutab ta haawatud õlg, weri woolab mööda külge ja ta ei jaksa enam oma käsiwart liigutada, wäsimuse pärast ei suuda ta isegi oma haawa hoidmiseks end paigalt liigutada . . . Kibedad mõtted ristlewad tal meeles.

— Minu koduõuet on jällegi weri niisutanud, sõjatuli sööb siin tema hõõguwaid seinu. Külad on jällegi põletatud, wõib olla terwed kihelkonnad . . . Minu süü on see kõik! Minu kallid omaksed, naine, õde — kus on nemadki? Kus? Ei ole neid näinud. Kas on waenlane nad ära tapnud ehk kaasa wiinud . . .?

Teda jahmatab see mõte, ta püüab üles

tõusta, et omaksid otsima minna. Kuid ei jaksa, jalg nõrkeb, ta tuigub istukile tagasi. Ja lõpuks tekib pisar mehise mehe silma, raudne loomus lööb kordki sulama, ülejõu pingutatud tahte nõrkeb ja pehmeneb.

— Miks ei wõinud minagi ühes teistega langeda, tungib temast õhkamine, miks ei wõinud ma kõigest sellest lahti saada? . . .

Seda mõtles ta süngena, wõimetuna ööpimeduses oma werisel õuel istudes. Siis wajus tagantpoolt pehme käsi tema kaelale ja ta kuuleb tuttawat häält sosistawat:

— Juho!

— Anni!

— Sa oled haawatud, lase ma pesen su haawa puhtaks ja seon ta kinni.

— Kus Helinä on?

Kuuldes oma nime nimetatawat, tõusis tüdruk sealt üles, kuhu ta wõitluse algul lamama jäänud ja astus nagu kodukäija õue.

— Siin on tüdruk'ki, ka tema on pääsenud!

Helinä astus juurde, waatas wendasid, kes kõrwuti maas lamasid, üks surnuna, teine haawatuna, waatas teisigi haawatuid ja küsis:

— Kas ka Ahma on langenud?

— Pääsis wist põgenema, kuigi rebituna, aga märgi jättis siia maha, wastas Juho Tapani peale näidates.

Helinä langes põlwili langenud wenna rinna wastu ja pisarad, mida hirm kogu wõitluse aja kinni pidanud, purskasid nüüd lõpuks hulgana woolama.

IX.

Walge lipp lehwib kepi otsas iga wene peras, mis järgmisel pühapäewal Jijões olewale Ruunusaarele, kihelkonna ühisele matmispaigale lähenewad. Ja neid tuleb sinna palju, nad asuwad ridastikku saare liiwase kalda äärde ja igast wenest kantakse kaldale surnukeha, paljudest kaks, kolm. Mõnedele on juba ka puusärk suudetud walmistada, teistele on ainult neli lauda warjuks ümber löödud, paljuid toodakse aga koguni riietesse ehk purjekangasse mähituna. Suure rutuga walmistawad mehed haudasid, suuri ühishaudasid, siiski ei taha weel nii paljudele, nagu tulijaid olemas, ruumi jätkuda.

Liminga wana kirikhärra on ilmunud matmistalitust toimetama; oma kihelkonnas ei ole enam ühtegi waimulikku, abiõpetaja langes kiriku ees ja wana kirikhärra wiisid wienalased wangina kaasa. Kirikumäel lageda taewa all, kirikuwaremete kõrwal, on hommikul jumalateenistust peetud, millest kõik see paljukannatanud rahwas südamlikult osa wõttis. Nüüd on kogu rahwas surnuaiale ilmunud waenlase häwitustöö ohwrid, kättemaksu ja sõja wilja maamulda paigutama. Murelikud on näod, kurwastaw kõikide ülalpidamine. Igaühel on kedagi leinata. Kes langes Wiena maal, kes Wesaise õues, keda tappis waenlane igaühe kodukoldes.

Wesainengi seisab seal waikides kuuse najal ja waatab seda kurba toimetust sünge näoga pealt. Olgugi, et ta oma haawatud käsiwart weel sidemes kannab, on ta ometi ilmunud oma langenud wendi hauda saatma ja kihelkondlastele oma tegewuse üle aru

andma. Kuigi wienalased arwasid, et kogu Wesaise sõjasalk Pärtlipäewal ühes temaga tagasi jõudnud ja selle hirmul juba öösel otsekohe Jijõge mööda ülespoole põgenema hakanud, saaki ja wange kaasa wõttes, ei olnud mahajäänud sõjasalgaosa ometi weel oma koduküladesse tagasi jõudnud. Ja sellegi üle oldi tõsiselt mures.

Wesaisele tundus, et need pisarad, mida siin walatakse, et need ohked, mis kuulduwad surnuaia waikse lehestiku wahelt, teda süüdistawad. Ta märkab, et need waljud sõnad, mida wana kirikhärra haual sõja, waenu ja kättemaksu wastu kõneleb, tema kohta on sihitud: „Waen sünnitab waenu, kättemaks kättemaksu, weri werd", — kõneleb õpetaja. „Millest kõnelewad need põletatud majad, see häwitatud jumalakoda, need surnukohad ja rohked pisarad? Need kinnitawad, et kes mõõga järele haarab, see saab mõõga läbi hukka. Kihutagu need nüüd ühtlasi teid kõiki, kes te praegu siin nii kurbade haudade ääres seisate, tulewikuski meelde tuletama, et kättemaksmine ei ole inimeste kätte antud, õpetagu need meid kõiki kannatlikult wastu wõtma seda karistust, mis meile peale pandud, alla neelama wiha ja kättemaksu jumala hooleks jätma . . ."

Terwe kogudus näis ühinewat tema aameniga. Ainult Wesainen seisis eemal puu najal ja tema meeles ristlesid mitmesugused mõtted. Oli ta tõesti nii suurt kurja teinud? Oli ta ju oma kodunurga kohta kogu aja kõigeparemat mõttes kandnud, oli ta ju tahtnud häwitada seda alal. õnnetust oma kodukoha kohalt . . . Oli see nüüd kõik eksitus olnud? Kas peab siin siis tegewuseta käed ristis istuma ja abituna ootama, mil waen-

lane ööajal uinuw. küll tungib ning lapsedki oma woodites ära tapab . . .? Ja kas ka siis ei tohiks kätte maksta, kas ka siis ei tohiks kuidagi wiisi oma wiha kustutada ning südamesappi wälja walada ega waenlasele näidata, mida ta wäärt on . . .? Ei, see on wale, ei wõi ju ka inimene midagi muud olla kui inimene . . . Kannatanud oli ta ka ise, raskemini kannatanud, kui keegi teine, kuid ta teadis, et ta oli teinud mida wõis . . .

Seda kõike mõtles ta süngena weel siis, kui wened üksteise järele surnuaia rannalt juba ära sõitsid. Seal astus tema juurde halli habemega wanamees, üks tema isa sõjaseltsilistest, patsutas talle õlale ja tähendas:

— Wõi Wesainengi siin nii nukraks läinud, tuju temalgi kadunud? Isa-mullakesega seda ei juhtunud.

— Ei. Weel surreski kihutas ta kättemaksmisele.

— Kas siis poegadest-põlw wiletsamaks jääb?

— Kõneldakse, et ma palju halba olla teinud.

— Ja sina kuulad eitesid ning pappisid? Aga mina ütlen, et sina oled teinud kui mees, ja nii ütlewad teisedki, kes teawad, mis wõitlemine tähendab. Karasta meelt, noor mees, sind läheb weel waja. Las haaw paraneb, küll tuleb weel aeg lüüa.

— Ma tahangi weel lüüa, tahan weel kord Ahmaga silm-silma wastu seista!

— Õige. See on mehe meel. Nüüd aga läheme jälle teiste inimeste hulka.

Kui kirikuhärra jälle kirikuranda jõudis, jõudsid sinna parajasti Wesaisest mahajää-

nud sõjaseltsilised iilased. Nad olid oma wenedega Oulusuu kaudu ringi läinud ja tulid nüüd mere poolt. See oli südikas, terwe salk, kes murelikkude koduliste meeldegi wähehaawal julgust laiali laotas. Nad teadsid juba, et waenlane siin wõõrsil oli käinud ja häwituse nägemine ei mõjunud sellepärast enam oma äkilsusega. Olid koguni rõõmsadki, kui jälle koduranda jõudsid ja omakseid näha said. Siin kohtas jälle ema oma igatsetud poega, naine sai jällegi mehele kaela langeda ja tüdruk pigistas argselt oodatud peigmehe kätt. Toodi, mis kaasa wõetud, wened olid igasugust kraami täis, jagati jõekaldal omakstele riideid, hõbedat, waske. Esialgseks jätkub elutarbeid wenedest, küll pärast jällegi uut muretseme, trööstisid mehed.

— Aga maja põletasid maha, kurjadwaimud, kaebas keegi naine oma mehele.

— Wõi maha põletasid! No eks me siis ehita uue ja toredama kui endine. Egas' me sealgi neid põletamata jätnud.

— Ja wanaisa tapsid maha!

— Wõi wanaisa tapsid maha; no wana ta juba oligi.

— Wäike Jaska, see suri kohkumise kätte, jutustab keegi noorik nuttes mehele.

— Wäike Jaska, mis sa ütled, minu oma wäike Jaska? Kuidas ta ometi nii kohkuda wõis, minu wäikseke, ja just temale tõin waskkellukese kingiks kaasa. See ajab minulegi wee silma. Aga naisukene — eks wõib ka uue saada — —

Sügaw oli haaw, mille see reis jälle iilaste elusse löönud. Iseäranis kirikuküla ja jõerand olid waremetes. Seda haawa tuli mitu aastat põdeda. Kuid meeled toibusid

kellegipärast warsti ja wankumata sitkusega asusid inimesed wanadele waremetele jälle uut elu rakendama. Hoone kerkis endise asemele, kari kaswatati uuesti üles, sööti jäänud põllud künti uuesti kohedaks ning külwati sinna talwe alla seeme maha, alal hoiduma ja tulewaks suweks leiba andma.

X.

Sauwitööd olid Põhjamaal tehtud, wiljad lõigatud, kus seda lõigata oli, rehed peksetud ja käes oli pime, wihmane sügis.

Hilja sügisel oktoobrikuul, peeti Oulujõe suus sel ajal suurt laata. Sinna sõitis laewu Turust, Stokholmist, Raumast ja isegi Riiast ning Lübeckist, et terwele maakonnale kõige tarwilikumaid kaupasid ja elutarbeaineid tuua, nagu soola, jahu, rauda, riideid, ning tagasisõidul kaasa wiia loomade nahku, kalu, tõrwa, wõid. Palju kaugelttulnud laewu oli nüüdki lahes ehk jõesuus Linnasaare all olewas sadamas ankrus. Kuid weel rohkem oli mööda rannasertwa rannamaalaste omi wenesid, suuremaid ja wähemaid. Oulusuu laadale purjetasid sel ajal weel ka randlased Kokkalast ja mujalt, kuni Tornioni ning sisemaalasi woolas sinna kokku küll sõudes, mööda jõgesid, küll jalgsi, mööda metsateesid, et omale metsa- ja karjasaaduste wastu kogu pikaks talweks kõige tähtsamaid tarbeaineid wahetada.

Neil aegadel walitses selles muidu nii waikses kohas mitu nädalat elu ja liikumine. Wened tulid ja läksid, kaupasid weeti randa, ostjad kogunesid sinna ümber, kaubeldi, tingiti, kaaluti, mõõdeti. Kõige suurem liikumine oli siiski kaugelttulnud laewade ees ja

tekil: seal awati kottisid ja pakkisid, küsiti hindu, tehti kaupa.

Rannale, Merikoski alla, olid kaubasaksad selleks ülesehitatud laudtelkidesse oma kaupasid ka waatamiseks wälja pannud, neid oli seal palju ja igasuguseid, ostjate silmi meelitades ning ostma awatledes. Iseäranis rohkesti liikus nende juures nooremaid inimesi, lõbu tundes juba paljast waatamisest. Siin said tuttawad üksteisega kokku ja see oli alaliseks kisapaigaks päewad läbi.

Ka Wesala perenaine liikus siin ühel päewal oma noore mehe-õega. Nad olid eelmisel õhtul Juho saatel laadale tulnud, mõlemad esimest korda, ja seda uut toredust waadates oli neil nüüd imetlemist küllalt. Wõõraid inimesi woolas wahetpidamata edasi-tagasi, wõõraid nägusid nähti igalpool, kuid sekka kuuldus wahetewahel ka mõne tuttawa terwitusi.

— Ennäe, siin ju kimingalasigi näha, kõneles Krankka pereemand Marta, kes Johanna seltsis ostmispaigalt nende poole ruttas ja neid, tugewana ja wärskena nagu ikka, teretama tuli. — Ja miks te siis ka meie poole sisse pole astunud, kui kord juba siin maal olete, ja sina, Helinä'gi, keda juba pikemaks ajaks meile oodatakse . . ., waata, waata, näe punagi lööb teisele palgesse.

— Kuidas pikemaks ajaks? küsis Anni nagu arusaamatuses.

— No kas sa siis ei tea, jalajas seda küll nähtawasti weel peetakse gi. Aga nii omawahel öeldes — kõneldakse, et neil noortel mõningad ühised asjad ees olla.

— Wõi nii, ja mina olen kuulnud, et sinna meie koju kodumäid tahetakse wõtta, on ju meestest seal nii suur puudus, wastas

Anni poolnaljatades, sest teadis ju temagi natukene neist Hannu mõtetest, kuid teadis ühtlasi ka, et Helinä sellest kõnelemise korral otse hirmu oli tundnud ägeda Marta-emanda minijaks saamise üle.

— Mis koduwäid? küsis Marta peaaegu pahasena. — Kas sellest juba midagi teada on?

— Mis weel, ruttas Helinä wastama.

Kuid emanda küsimiseks jatkas Anni weelgi:

— Küllap leidub seal kodunurgaski mehi, ehk neid küll palju juba tapetud.

— Hoo, imestas Marta-emand peaaegu juba wihaseks saades. — Eks ma pole Hannule alati öelnud, et see wedelemine on, — ilma ta weel jääbki ja wanaks poisiks, kui ta asja niiwiisi edasi ajab. Ja mis mängimine see siis ka ongi: hüppab täna sinna, homme tänna, naeratab igale naisele ja ei pea kinni mitte ühestki. Ei tea, mis need meie lapsed ära on rikkunud. Johannagi siin, lükkab aga head kosilased tagasi, aga küll sa, tüdruk, wiimaks targemaks saad, kui selle härrasmehe üle juba küllalt oled unistanud, kes kewadel sinu järele lipitses. Nüüd arwasin ma küll, et Hannul tõsisemad mõtted on, kuid nii ta wedeleb alati. Aga küll ma talle kord suu sisse ütlen . . .

Marta toon oli otse hirmuäratawalt ägedaks muutunud, ta hääl peaaegu kähises oma poja wedelemisest kõneledes. Wesaise sugukond oli lugupeetud kogu Põhjamaal ja Martal oli juba heameel olnud, et ta sealt Krankkalasse hea perenaise saab, kuid selle poisi peale ei wõinud keegi kindel olla.

— Ehk mõtleb Hannu koguni selle Wiena tüdruku peale, keda ta siia olla tahtnud

tuua, ehk ta tema küll teele maha jättis, torkas Anni jällegi wahele.

— Mis Wiena tüdrukut — wõi weel wenekaid siia tarwis, mis lobisemine nüüd see! Aga seal ta ise tulebki . . . Hannu! . . . seletagu nüüd ise oma asi ära.

Hannu tuli ja teretas kimingalasi sõbralikult, Helinä kätt iseäranis kaua pigistades. Marta aga ruttas kohe seletama:

— Wesalasse, nagu kuulda, muretsetawat juba koduwäid.

— On see tõsi, Helinä?

— Ainult nali.

—Aga see wõiks ka tõsi olla, jatkas Marta-emand ning andis sellega pojale juba alguses wäikse noomitusjutluse. Siis kutsus ta Anni ning Helinä Kranksalasse. Hannu pidi maksuametniku juurde minema, kus hulk Põhjamaa mehi koos oli ja kuhu Juhogi oli läinud. Sealt lubas ta Juhogi Kranksalasse kaasa tuua.

Selle koosoleku pärast Juho laadale õieti oli tulnudki, et teiste kihelkondade meestega üheskoos nõu pidada. Muid laadatalitusi tal palju ei olnudki, paljaksriisutud talust ei olnud midagi müüa — ja haaw käsiwarres oli teda weel sügissuwelgi takistanud metsas käimast. Wiena poolt aga oli jällegi halbu uudiseid kuulda ja need ajasid teda liikwele. Need iilased, kes seal hiljuti wana kirikhärrat ja teisi wangisid wäljalunastamas käisid, olid jutustanud, et wienalased jälle suure kiirusega end sõjakäigule ette walmistawad. Ka teistelt teekäijatelt kuuldi, et Solowetsi kloostrit, mis sellest sõjakäigust pääsis, kohe pärast Wesaise sõjasalga äraminekut uuesti wallitama ja warustama oli hakatud; sinna oli suurtükka ja püssisid

muretsetud ning wiimaseid oli talupoegadele-gi suurel hulgal wälja jagatud.

Kõige selle lisaks oli sinna sõjawäge tellitud. Kahe pealiku juhatusel oli sinna mitutuhat too-rest tatarlast toodud, kes osalt kloostrisse, osalt sinna uude kindlusesse paigutatud, mida praegu Sumasse ehitati. Oli karta, et sealt peagi uus häwitusreis Põhjamaa rannikule ette wõetakse.

Nende muretäratawate uudiste üle oli sügise jooksul meeste keskel palju kõneldud ja arutatud, et waja oleks weel kord Rootsi walitsusele kaeb-tus saata ja maakonna kaitseks sõjawäge paluda. Sest kui waenlasel korralikku sõjawäge abiks on, siis ei jaksa Põhjamaa rahwas seda üksinda enam tagasi tõrjuda. Nende asjade üle peeti nüüdki nõu ja kõneldi sellest maksuametnikule. Mauri Jüripoja majas oli mehi, talupoegi ning kirikuõpetajaid igast kihelkonnast koos ning need palusid, et maksuametnik nende soowid paberile tähendaks ja walitsuse ette kannaks.

— Minge ise Rootsimaale paluma, kihutas maksuametnik. Mina olen sellest asjast juba mi-tu korda kirjutanud. Parem oleks, kui te nüüd ka ise läheksite.

Mauri Jüripoeg ei tahtnud omalt poolt walitsust wäga paljude kaebtustega tülitada, seda peeti seal muulgi wiisil küllalt meeles. Hea-meelega oleks ta aga näinud, et rahwas ise kae-baks, eks pandaks siis paremini tähele, kui wi-letsas seisukorras maakond on.

Limingalaste hulgast olid mitmed kahewa-hel, kas niisuguseks sammuks küllalt põhjust wõiks olla; nad olid weelgi üsna kindlad, et waenlane nende rahwarikastesse küladesse siis-ki ei usalda tulla. Wana Kauppi aga awaldas, et ta kardab waenlase tulekut seekord just nende küladesse.

— Ji külad on lagedad, seletas tema, nad on poole aasta jooksul juba kaks korda paljaks riisutud. Kui waenlane nüüd tuleb, siis küll mitte Jissi, waid tungib otsekohe kas Kemisse ehk Limingasse. Ja kui wienalastel nüüd sõjawäge abiks on, ei nad siis karda otsekohe siia tungida, iseäranis weel teades, et siin mingisugust warustust pole.

— Nii on see wist küll, leidsid siis ka limingalased. Ja ühemeelselt otsustati saatkond otsekohe Rootsi kuninga juurde saata, hädaohus olewasse maakonda, sealt abi paluma.

Saatkonda waliti Kalajõe kirikhärra Ljunga, Juho Wesainen ja Hannu Krankka. Juba kahe nädala pärast otsustasid nimetatud mehed Oulusuust Hannu oma laewaga Stokholmi sõita. Kolme kihelkonna poolt kirjutati wolikirjad; teised soowisid minejatele õnne, paludes, et nad rahwa abitu seisukorra heale kuningale otsekoheselt ja tõsiselt selgeks teeksid,— nad lootsid, et see neid üksinda ei jäta, toore waenlase riisutawaks ja piinatawaks. Ning heade lootustega ja julge meelega asusid Põhjamaa mehed teele, et tagasi tulles oma kodukihelkondadele teateid tuua abi tulemasoleku üle.

— Need poisid lähewad nüüd maailma waatama ning kuningate ja kõrgete walgitsejatega kõnelema, suurustas Hannu, kui ta Juho seltsis Krankkala tuppa astus. — Tüdrukud, eks te lähe nüüd kadedaks?

— Wõta mind kaasa, palus Johanna waimustatud silmil.

— Et seal selle noorhärraga kokku wõiksid saada, kes siin kewadel sinu järele lipitses? Kannata, õekene, küll see Bagge ka ise weel siia tagasi tuleb. Ja siia tuleb sõjawäge ning wäeülemaid ja tulist elu. Ei siis sinulgi, Helinä,

enam tarwitse karta, et Ahma sind rööwima tuleb . . .

Nii kiitles Hannu, täielikult —nagu alati,— uuele mõttelennule andudes, mis teda igal silmapilgul waimustada suutis. Ta oli rõõmus kui noor wasikas, hüppas ja ajas terwe perekonna oma hullumeelsusega naerma. Naeratades waatas Juho tema peale: alati kerge tuld wõtma, kuid niisama kerge ka kustuma!

Õhtu lõbustuseks pani Marta-emand Kranklalas simmani toime, milleks ta walitud salga noori laadalisi kokku kutsus. Põrand tõikus tantsijate hulga all, heledalt kõlas noorte naer, ja wanemad inimesed waatasid seda heameelega pealt, nautides talu kanget õlut, mida neile pakuti. Anni pidas iseäranis Johannat silmas, kes õhkuwail palgeil uhkema lillekesena teiste tüdrukute hulgas keerles. Ja talle tuli nii elawalt meelde tema surmasaanud wend Lauri. Oli ju poisil salajane mõte olnud just siit Kemisse Torwise wanasse kodusse perenaist wiia; nii mitu korda oli ta Johannast kui oma armsamast kõnelenud, ehk ta küll, oma tagasihoidliku loomuse tõttu, weel kosimiseni ei olnud jõudnud. Ja nüüd lamas ta wend surnuna kaugel wõõral maal . . .

Kui Johanna tantsu waheajal tema kõrwale istuma sattus, küsis Anni:

— Ega sa ei wõinud ise teadagi, et sul peigmees sutwel Wienasse jäi?

— Ah Lauri? Tubli poiss, kuid arg. Minul peab olema niisugune tuline mees, kellel julgust on ka kallale tungida . . .

— Kas niisugune, nagu see noorhärra? sähwas kõrwalistuw tüdruk.

— Just niisugune.—

Hannu keerutas põlewalt ja täies waimustushoos küla tüdrukuid, Helinät iseäranis lõ-

bustada püüdes. Kuid waikfena nagu alati põgenes tüdruk sagedasti seina-ääres istuwatesse ridadesse. Marta-emanda silmad panid seda natuke murelikult tähele ja tantsu wahe-ajal tõmbas ta poja õlast kinni ning kutsus ta ettekotta.

— Tee wähemalt nüüd oma asjad Helinä-ga selgeks, muidu teeb see weel majale häbi. Tema mehelepanija on siin ja kõige parem oleks, kui kihlused weel täna õhtul korda saaks.

— Ja need saadaksegi, kinnitas Hannu.

Silmapilgu järele lipsas Helinä kuumast toast õue ning läks üksinda jõekaldale. Hannu ruttas talle järele ja kõneles tüdrukule kohe ära, mis tal kõneleda oli. Kuid Helinä lõi silmad maha ja wastas argselt:

— Ei minust wist küll nii suure talu perenaist saa, sinule läheb toimekamat waja — ja sinu emale. Sul on ju ka nii mitmedki walida.

Hannu meel läks kurwaks ja tema enesetunnegi hakkas talle etteheiteid tegema, et ta selles kõiges wististi ise süüdi ning omal ajal wähe kergemeelne olnud; weel nüüdki tehti sellest Wiena tüdrukust nii rohkesti juttu.

— Ega sa ometi seda südamesse pole wõtnud, et ma selle Karjala neiuga natukene nalja heitsin?

— Mis weel, aga ma olen oma arust alles nii noor ja wäeti, päris laps alles.

— Sellest kaswad sa ju wälja.

— No lase siis weel esialgu olla.

Silmapilk oli mõlemile natukene piinlik. Kuid äkki tõstis Helinä silmad üles ja küsis kiiresti, sõnu nagu tagant kihutades:

— Kuule, mulle tuli sellest karjalaneiust midagi meelde . . . Kui sa oleksid ta siia toonud ja omale naiseks wõtnud, kas oleksid siis

weel tema sugulaste wastu sõtta läinud ja nende kodusid häwitanud?

— Ma pole selle üle niipalju mõelnudki....

— Kas ei, aga kui oleksid mõelnud . . .?

— Eks näe, kuidas nüüd see sinule järsku pähe on tulnud?

— Ei tea . . ., näed nüüd kui loll ma olen. Mõtlesin enefes parajasti selle üle . . .

— Ei wist poleks läinud. — Aga ära mõtle midagi, ei ole ma seda wenekat õieti mõelnudki, ehk see küll sinu südames näib kipitawat. Ja nüüd ma tõotan ning wannun, et ma ühtegi teist tüdrukut enam ei waata, kui ma sind ei saa.

— Ära wannu.

— Wannun!

— Tusasena tuli ta tuppa tagasi ning ei teinud noorte tantsusi enam kaasa. Jälle oli ta meeleolu langenud. Ning kui Marta-emand talt küsis, kui kaugele ta jõudnud, wastas ta põigeldes:

— On weel pooleli.

— Sinul jääb alati kõik pooleli!

Helinä istus trepil teiste tüdrukute kõrwal, kuid nende naljatlemist ta ei kuulnud. Ta mõtles samast asjast, mida ta juba waremalt nii mõnigi kord iseeneses kaalunud, millest ta ööd ja päewad unistanud: Kas oleks Ahma weel Ji külasid laastama tulnud, kui ta teda omale naiseks oleks wiinud?

Kas ta ei oleks pidanud oma lubadust, et ta enam kunagi Põhjamaa kihelkondi häwitama ei tuleks? Ja kas oleks Juhogi siis weel Ahma maja põletama läinud, kui oleks teadnud, et tema seal perenaiseks on? Kas Juhost ja Ahmast ei oleks wõinud sõpru saada? Ja kui oleks wõinud saada, siis oleks

tema, Helinä, parema meelega Ahmale läinud kui Hannule!

See oli tema lapselikku mõtte juur, salajane küsimus, mida ta juba talvest saadik meeles haudunud. Juba siis oli Ahma teda nii ära nõidunud, et Helinä teda meelest enam välja peletada ei suutnud. Ja tüdruku vaikjetes unistustes oli see toores sõjamees lahkeks meheks muutunud, kes võib armastada ja keda võiks armastada ... Nii oli see talle suvelgi tundunud, ehk ta küll selle kardetud mehe käte vahel vabises ... Aga pärastki oli temas sagedasti küsimus kerkinud: miks ei võiks Ahma ja Juho sõpruses elada? Kas võiks ehk tema nende vahekorra sõbralikuks muuta.

Sellest ta unistas, kuulamata teiste tüdrukute naljatusi ja pisteid.

Järgmisel hommikulgi, kui ta Juho ja Anni seltsis Oulusuu sadamast merele välja sõitis ja kui loovides Kiimingi jõesuu poole sihiti, istus ta vene põhjas ja mõtles selle üle järele. Ainult poole kõrvaga kuulatas ta, mida Juho ja Anni vene päras kõnelesid. Nad jutustasid Stokholmi-reisist, ja Anni kaebas, et mees teda jälle üksi jätab. Ta jutustas, kuidas ta kogu läinud suve igavust tunnud ja kannatanud, kuidas ta ööseti ärkvel olnud ja vaenlase tulekut kartnud ja kuidas ta poolsurnuks kohkunud, kui Ahma äkki uksele ilmus.

— Jätad meid jälle kaitseta. Kes teab, kunas Ahma jälle õuele võib suusatada. Kaks korda on ta juba Helinätki ära viia tahtnud, ei ta kolmandal korral meid enam rahu jäta.

Juho istus silmapilgu mõttes. Seda oli ta ka ise mõelnud ja palju rohkem muret

tunnud kui Ahma seda aimata oskas. Kuid nüüd oli ta juba niisuguses seisukorras, et enam ei kõlbanud kaaskondlaste usaldusametist loobuda.

— Ei aita, seletas tema. — Ja waewalt küll Ahma nüüd niipea suusatama pääseb, ta olla Tapani hangust kuuldawasti õige tugewa haawa saanud.

— Aga kui ta pääseb, siis tormab ta esimesena jällegi meie poole.

Juho ei wastanud midagi, ta pidi tunnistama, et see tõsi oli. Ahma wiha tema wastu oli sama tuline kui tema oma Ahma wastu. Wesaise wenes tekkis silmapilkne waikus, waadati, kuidas paat kergelt üle lainete libises ja tuul purjesid paisutas. Akki pöördus Helinä ümber ja küsis:

— Wõiksid sa, Juho, Ahmaga kunagi ära leppida?

— Ahmaga — ei kunagi.

Jälle istuti sõnalausumata, ja silmapilgu järele tähendas Helinä jälle:

— Aga, mis sa arwad, kas Ahma wõiks sinuga ära leppida.

— Ei. Ta wõtaks minult elu, ükskõik, kus kohas tal see korda läheks — aga mina selle temalt wõtangi!

Helinä waatas kaua aega silmi pilgutamata kohisewatesse lainetesse. Ja weel kolmanda korra küsis ta madala häälega, silmi üles tõstmata:

— Kas teie siis milgil tingimisel ei suudaks ära leppida?

— Ahma ja mina? wastas Juho purjenööri kinnitades. — Ei milgil tingimisel.

XI.

Ainult Ahwenamerel oli sügisene torm Põhjamaa meestele, kes wäikesel jahtlaewal Oulusuust Stokholmi purjetasid, natukene tuska teinud, muidu oli reis täitsa hädaohuta olnud, olgugi, et aastaaeg juba hiline. Krankkala wana kipper tundis teed hästi ja oskas isegi Stokholmi kauni saarestiku kitsastest wetest hästi läbi loowida, kuni Mälarini, ning ühel õhtul sõitsid nad jahiga sadamasse, otse kuningliku lossi alla. Walitud saadikud, Kalajõe kirikhärra, Juho Wesainen ja Hannu Krankka, astusid maale, kaasawõetud maasaaduste müümine ja tarwiliste kaupade wastu ümberwahetamine jäeti laewameeste hooleks.

Ljungo Toomapoeg oli juba enne Uppsalast riigi pealinnas käinud ja oskas juhiks olla oma kaaslastele, kes weel iialgi oma elus õiget linna polnud näinud, liiati weel nii suurt ja toredat, nagu seda Stokholm juba siis oma-aja oludes oli. Seal nad nüüd kõmpisid oma lambanahksetes kasukates ja tõrwatud saabastes ning imestasid seda ennenägemata toredust. Nii mitu korda jäid need tühindikulapsed seisatama ning imestasid, pea püsti, kõrwalolewaid kõrgeid kiwiehitusi, losse ja kirikuid: seda klaasihulka, seda wärwiderohkust! Nende tähelpanu köitsid suured kiwisillad, nad imestasid sadamasillas seiswate laewade rohkuse, suuruse ja toreduse üle ja iseäranis üllatasid neid suured ja uhked neljarattaga sõiduriistad, mis paarist hobusest weetuina neist mööda kihutasid. Põhjamaal ei olnud senini weel mingisugust ratas-sõiduriista nähtud, ei olnud maanteesid ja ei läinud neid siis ka tarwiski.

Alguses olid nad otse uimased sellest liikumisest ja kärast ning sellest rahwarikkusest. Siin oli ju nagu alaline laat. Nähti palju wõõraid ülikondi, peeneid ja keha ümber hoidwaid, nagu nahk worsti peal, seal marsis sõjawägi ilusas taktis ning toredates läikiwates uniwormides, ja naised, need olid nii kenad, peenikesed ja õrnad, et Hannu sagedasti sammul peatuma jäi, Juhot käsiwarrest tõmbas ja sõrmega näidates tähendas:

— Näe, seal ta on, nagu merikõrkjas, peaks natukene raputama ja waatama, kas jälge järele jääb . . .

Ja kui nad sadamas mõningate Soome merimeestega kokku said ning õhtul nendega heledasti walgustatud ning pildistatud seintega joogikohta sisse astusid, kus kenad neiud suurtest tinapeekritest Hispaania wahutawaid weinisid pakkusid, siis läks Hannul wägisi naer lahti ja ta ei jaksanud enam hõiskamata jätta:

— Hei, pojad! See wast alles on maailm! Ei hakkaks enam taewasse püüdmagi, kui siin elada wõiksin. —

Nad wiibisid Stokholmis mitu päewa ja Kalajõe kirikhärra käis wahepeal kõrgemate ametwõimude pool jutustamas, mis otstarbel nad siin on, ning järele küsimas, kunas kellegi jutule wõiks pääseda. Wana kuningas Juhan ei olnud pealinnas, ta asus kõrwalises kaunis Gripsholmi lossis, kus tema õuekondki oli ja kuhu ta hiljuti, kui wanadus ning haigus jõudu hakkasid laastama, oma noorema wenna, Södermanlandi hertsogi Kaarli enese walitsemistegewuses kaasaaitajaks oli kutsunud.

Põhjamaameeste palwe kuninga jutule pääsemiseks anti talle teada

ning juba mõne päewa pärast tuli neile kutse Gripsholmi sõita. Kuninga käsul oli neile sinna küütki järele saadetud ja esimest korda kihutasid nüüd Hannu ning Juho mööda siledat, laudtasast maanteed pehmeltkõikuwates neljarattaga sõiduriistades, mida puristawad täkud kiiresti edasi sõidutasid.

Need riigi kõige kaugemast nurgast tulnud saadikud olid Rootsi kuningakojale nimelt wäga meeldiwad ja teretulnud wõõrad. Wana kuningas ootas neid suure lahkusega. Kuuldused wõitlustärast, mida wiimastel aastakümnetel kaugel põhjamaal Wienamere ja Põhjalahe rannaelanikkude wahel peetud, olid lõpuks wähehaawal Rootsi walitsusegi kõrwu ulatunud. Peeter Bagge oli reisilt tagasi jõudes sellest ühte ja teist jutustada teadnud ning maksuametnikud oma kirjades olid sellest sagedastigi nimetanud. Wiimaste röövkäikude puhul oli Juho Wesaise nime Rootsi kuningakojas juba mõnigi kord suhu wõetud ja põnewusega taheti sellepärast seda omapärast, iseseiswat, muinasjutulist talupojakangelast näha, kes seal rajamail naabritest kokkukogutud salgaga wahwasti oma kodukohta kaitses ning laiade tühindikkude taha waenlase maile kartmatult häwitusreisisi ette wõttis, seal hirmu ja segadust sünnitades.

Kauge põhjamaa kaugemad kohad ja olud olid sel ajal weel täielikult nagu mingisuguse muinasjutulise paksu kattega kaetud, mille alla wäga harwa lähemalt pilku oli heidetud. Selle rahwas elas weel oma iseseiswat, teisest lahutatud elu, milleks neid kui pirkkalaste-aegade pärijaid õigustatuiks peeti. Walitsus segas end wäga wähe tema sisemistesse oludesse; maksuametnik nõudis sealt

igal aastal maksud sisse, käidi wahetewahel seal sõjawägegi kirjutamas, kuid muis asjus lubati rahwal ise oma tegewuse ja tarbete eest hoolt kanda. Tema kauplemisreisidest Lapimaale ja Jäämere randadele, tema sõjalistest toimetustest ja enesekaitse korraldustest, mis rahwameeste keskel kindla ühistunde tekitanud, kõneldi Rootsis nagu muinasjutust, mida aga wäga wähe tunti.

Rootsil oli neil aegadel pikaline sõda Wenemaa wastu ees olnud, olgugi, et just nüüd, wähe aja eest waherahu oli sõlmitud. Need kauge põhjamaa wõitlused ei olnud täbendatud sõjaga mingisuguses otsekoheses ühenduses, seda teadis ka Rootsi walitsus, kuid kas wõisid need selle peale kuidagi wiisi mõju awaldada, kas wõis Rootsil neist midagi kasu olla?

Wiimastel aegadel oli iseäranis hertsog Kaarel Lapi maakondade ja Jäämere ning Wiena rannikute peale rohkem tähelpanu hakanud pöörama. Ta oli kõnelenud Lapi maksuametnikkudega, kes igal aastal Lapimaal ümber sõitsid, oli kohtanud merimehi, kes Wesisaarel, Koolas ja Arhangelis purjetasid, ja need olid talle jutustanud, et ka seal tundrate taga ilm asub; seal oli rikkalik kalapüük, rohkesti metsajaaki, püüti walaskalu, keedeti soola ja kaubeldi elawalt mitme maaga. Kuid missuguse riigi alla üks ehk teine koht just kuulub, seda ei oskanud keegi seletada, ehk küll jutustati, et ühelt poolt daanlased ja teiselt poolt wenelased wiimasel ajal sinna oma küüni olid hakanud kinnitama: Daanil oli kindlus Wuore'jas, wenelased ehitasid linnu ning kloostrid Petsingisse, Koolasse j. m. Kuid ka Rootsi maksuametnikud olid seal käinud maksusid nõud-

mas, pirkalased olid seal weel wiimastel aegadel peremehe-osa etendanud ning ka nende järeltulijad weel käisid seal nüüd kaubareisidel ja sõjakäikudel . . . Nii pidi siis Rootsilgi seal sõnaõigust olema, kuid kust saadik ja kui palju?

Selle üle oli ta hakanud juba muulgi wiisil selgust muretsema ja nüüd oli talle Põhjamaa meeste saatkond seejuures rõõmustawaks abiks. — —

Gripsholmis saadeti mehed kuninga juurde, kes wanadusest juba küürutwajununa tugitoolis istus. Hallikš oli läinud tema tihe punane habe ja waewalt jaksas jalg weel meest kanda.

— Tere Soome mehed! — Nii terwitas Juhan tulijaid Soome keeles, mida ta weel Turu aegadel, kuna ta Soome hertsogina ajunud ja natukene rahwa keeltki õppinud, mõned sõnad mäletas. Siis hakkas ta küsima Põhjamaa oludest ja muredest, tahes kõige pisemategi asjaolude üle täielikku selgust saada.

Ljungo Toomapoeg, kes kõige paremini keelt oskas, jutustas kõigist wiimase aja sündmustest Põhjamaal, selle rahwa kannatustest ja hädaohtudest. Ta kirjeldas, kuidas werine wõitlus mõlemi hõimrahwaste, karjalaste ja põhjalaste wahel juba pikemat aega kestnud, kuidas see järjest wihasemaks ja werisemaks muutunud, kokkupõrgetest sisemaa kalajärwedel ja laplaste kaubitsemiskohtadel päris häwitawaks sõjaks kujunedes, mis esialgul ainult kaugemate küladeni ulatus, hiljem aga otse ranniku rahwarikaste küladeni edasi nihkus, millest Põhjamaal mõned, nagu Ii ja Kemigi, juba täitsa ära häwitatud ja paljaks riisutud, kusjuures teis-

tele hädaoht järjest suuremaks muutus. Kuuluwa aasta werifeid wõitlusi kujutas ta täielikult. Seni on, jutustas ta, wõitlus üksi talupoegade wahel olnud, kuid nüüd on Wene pool ka walitsus nende kokkupõrgete peale oma tähelpanu pööranud ja Wienasse sõjawäge saatnud, mille tagajärjel nüüd põhjalased, kes senini teatawal määral wastu pidada suutnud, olgugi suurte kaotustega, igatahes halwemasse seisukorda on sattunud ja kaitsete jäänud. Abi Rootsi poolt on sellepärast tingimata tarwilik, kui maad ja rahwast täitsa häwituse hooleks ei taheta jätta. Sellepärast ongi rahwas neid saatnud sõjawäge paluma Põhjalahe ranniku kaitseks wienalaste pealetungimiste wastu.

Juhan ja hertsog Kaarel kuulasid jutustamist hoolega ning wastus oli õige heatahtlik. Kuningas kinnitas, et ta põhjalasi sugugi hädasse ei jäta, waid lubas juba õige pea sinna tarwiliku hulga kaitsewäge saata. Selle kindla kuningliku sõna käskis ta Põhjamaa meestele terwitusena kaasa wiia. Ta kihutas neid edaspidigi wahwasti oma külasid kaitsma ning lubas selle wastutasuks rahwa maksukoormatki kergendada. Peale selle wõttis ta kõne alla ka kindluse ehitamise Põhjamaale, küsis, kus selle jaoks seal kõige sobiwam koht wõiks olla ja lubas juba pea mehi wälja saata asja eest hoolt kandma. Heade lootustega lahkusid Põhjamaa mehed walitseja juurest, kuninga käsul anti neile kõigile kingitusedki kaasa, — Wesaisele käskis Juhan toreda mõõga anda, millesse sõnad „autasuks wahwuse eest" olid graweeritud.

Mehi kostitati lossis rikkalikult, toredates ülikondades teenrid tõid neile süüa ja juua. Enne nende lahkumist kutsus hertsog

Wesaise weel üksinda oma jutule. Nimelt oli tähendatud, et ka Juho kuni Jäämereni lapireisidel oli käinud ja selleft küsis ta tõlgi abil nüüd täielikumaid teate'd. Juho jutustas talle, et Torniost ja Kemist weel igal aastal tähendatud lapireisidel käiakse, kuni Jäämereni, kus kemilastel Warang'is alaline peatuskoht on. Waremalt oli lapiskäijate mõjupiirkond idapoole kaugemalegi ulatunud, kuid nüüd olid wenelased sinna Petsamosse kloostri eh'tanud, mis tähendatud piirkonna laplased oma alla on heitnud.

— Kas see klooster wähemalt Wene maa-alal on? küsis Kaarel waimustatult.

— Ei ole Lapis mingisugused piirisid, waid Põhjamaa mehed on seal waremalt maksusid nõudmas. Nüüd aga on klooster selle sissetuleku ne'lt täielikult ära wõtnud.

— Kas Rootsi maksuametniku wõim ei ulatugi sinna?

— Ei. Seal etendawad mungad peremeest.

— Aga selle kloostri peaks sealt ära häwitama ja need pealekäiwad mungad tuleks sealt terwelt rannikult minema kihutada! Sest niisugusel wiisil wõib ju meie riik osa oma wanast maa-alast kaotada!

Nii hüüdis hertsog wihaselt ja käis toas mõttes edasi-tagasi. Wiimaks jäi ta Juho ette seisma.

— Aga teie põhjalased olete ju kangelasesalk, olete harjunud wõitlema ja häw'tama. Minge teie ja häwitage see klooster maa-tasa! Ja häwitage Koola kindlus ning kogu Wene asundus Lapist ära! Kui teie seda teete, siis saate oma õiguse — sealsetelt laplastelt maksusid nõuda — tagasi.

Kui tõlk selle Juhole ümber oli pannud, waatas hertsog Juhole teravalt silma ja küsis :

— Kas arwad wõiwat seda korda saata?

— Wõin, wastas Juho kindlalt ja temagi silmad wälkusid waimustusest.

Hertsog läks laua äärde, kirjutas paberile mõned sõnad, andis Wesaise kätte ja tähendas:

— Siin on wolikiri, millega ma sind Jäämere sõjakäigu päälikuks olen nimetanud. Ja kui sa oma ülesande hästi täidad, siis pead selle eest rikkaliku palga saama.

Ning siis sirutas ta willasekuuelisele talupojale jumalagajätmiseks käe.

Laheda meelega ja heade lootustega asus Põhjamaa saatkond Stokholmist koduteele, et muresolewatele kodulistele kaasa wiia kuninga kindlat lubadussõna. Nad olid mõttes peaaegu uhked selle üle, et neid kuningakojas nii hästi wastu wõetud ning lõbutundega arutasid nad, kuidas omakstele ja naabritele oma läbirääkimisest kuninga lossis ja sealsest kostitamisest kõnelewad ning neile saadud kingitusi näitawad. Wana kirikhärragi trallitas lõbusalt laewalael ja Hannu kiitles ning waletas laewameestele, kuidas kuningas neile söögiajal õlale patsutanud ja tähendanud: „sööge, pojad, aga küllap' te söötegi!"

Kuid sügis oli juba hiline, nowembrikuu juba lõpule jõudmas ning tagasisõit muutus raskeks. Torm walmistas neile juba algusest saadik tuska ja sellega tuli mitu päewa wõidelda, ning kui lõpuks Merekurku jõuti, oli juba ka jääd liikumas, millest läbi ei pääsetud. Ka soomepoolne rannik oli juba tugewas jääs ning ei aitanud muud, kui tagasi pöörata. Mõningate raskustega wõideldes

jõuti wiimaks terwelt Gefle sadamasse, kuhu laew talwekorterisse tuli jätta. Seal pidid põhjalased kõigepealt reeteed ootama ja alles jõulu-eel pääsesid nad ümber Põhjalahe kojupoole liikuma. See oli pahandaw takistus, kuid, mis sinna parata.

Jaanuarikuu algusel — mil juba 1590. aastasse oli jõutud jõudsid saadikud Torniosse ja sõitsid Niilo Orawa, tubli lapireislasse ja Lapi maksuametniku maija; Orawa seltsis oli ka Wesainen kord lapireisil käinud. Kuid siin ootasid neid ees halwad, meeltrusutwad uudised, mis päris wäärtusetaks wõisid muuta need head sõnumid, mida saadikud tulles kaasa tõid. Walitsuse poolt lubatud abi oli liig hiljaks jäänud. Oulusuust kuni Tornioni ulatunud põgenejad teadsid nimelt jutustada, et wenelased häwitusreisi Põhjamaale juba toime on pannud ehk weel praegugi häwitust külwamas wiibiwad.

Süüta laste päewal — nii jutustasid põgenejad — oli Oulujõe kaldalt musta suitsu hakanud paistma ja idapoolne taewas punetanud õudselt. Murelikult pannud jõesuulased neid märke tähele ja ei ole tarwitsenud kaua oodata, kui juba kindlad teated kohale jõudnud. Jõekaldaid mööda tulnud kohkunud pagulasi ja need jutustanud, et nende majad need ongi, mis põlewad, ja et waenlane, kes nüüd päris sõjawägi, jala- ja ratsamehi mitmed tuhanded, täies hoos alla jõesuu poole liikuwat. Seal hulgas olnud tooreid tatarlasi, kes kõik ettesattuwad loomad ja inimesed maha tapnud. Hädawaewalt suutnud põgenejad oma elu päästa ja otsisid nüüd kohta, kus toore waenlase eest peidus wõiks olla.

See sõnum oli Oulusuus hirmsat ärewust ja segadust sünnitanud. Igaüks jooksis päästma, mis talle kõige kallim, et siis pakku põgeneda, kuid ainult harwadel läinud see enne waenlase külassejõudmist korda. Mõned olid wastupanekugi peale mõelnud, kuid need mõtted tulnud kohe kõik kõrwale heita, kui selgunud, et waenlasi nii suur hulk on. Kes oli mahti saanud hobust ette rakendada, mõne riidetüki ree peale wisata ja lastega libedale jääle wälja jõuda, see oli pääsenud. Mõned põgenenud Hailuodolle, teised kihutanud mööda randa Torniosse. Kohutaw leek kerkinud põlewatest majadest nende seljataga ja weel mitme penikoorma taha paistnud taewarannal werine kuma.

Nii kõnelesid põgenejad Orawa majas ja Rootsist tagasitulijad kuulasid seda kohkunult pealt. Hannu aimas kohe, et temagi uhke maja nüüd tuhahunnikuks on muutunud, aga kuidas oli koduranwa, ema ja õe, käsi käinud? Ja Juho südant pigistas piinaw mõte? kas ka Ahma kaasas on? Kui on, siis on kaitseta kojujäänute käsi Kiimingis küll kohutawalt käinud. Häwitustöö on igal juhtumisel küll ka sinna ulatunud, aga Anni ja Helinä . . .?

— Kui kaugele see häwitus on ulatunud? küsis ta rahutuna.

— Ei ole teateid. Kemini nad küll weel ei olnud jõudnud ja ka Iist pole midagi kuulda olnud. Kuid nad wõiwad kõigepealt Oulujõe lõunapoolse ranna ära laastata.

Wesainen mõtles silmapilgu ja tähendas siis:

— Mina lähen kohe teele. Kas tuled kaasa, Hannu?

Hannu oli kohe walmis, kuid teised hoiatasid:

— Milleks nüüd sinna surma suhu. Ei ole teist seal mingisugust kasu, kaotate ainult oma elu.

— Kaotagu kõik. Anna, Niilo, oma kõige tugewamad põdrad, kes siit ilma puhkamata Kiimingi jõesuhu jaksawad kihutada.

Ja ei läinudki palju silmapilke mööda, kui mõlemad mehed juba Lapi regedel istusid ja tugewate isapõtradega tuhatnelja üle hangede kojupoole kihutasid. Kalajõe kirikhärra jäi Torniosse kindlamaid teateid ootama.

Nad kihutasid terwe õhtu ja kogu öö, põtradele wahetewahel ainult silmapilgukese puhkust lubades. Oli talwe külmematest pakasöödest ja paukus ja krigises kaebawalt jalaste all ja soe hingeaur jäätas ninasõrmeist wälja pääsedes kohe. Põdrad wedasid sitkelt ja wäsimatult, alles hommikupoolel jäi nende sõiduhoog natukene aeglasemaks. Kuid juba oldigi Kiimingi suus ja weel jaksasid põdrad Haukipudo esimeste talude juurde wedada; kuid seal olid nad juba nii wäsinud ja lõõtsutasid nii raskesti, et enam mõtetki ei olnud nendega weel edasi jõuda.

Mehed astusid õue ja koputasid majauksele. Ei mingisugust wastust. Kisti uks lahti. Maja külm ja tühi, ei ühtegi hingelist. Mindi teise maija.

Samasugune lugu. Elanikud olid nähtawasti wiimaseni kadunud, kas ära põgenenud wõi maha tapetud.

Otsides leidsid mehed talust kaks paari suuske ja kihutasid nendega mööda jõge ülespoole. Juho pingutas seda tugewamini, mida lähemale Wesala maile ta jõudis. Ju-

ba paistis tuttaw maja walgel lumisel taga=seinal. Missugune ime, see on weel põletamata! Aga elanikud?

Juho tormab uksele: maja on külm, sees kõik segamini, hingelise jälge ei kusagil. Laudaukse ette oli lund kokku tuiskanud ja tall oli tühi. Kus on inimesed? Kas ära röö=witud, maha tapetud ehk põgenema pääse=nud?

Närwi selgusetus waewas meelt kahekord=selt. Kusagilt ei saanud midagi teada, kõik majastwiitwad jäljedki oli tuisk oma alla matnud. Kuid liimingilaste wana peidusaun oli Soosalu orus, waesekesed on ehk sinna põgenenud? Sinnapoole juhtiski Juho oma suusad ja Hannu waikides tema järel. Jälgi polnud metsaski näha, on wist ka see suusatamine asjata, arwas Hannu, kuid järgnes talle siiski. Kihutati üle soode ja lä=bi metsade, läbi tihedate wõsastikkude. Pi=meduse järast ei teadnudki Juho enam, kus see wana saunahurtsik päris on, wõi oli ta wiimasest nägemisest saadik juba üsna ära lagunenud. Wiimaks märkas ta ühe laia kuu=se all midagi wilkuwat.

— Seal on saun, seal on hingelised! hüü=dis ta ja juhtis suusad sinna poole.

Wäikeses madalas onnikeses oli seal hun=nikus koos küll inimesi, küll elajaid, küll igasugust kraami; põgenejad waesekesed olid wähese karjanatukesegi siia kogunud ning ühtlasi muud kraami, mida suure rutuga oli osatud kaasa wõtta. Kiwises koldes põles tuli, wiletsale warjualusele sooja andes.

Paksu suitsu järast ei jaksanud Juho saunasolewate wahel esialgul wahetki teha; need kargasid kohkunult üles, kui nägid uusi tulijaid peiduurkasse ilmuwat. Ta astus

sammu lähemale, ning juba tundis ta oma naise ära, kes nurgas istus ja mähikut sūles hoidis. Kui Juho juurde astus, sirutas Anni õnnelikuna talle wastu wäikese hilsukesündinu, nende esimese lapse.

— Süngi on keegi, kes isa terwitab.

Juho istus madala peiduurka nurka naise kõrwale ja tundis enese nii piirita õnnelikuna. Ta ei jaksanud teiste toasolijate terwituste peale palju wastata, waid maitses südamlikus tänutundes armu, mis talle osaks oli saanud samal silmapilgul, kui ümberringi surm ja häwitus möllamas. Sel silmapilgul, tundis ta nii sügawasti, kui kallihinnaline on inimesele siiski kodune soojus ja hellus . . .

Kuid ainult silmapilgukese istus ta seda maitstes, siis kargas ta jälle püsti ja tähendas:

— Ei, peab minema järele waatama, missugused jäljed waenlane jälle järele on jätnud. — Ta näitas Hannu peale. — Süngi on keegi, kes nüüdsest häwitusest wist küll nii õnnelikuna pole pääsenud, kui meie. Peab ruttama ja aitama, mis weel aidata wõimalik.

— Aga Juho, tule tagasi, meid on nüüd kolm siin ootamas, kõneles Anni meest hellatades, kes teda nüüd jällegi nii ruttu üksinda jättis.

— Olge kõik kolm rahul, ei ma nüüd enam jaksa teist kauaks eemale jääda. Ei ma teid enam nüüd kauaks üksi jäta.

XII.

Asjata olid kiimingilased majad seekord tühjaks jätnud ja metsadesse põgenenud. Waenlane ei puutunud seekord nende küla-

desse, ehk ta küll juba siin lähedal oli. Kuid siinsed paljukannatanud elanikud olid Kella-küla talusid põlemas ja taewaranna punetust nähes nii ära kohkunud, et nad kohe oma peiduurgastesse pugesid ja niikauaks sinna jäid, kuni jõulud juba möödas olid.

Ahmat ei olnudki waenlaste hulgas. Kõigerohkem oli olnud pealikutest juhitud sõjawäge Solowetsist ja Sumast, Kuisma ja ühes temaga mõnikümmend wienakemlast olid ainult teejuhtideks kaasa tulnud. Sügistalwe lumikehwa aega ära kasutades olid nad üle maaselja kihutanud ja kiirmarsil Oulu jõekaldal ning kogu Limingi kihelkonna ära häwitanud, oma tööd lõpetades uuel aastal ja sama kiiresti tagasi kihutades. Mitte kusagil wastupanekut leides olla nad kartnud, et põhjalased kannalahelaste wiimase sõjakäigu eeskujul wienalaste küladesse kättemaksureisile on läinud; selle kartusega jätnudki nad teised kihelkonnad laastamata ning rutanud kojupoole tagasi. Kui Wesainen ja Hannu Oulusuusse jõudsid, olid waenlased sealt juba mitu päewa järgimööda üles kojupoole ruttamas.

Kuid õudne pilt wõttis tulijad wastu neis hiljuti weel nii jõukates ja kindlal jalal seiswates külades. Waewalt wõis terwe küla piirkonnas weel mõnda ülejäänud maja näha, ainult mõni madal kõrwalhoone, saun ehk rehi, oli siin-seal weel näha ja nende lähedal nokutasid ärapõlenud majade ahjuwaremed ning korstnad, needki poolestsaadik lume all. Jääkülm ja õudne tühjus haigutas Oulu sadamatestki tulijatele wastu. Limingi kirikukülast oli pilt sama kurb: kirik Linnukamäel oli maha põletatud, kirkumõis samuti, endise elawa kirikuküla asukohta ei wõi-

nud enam äragi tunda. Kaebades lendas harakas üle tühja lumivälja, jäise tuule eest asjata warju otsides, ja ööseti hulusid näljased külakoerad haiglaselt lumealla peitunud waremete juures.

Kogu Liminga 133 majast oli waewalt 30 weel maha põletamata jäänud.

Wõõrastades waatas Hannu Oulujõe jääd mööda suusatades seda kinku, kuhu ta Stokholmi minnes Krankkala eluhoone uhkena maha oli jätnud. Maja puudus. Ainult saun jõekaldal ja rehi põllu ääres näitasid weel, mille wahel ta waremalt seisnud. Inimhinge ei olnud kusagil näha; ainult tema ustaw koer Halli jooksis kaldakingult peremehele wastu, hüppas üles ja tema haukumine kajas õudselt tühjas ümbruses.

Saunast tõusis suits ja sinnapoole suusatajad kihutasidki. Wana Marta-emand lamas tagaseina ääres olewal wiletsal woodisarnasel asemel, tema ümber paar talunaist.

— Tuled lõpuks ometi, kõneles Marta woodist. Aga ega sa ei taha, Krankkala peremees, ka wõõraid sisse kutsuda.

— Tean juba, ema, neid kurbi sõnumid. Oled sa haige?

— Tuleb wast ehk juba surmagi, mis siin weel elada!

Küla naljahambad jutustasid hiljem, et Marta-emand ainult wihast ja tigedusest haigeks jäänud. Rahmeldaw nagu alati, oli ta waenlase tulekust sõna saades kohe hobused ette rakendanud ja talu wäärtuslisema kraami koormasse ladunud. Ühe koorma, mille otsa Johanna istuma pani, oli ta suutnud juba jõele saata ja see oligi enne waenlaste tulekut merele pääsenud ning ühes teiste põgenejatega õnnelikult Luodolle jõudnud.

Wististi oleks ta ka teise hobusega järele jõudnud, kuid tal oli liig kahju maja tulewale waenlasele lahti jätta. Weel wiimasel silmapilgul jooksnud ta suure rutuga aidauksi sulguma ning tagatoast mehe kallist nahkkasukat ära tooma; siis aga ei jõudnud ta enam kaugemale kui waewalt õuest wälja ja juba oli waenlane tal kannul, haaras hobusel waljastest kinni ja pööras ümber.

Hirwitades olid siis wenelased Marta koorma omawahel ära jaganud ning majas ja aidas puhta töö teinud, ilma et lukud neid takistada oleksid suutnud. Martaemand kähises wiha pärast seal õues riisuwate wenelaste keskel, ta nuttis, ta haugutas ja tungis mõnele käsitsigi kallale. Ja kui talu põlema süütama hakati, kirus ning sajatas ta nii, et wenelased sellest otse lõbu tundsid ja talle oma lõbuks selleks wabaduse andsid. Siis aga tuli keegi habemik, tõmbas nahkkasuka tal õlgadelt ja tõukas naise lumehange. Marta kannatus katkes siis lõpulikult, seal ta lamas ja waatas maja põlemist pealt. Ja sellest oligi ta oma haiguse saanud.

Wiletsast saunast wiisid Hannu ja Juho perenaise Kiiminqi Wesalasse põdema, kus ruumid kohe jälle soojaks köeti. Luodolt, kuhu sõna saadeti, et põgenejad nüüd jälle kartmatult oma asukohtadesse wõiwad tagasi ilmuda, tutsuti ka Johanna sinna. Sealsamas saatis ka Hannu mööda need ajad, mil ta oma kihelkonna õnnetuid kaaselanikka uue elujärje peale polnud aitamas.

Raske oli asuda wõõra, kuigi sõbra katuse all ja Hannule tundus see seda raskem, et ta kogu oma eluaja suure talu lahedusega harjunud. Ka muidu oli see raske löök teda

alguses raskemeelseks ja sõnakehwaks muutnud ja õige sagedasti tuli Juhol oma seltsimehe meelt julgustada, kuna see oma endise rõõmsa iseloomu täielikult kaotanud näis olewat.

Kuid Hannul oli Wesalas ka lõbusaid ja õnnelikke silmapilke. Sagedasti unustas ta enese kauaks ajaks istuma ja talu noort neidu tähele panema, kes waikselt kuid wirgalt oma kodustes toimetustes talitas, sagedasti peaaegu nägematuna ja kuulmatuna, kuid alati kõigile kaasaaitawana. Pikkadel hämariku-silmapilkudel istus ta sagedasti ka Helinä woki juures, talle oma sõjakäikudest, Stokholmi reisist, kuninga juures käimisest ja selle lubadustest jutustades, ning wiimaseid näis tüdruk iseäranis põnewusega kuulatawat.

— Kas tuleb siia nüüd kindlasti sõjawäge meie külasid kaitsema? küsis Helinä.

— Tuleb kindlasti. Ja siis saab siin rahulikult elada, mitte kunagi enam ei julge wenelane meie küladele kallale tungida.

— Kas mitte kunagi... Kas ka Ahma mitte?

— Ka Ahma mitte, pole enam waja teda karta.

— Aga kas lõpewad need wõitlused siis täiesti ja kas hakatakse rajataguste siis rahus ning lepliklkuses elama?

— On ka aeg juba...

Need uudised andsid Helinä mõtetele uue kihi ja wiskasid ümber need painajalikud arwamised, mida ta juba kaua aega oma südames peitnud. Rahu tuleb maale tagasi, mõtles ta, mitte kunagi ei tule Ahma enam siia häwitustööd tegema ja ei tarwitse ka Juho enam kätte maksta. Neid weritawen-

kasi ei ole enam waja lepitada, nad elawad juba nii kui nii leplikult... Nüüd wõiksin minagi Ahmat ära unustada, sest et ma teda enam kunagi ei näe... Nii hindas Helinä poliitikatarkus selle muutuwa olukorra tagajärgi. Ja mõnikord jälle wilkus peas nagu wargsi millegist arusaamata hallikast niisugunegi mõte: ning miks ei wõiks ma hakata teise peale mõtlema...!

Ja ta kuulatas ketrades heameelega Hannu lõbusaid jutustusi; kuid sagedasti jäi wokk tähelepanematalt seisma ja ta oli jälle oma mõtetesse wajunud. —

Hoolega hoolitses Helinä ka wana Marta-emanda eest, kes haigusest enam nähtawasti paraneda ei tahtnudki. Wenelaste toores ümberkäimine oli nii raskesti tema hinge peale mõjunud, et see enam endisesse olemisse ei jõudnud, ja tema elaw loomus oli täielikult raugenud. Jõud wähenes järjekindlalt, näis, nagu ei hoolikski ta enam midagi sellest kurjast maailmast, ning ühel õhtul waibus ta sõna rääkimata ning midagi kaebamata igawesele unele. Hannu hääl wärises natukene, kui ta oma silmi sulgudes tähendas:

— Nüüd ei ole Krankkalas enam perenaist!

Helinä, kes seal juures wiibis, lõi häbelikult punastades silmad alla, kuid Hannu jätkas peaaegu nagu iseeneses:

— Pole ju seal ka majagi.

— Aga need saadakse mõlemad, tähendas Juho julgustawalt.

Ja Juho abiga hakkas Hannu weel samal talwel Krankkala mäele uue maja jaoks palke wedama, ning järgmisel suwel töötas seal ju-

da kirwes ja lõikas saag ning kiiresti kerkis palgikord palgikorra peale.

Juhol enesel oli uus maja Kiimingijõe kaldal juba walmis saamas, samal kohal, kust Ahma 1589. aasta lõpul endise maha põletanud. Sügisel enne Stokholmi sõitu oli ta selle katuse alla saanud ja nüüd kewade-poole lõpetas ta juba maja sisemisi töid. Praegustel rahutuil ja kehwadel aegadel ei saanud see küll nii uhke kui endine, kuid siiski asus ta heameelega sinna üle, wana kit-sast eluhoonet tühjaks jättes. Hannu oli te-da majapalkide wedamisel hoolega aitanud, ja rõõmuga tasus nüüd Juho seda wõlga, aidates Krankkala eluhoone kerkimist endisele kohale.

Nagu unest ärkas elu Oulujõe kallastel ja orgudes jällegi. Põgenenud elanikud tu-lid oma endistesse asukohtadesse tagasi, ha-kati maju ehitama ning üks walge hoone siin, teine seal kerkis juba talwel mustenda-wate waremete kõrwale. Iseäranis Meri-koski all kihas rohkesti rahwast ja walitses elawa töökoha liikumine.

Juba weebruarikuul ilmus Peeter Bag-ge walitsuse käsul jälle Põhjamaale kuninga juures käinud põhjamaasaadikute palwet täitma: sõjawäge muretsema maakonna kait-seks. Ühtlasi oli tal käsk Oulujõe suhu kohe kindlust ehitama hakata.

Kurb waade kohtas wana jõurit samasse külla ilmudes, kus ta aasta eest oli käinud ja mis talle siis nii jõukana ja elu-wõimsana paistnud. Nüüd oli tal raske siit omale ja kaasasolewalle perekonnale ulualust leida. Kuid sellest hoolimata asus ta kohe kindlalt ja energiliselt nende ülesannete täit-misele, mis talle ülesandeks olid tehtud. Lää-

ne-Põhjamaalt ja Ongermanlandist jõudis juba kewadel mõnisada meest sõjawäge kohale ning Põhjamaalt enesest ja isegi Lõuna-Põhjamaa kihelkondadest oli määratud iga wiies mees rajakaitseks sõjawäkkewõtmiseks. Warsti oli Põhjamaal sõjawäge küllalt, nii et enam tarwis ei olnud waenlase uut pealetungimist karta. Ka talupoegadele jagati nüüd püssid, mida waremalt ainult üksikutel olnud, et nad nüüd ka ise endid paremini kaitsta suudaksid.

Samal ajal — 1590. a. kewadel — hakkas ta ka Merikoski wäiksele saarele, mis hiljem Linnasaari nime all tuttawaks sai, kindlust ehitama. Ka endistel aegadel oli siin mingisugune puukindlus walitsenud, kuid aegade jooksul oli see siit täitsa häwinenud ja kokku warisenud. Nüüd ehitati müürid kiwist, loodi kõrged mullawallid ja tehti tornid põhja- ja ka läänepoole. Kindluse müüride wahele ehitati eluruumid kindluswäe jaoks ning sinnasamasse ehitas Bagge, kes pikemaks ajaks Põhjamaale wäejuhatajaks määratud, ametihoone ka enesele. Liikuwa silla kaudu ühendati saar mannermaaga, kuhu kindluse külje alla warsti rohkesti elamaju tekkis, rohkem kui kunagi enne.

Selles tegewuses askeldati kogu kewade ja suwe. Tööjõudu oli küllalt — nimelt tarwitati kokkukogunud sõjawäge ehitustöödel. Ka suurtükiwäge toodi kindlusesse ning keegi Hannu Lauripoja-nimeline sõjariistademeister jõudis sinna suurtükkide eest hoolt kandma ning tõi tulles koormatewiisi laskemoona kaasa. Bagge ise sõlmis wahepeal tutwust ümbruskonna asunikkudega, et neid iseäralisi olusid ja wõitlusi lähemalt tundma õppida.

Üheks pühapäewaks juunikuu algul oli Bagge salkkonna tuttawamaid peremehi oma jutule kutsunud. Nimelt oli ta walitsuselt kirja saanud, milles teda kästi seda talupoegade sõjasalka ette walmistama ja teele saatma hakata, mis Wesaise juhatusel Jäämerele pidi minema. Baggel ei olnud sellest mõeldawast sõjakäigust mingisugust selgust, millal see pidi ette wõetama ja kuhu, ning sellepärast kutsus ta Wesaise ning ühes temaga mõningaid teisigi Limingi ja Ii peremehi oma juurde nõupidamisele. Kemist oli teiste hulgas ka wana Torwinen jälle kohal.

Ka teistele Põhjamaa meestele oli jutt Jäämere sõjakäigust wõõras, sest oma jutuajamisest hertsog Kaarliga oli Wesainen seni ainult üksikutele kõnelenud. Ja iseäranis wõõrastas neid see, et walitsus ennast nüüd nende sõjakäikudesse segama ja selles asjas nõu andma hakkas. Niisugust lugu ei olnud waremalt weel iialgi juhtunud. Kuid Wesainen esitas neile lühidalt, missugune mõte hertsog Kaarlil oli olnud.

— Wenemaapoolsed heidawad laplaste külasid üksteise järele oma alla. Nad on meie käest need sissetulekud ära wõtnud, mis meie isad Lapi-reisidel sealt said. Nad on meie kuninga maaalale tunginud, sinna kloostreid ja linnasid asutanud ning esinewad nendes peremeestena. Kuninga tahtmine on, et need pesapaigad ära häwitataks, ja ta on lubanud Lapis-käimise õigust meile siis tagasi anda, kui me seda teeme.

See uus mõte waimustas nii mõndagi. Iseäranis kemilastel oli seesugune sõjakäik juba kaua aega mõttes mõlkunud, kõneles Torwinen, kuid meeste wähesuse pärast polnud nad usaldanud seda ette wõtta. Wiimastel

aegadel on Jäämerel Põhjamaa Lapis-käijaid waenulikult wastu wõetud ning üheft kui teisest küllast wälja tõrjutud, nii Norra kui ka Wenemaa poolt. Neid on seal peksstud, nende käest on maksud ära kistud, mõningad on isegi wangi wõetud ja kauplemine neile ära keelatud. Kemi kalamehed, kes Jäämerel omale elulalpidamist teeninud, on sealt ära aetud ja isegi nende wana elupaika Warangit on juba ähwardatud. Sellepärast on niisugune sõjakäik wäga tarwilik.

— Kiidetud olgu walitsus, kes selle mõtte üles wõtnud!

Nii kõneles Tornvinen waimustatult. Kuid kohal wiibisid ka mõningad waimulikud ja nende toetajad, ja nende poolt kuuldus halbu arwamisi selle kohta, kas Põhjamaa meestel enam maksaks neid uusi laastawaid sõjakäike jätkata ning põhjaurgastes uut wiha õhutada. Miks ei peaks juba rahuliku elu peale üle mindama, kui lootus on rahulikku elu maitsta? Küll walitsus selle eest hoolt kannab, et riik oma õigusi ei kaota, talupoegadel on juba aeg kõrwale jääda.

Nii kõnelesid waimulikud, kuid seekord ei leidnud nad palju toetust. Liminkalasedki olid nüüd üleelatud häwitusе järele wihases meeleolus ja janunesid kättemaksm. järele samasuguse waimustusega nagu iilasedki aasta eest. Ja nad ei tahtnudki seda walitsuse ülesandeks jätta, waid tahtsid ise kätte maksta ja ise hirwitades näha, kuidas nende waenlaste hooned suitsewad.

— Aga miks ei peaks meie Jäämere rannikule sõjakäigule minema? Wienas meie waenlane ju on, ja miks ei peaks me sinna kättemaksmisele tungima? küsisid nemad.

— Selle puhastasime meie, iilased, läinud

kevadel juba ära, ei seal nüüd enam palju kätte maksta pole, seletas Wesainen.

— Tagasi tulles kõlbaks siiski ka sinna sisse pöörata, vähemalt Kannalahesse.

— Wiena Kemi poole ei olegi hea minna, andis wana Kaupi nõu. Neil on seal nüüd kõwad warustused ja rohkesti sõjawäge. Kuid Jäämere kloostrite ja linnade riisumisest wõib weel tulu olla.

Bagge omalt poolt jutustas, et kuigi Põhjamaal nüüd sõjawäge rohkesti tarwitada, ei oleks sõjawäel siiski kohane silmapilk Wiena poolele sealse korralikku Wene sõjawäega wõitlema minna. Praegu on Wenemaaga rahu maksmas ja niisugust sõjakäiku wõidaks rahurikkumiseks pidada, mida aga walitsus ei taha. Kuid teine asi on, kui talupoegade sõjasalk täitsa omakäepeal Jäämerele wenelaste wõimu läheks häwitama, sellest oleks palju kasu nii põhjalastele kui ka walitsusele. Ta seletas weel, et temal kuninga poolt käsk on sõjasalgale sõjariistu, laskemoona ja muud tarwilikku muretseda ja et ta need Põhjamaa mehed, kes hiljuti Oulu uue kindluse kaitsewäkke üles kirjutatud, Wesaisele käsutada annab. Nii muutuks sõjakäik talupoegadele wõrdlemisi odawaks.

Juba olid limingilasedki Krankka Hannu ettepanekul mõttega nõus ja igaüks lubas oma kodunurgas asja ettewalmistusele asuda.

— Kuid suwel on seesugune sõjakäik wõimatu, teatas Wesainen.

— Täitsa wõimatu, kinnitasid teised ki.

— Wõi nii. Sellest pean ma walitsusele kohe kirjutama. Kuid esimeseks talweks olge siis sõjakäigule walmis.

Sel ajal, kui mehed Bagge uues majas

kawatsetud sõjakäigu üle nõu pidasid, ootas wäljas Merikoski rannal hulk naisi ja noori, kes ühes meestega ehitatawat uut kindlust waatama olid tulnud, mille üle kogu kewadel nii palju räägitud ja rõõmustatud. Wesjaiasiki olid naised kaasa tulnud, teadis ju Anni, et ta seal oma wana isagagi kokku saab, keda enam mitu aastat ei olnud näinud. Krankka Johanna, kes juba mitu korda kindluses käinud, oli neile seal teejuhiks. Ta oli maikuul Hannuga uude majasse üle kolinud, olgugi, et see weel täitsa walmis polnud; aga juba tööde pärast pidi ta kohal olema.

Päew oli kõrwetaw kuum, päike paistis täies jõus ja tuulgi, mis waewalt lehwitses, tundus ihu kuumendawat. Kewade oli külmawõitu olnud, kuid nüüd oli mõni päew kõigeilusam suweilm walitsenud, loodus puhkes lühikese ajaga õitsema, lehed paisusid silmnähtawalt ja rohi kaswas, mis mühas. Nii loodus kui ka inimesed otsekui haudusid selles suwe esimeses palawuses; see rõhus ja wäsitas, kuid ühtlasi otsekui huumas ja walas rohkel mõõdul elujõudu. Lopsakalt wirwendasid lilled nurmedel, pihlakad rannal walendasid ja kogu loomadepere tundis tuikawat elu oma ümber.

Ja otsekui supeldes selles looduse wärskuses puhkas noortehulk koserannal pihlakate keskel, wetekohinat kuulates. Ei kõneldud palju, ei wallatsetud ega heidetud nalja, kuid isesugune salajane, uimastaw rõõm tundus igaühe südameis hoowawat, noorus, kirg ja õrnus.

Noor Swen Peetripoeg jalutas kindluse suelt üle silla rannale noorte poole. Wäejuhataja poeg oli oulusinlastega juba kõigelähem hea sõber; elawana ja muretuna hulkus

ta mööda jõeorgu, töömeestega juttu ajades ja hoolega ning kartmatalt neid wäheseid soomekeelseid sõnu tarwitades, mis ta oli õppinud. Tuttawana läks ta praegugi noorte hulka, ja kui Johannat kaldal nägi lamawat, läks ta kohe temaga juttu westma. Juba waremalt olid nad Johannaga oma endist tutwust uuendanud, ja noorhärra näis seda noort kaunist tüdrukut iseäralise heameelega tähele panewat. Anni ja Helinä aga hoidsid endid wõõrana kõrwale.

— Oskaksid sa siit kohast alla lasta? küsis Sven äkki tüdrukult.

— Olen juba mitu korda lasknud, wastas Johanna uhkustades.

— No, näe, seal neemes on wene, läheme, lase mind alla kui julged.

Johanna mõtles silmapilgu, nagu kahtleks ta, kargas siis äkki püsti ja wastas:

— Julgen küll.

Annile paistis see liig kohatu nali olewat ja ta tähendas nagu keelates ja hoiatades:

— Lähed sa?

— Oodake, ma tulen kohe tagasi, hüüdis tüdruk ja jooksis täie hooga wene poole siin saarekese juures, mille kosk harunedes pahemale kaldale oli tekitanud. Ja warsti nägi sillalseisew noortesalk, kuidas wene, mida Johanna osawasti juhtis, wetewoos kiiresti alla libises. Ja pea nähti allalaskjaid juba ülespoole tagasi pingutawat, Johanna tõukas kindlasti tagant ja õpetas noormeest, kuidas see weewoolus pidi talitama. Aeglaselt see tagasitulek küll läks, kuid ometi jõuti wenega endisele kohale.

Kuumadena ja lõõtsutawaina astusid nad kaldale ning sammusid läbi tiheda wõsastiku, mis sel ajal praegusi Hupisaari kattis. Nii-

suguste lõbustustega weel harjumata noormees oli waimustatud, ta imestas terwe ja tugewa tüdruku üle, kes nii kartmatalt loodusjõude oskas walitseda, ja hüüdis joowastanult:

— Sinu wõtan ma omale, wiin sinu Rootsi enesega kaasa!

— Aga kui ma ei tule?

— Küll tuled — eks läheme, Johanna!

See oli kewadetundmus. Nii õrnalt õõtsus tuulcõhk wastu õhkuwat ihu, kaskede lehestik warjas heledat päikesepaistet ja tuhandete kewadlillede lõhn tõi rinda tuhandeid uusi tundmusi, tegi meeled nii õnnelikuks...

XIII.

Jälle oli kewade möödas ja tulnud sügis. See oli maa juba kõwaks külmetanud, järwed jäätanud ja jõed sillutanud ning esiemese lumikorrakese külmale hallile maapinnale walgeks katteks peale laotanud. Aeg oli käes, mil Põhjamaa mehed Jäämere rannale sõjakäigule pidid minema.

Kogu sügise jooksul oli ettewalmistusi tehtud, mehi kogutud, neid moonaga warustatud, neile sõjariistu muretsetud. Wesainen oli selles talituses mitu korda Oulusuu ja Kemi wahet käinud, silmas pidades, et kõik korras oleks; hoolega oli Peeter Baggegi meeste kogumisel waewa näinud, ja maksuametnik oli Kemisse moona kohale muretsenud. Jõulukuu esimene pühapäew, mil kõik Kemijõe suus koos pidid olema, oli juba üsna lähedal.

Üheainukese öö sai Wesainen weel oma soojas toas magada ja hommikul oli juba waewalisele teekonnale minek käes.

Neis mõtetes istus Wesainen wiimast õhtut uues, hiljuti alles walmissaanud majas,

põlwedel waew. aastast poega, wäik. Tapanit, hüpatades, kes alles oli õppinud „isa" nime karwitama. Ta tundis suurt waewa hinges, kuna ta nüüd jälle lahkuma pidi sellest rahulikust kodust. Ja ühtlasi tegi talle ka sõjakäik ise, mida ta pidi juhatama, natukene muret. See oli kawatsetud laialisem ja meeste arwu poolest suurem kui kõik teised sõjakäigud, mida ta senini juhatanud, ning oli seal weel teisigi raskusi.

Nimelt läks see sõjakäik oma iseloomu poolest suuresti lahku Põhjamaa meeste endistest waenlase kihelkondadesse ettewõetud rööw- ja häwituskäikudest. Siis olid mehed omal algatusel, ühisel huwil ja oma ühiseks tuluks oma kannatuste eest kätte maksma ning saaki koguma läinud. Nüüd oli asjalugu teine. Walitsused olid end neisse wõitlustesse seganud, Rootsigi walitsus oli neid sõjakäike nagu omaks pidama hakanud ja neile oma kinnituse ning õnnistuse andnud, oli määrused walmistanud, plaanid kokku seadnud ja abi andnud. Sellega olid sõjakäigud endise täiesti waba ja iseseiswa iseloomu muidugi kaotanud. Wesainen teadis, et mitmed iilased-ki selle sõjakäigu wastu ükskõiksemad olid kui endiste wastu.

Tuli kaasa weel ka korralist walitsuse poolt teenistusse kutsutud sõjawäge, kes peaaegu sunnipärast ühes läks. Seesugust hulka pidi juhat. ja temaga ümber käima koguni teisel wiisil, kui endisi naabritest ja seltsimeestest kujunenud wabasid sõjasalke. Ja ka juhataja wastutus oli siin isiklikum ning raskem, seda aimas Wesainen ning see tegi talle natukene muret. Aga ta teadis ka, et tema kuulsus ja kasu siin suurem on, ning see jällegi erutas tema auahnust.

Õhtu eel sõitis Krankka Hannu õue. Juho oli juba ette otsustanud hommikul ühes temaga Kemisse sõita, nimelt pidid nad aegsasti sinna jõudma kokkutulevaid mehi vastu võtma ja sõjasalka korraldama.

Krankkala peremees oli halvas ja mõrudas meeleolus, tema pilgud kõnelesid tüdimusest ja kõledal häälel seletas ta, et ta nüüd üsna hoolimatalt juhtumisteotsimisele ja võitlusse läheb, sest kodus, Krankkalas, nii kui nii muud ei olla, kui ainult igavust ja kurbtust.

Ja Hannu meel ei tahtnudki lahtuda, olgugi, et õhtu jätkuks istudes igasugustest asjadest juttu vesteti. Anni istus oma talituste vahel mitu korda Juho kõrvale, — nii palju asju oli veel jutustamata. Ja kui Wesainen oma Rootsist-toodud raske mõõga seinalt maha võttis ning selle läikiva tera tupest välja tõmbas, tuli Annil pisar silmist, ja õhates kaebas ta, et mees nüüd jälle pikale hädaohtlikule sõjareisile läheb, maja meheta ning teda ja last vaestekslasteks jätab.

— Kas sa ei mäleta, mis sa läinud talwel Rootsist tagasitulles meie peiduurkas lubasid, et enam kunagi meid üksinda ei jäta. Nii sa nüüd murrad oma sõna, Juho.

— Aga ega teil siin nüüd enam midagi häda ei ole. Waenlast ei maksa enam karta, Oulu kindluses on kaitseväge küllalt. Siis oli lugu teine.

— Nii küll, aga sa lähed sinna surma suhu, peab jälle talwe läbi sinu pärast mures olema.

— Ega see ju teistsugune pole kui harilikud Lapi reisid, mis sa sellepärast nii muretsed. Ja siis on need meie talupoegade sõjakäigud ka lõpul, see on wiimane.

— Tõsi, kunas sinul viimane reis ei ole olnud!

— Olen ennegi nii mitu korda tagasi tulnud ja tulen ka nüüd, jäta oma mured, Annikene!

Hannul puudutas see abieluinimeste hella armastuse ja kaebava kõnelemise pealtkuulamine õrna kohta. Ta mõtles oma saatuse peale. Teda ei keelanud keegi, tema järele ei igatsenud keegi ja ei oodanud ka keegi tagasi, kui ta ei oleks tulnudki. Ta ei suutnud sellepärast silmapilgu vaikimise järele meelekibeduses tähendamata jätta:

— Krankkala peremehe järele nii suurt kahju ei tunta. Temale olekski kõigeparem, kui ta sellele teekonnale jääks, oleks ometi kord lõpp sel õnnetul sugukonnal.

Need sõnad, mida ta peaaegu omaette kõneles, puudutasid aga valusasti kedagi tundelikku naisesüdant ja panid selle värisema. Kaastundmus ja armastus on lähedalt sugulased ning truud seltsimehed; üks aitab ja elustab teist. Helinä õrn süda tundis murelikku noormehe vastu kaastundmust, ta lippas argselt Hannu kõrvale ja sosistas:

— Ära kõnele nii, Hannu. Sa ei tohi hoolimatalt sõtta minna.

— Nutaksid sa minu pärast, kui ma sinna jääksin?

— Sa ei tohi jääda!

— Igatseksid sa mind siis tagasi?

Tüdruk ei raatsinud vastata, ta pidi juba ära jooksma, pööras aga siiski tagasi ja sosistas:

— Igatsen ...

Nagu tuulelennul kadusid sama Hannu raskemeelsus ja ilmamured ning ta oli jälle endine vallatu poiss, südikam ja elurõõm-

sam kui kunagi enne. Waiksed kihlused peeti weel samal õhtul Wesala majas ära ja nii waibuti, unustades õnneliku tulewiku, ilusaiesse ettekujutustesse, nii et magamamin. aeg palju hilisemaks jäi kui harilikult. Ja kui hobune järgmisel hommikul warakult Wesaise õuest jõele sõitis, seisid kaldal hommikupimeduses weel kaua kaks naist, kes läbi pisarate lahkujatele järele waatasid, niikaua kui weel wähegi näha wõis, üks meest, teine peigmeest. — —

Päikese tõusuks jõudsid sõitjad Ji kiriku juurde, kus wana Kauppi ja weel teisigi iilasi nendega ühines. Ja reisi jätkamisel mööda rannikuteed tuli kaasa salk siit, teine sealt teeharult, iga natukese maa tagant. Paljud tulid suuskadel, mõni sõitis põdraga, mõni oli, nagu Juho ja Hannugi, Kemini weel hobuse saatma wõtnud. Kemi suu lähedal walitses juba elaw liikumine ja kihas mitmesajaline inimestehulk.

Kuni kõik kokku kogunud, olid mehed Torwise tallu ja tema lähemate naabrite juurde paigutatud, kuid päris kitsaks läks olemine suurematestki hoonetes, kui weel ka Oulu kindlusest sadakond meest Hannu Lauripoja juhatusel kohale jõudsid. Juhol ja Hannul oli päris tegemist, et nende kõikide tarbeid rahuldada, ja õige mitu korda oleksid nad üsna kitsikusse jäänud, kui neil alaliselt abiks ei oleks olnud nende wanade lapireislaste, Niilo Orawa ja wana Torwise, wilumust ning nõukust. Niilo, Lapi maksuametnik, oli walitsuse erikäsul Torniost kohale jõudnud, et reisi kaasa teha, kuid ta ei oleks ka muidu sellest maha jääda suutnud, oli ju see reis talle nagu pidustuseks tema oma

hulga-aastasel tegevusalal. Torvinen selle vastu ei olnud mõelnud sõjakäigule kaasa minna, selleks oli ta juba liig vana ja jalg, mis tal Iijõe jääl haavatud sai, vaevas teda iktagi veel; peale selle oli ka poja Lauri surm tema peale liig raskesti mõjunud. Kui ta nüüd aga siin meeste hulgas mitmesugustes toimetustes ja talitustes askeldas, tulid talle mitmed endised lõbusad reisid nii elavalt meelde, et ta vaimustatud sai ja tal ikka rohkem ning rohkem himu hakkas kaasaminna. Peaaegu kadedana vaatas ta oma vana sõpra Niilot, kes täies hoos end reisi vastu valmistas.

— Egas' sinagi enam mingisugune noormees pole niisuguse reisi jaoks, tähendas ta korra vahele.

— Mis see noormees siis rohkem väärt on kui mina. Ei jääks ma ka sundideski maha, ja nähtavasti näib sinulgi tahtmine olevat reisile asuda.

— Oleks küll. Peaaegu poisikesepõlvest saadik olen ma nelikümmend aastat igal talvel Jäämerel käinud. Läheksin nüüdki veel viimast korda neid maid vaatama, kuid vist ei pea see jalg nii pikkadel teekondadel suuskadega enam vastu.

— Sul ju tugevad põdrad, eks sarvilisega sõidan minagi.

— Kahju maha jääda, meeletus kaasa minna!

Kuid olgu kuidas ta oli, kui teised teele läksid, hakkas kojujäämine Torvisele hirmus raske tunduma. Aega ahjukõrval lamamiseks veel küllalt, ümises ta, küllap' ma praegu iktagi veel meeste kõrvale kõlban. Kobas toas natukene ümber, pani vanad Lapi-riided selga, sääriku jalga, põdranahkse kasuka

ümber, neljakandilise punase laplase mütsi pähe, istus kergelt nagu noormees Lapi reele, wiskas rihma selga ja warsti jõudis ta jääl Niilole järele.

— Weelgi kiskus Lapi poole.

— Ei suutnud jääda, ei hooli enesest, nii tuttaw olen ma põhjapoegade tuledele, Lapilaste tundratele.

Põdrad olid juba paar päewa waremalt teele saadetud, meeste koormaid ja sõjariistu wedama, iseäranis püsse, mida suusatajatel rasketel tundrateekondadel raske oli seljas kanda; ka paar wäikest raudsuurtükkigi olid Oulu kindlusest kaasa wõetud. Eelsalka, kellele wanad kindlad Lapis käijad teejuhtideks olid, juhatas Krankka Hannu, järelsalgas sõitsid Orawainen ja Torwinen, Wesainen ise aga suusatas oma wäesalga keskel, ruttas ühest rühmast teise, kõike silmas pidades ja järel waadates, et mehed koos püsiksid ning hea kord walitseks. Oli ka küllalt walwamist niisuguses sõjasalgas, kus üle kolmesaja mehe, igasuguses wanaduses ja igasuguse iseloomuga, ühed waimustatud ja ustawad, teised aga ka ükskõiksed ja jonnakad.

Nii liikus sõjasalk mööda Kemijõe laia jääpinda ülespoole ja pööras Rowaniemelt üle südamaa Lapi külade Kittilä, Sotoküla ja Sompio poole, kust üle tundrate ja lagendikkude Inari ja Jäämere poole edasi mindi.

Küll tuli siin meestel suusatada, pingutada sai jalg, sitkutada käsiwars, wäesalga kihutades üle mägede ja läbi salude ning üle liiwaste jäätmaade. Kuid libedalt liugles jalas lumel, suusad sihisesid üle hangede ja paistis, nagu puhkeks suitsu keppide otsadest mitmesajalise meestesalga edasitormamisel.

Suusatati läbi pikad teekonnad, ainult harwa jäädi puhkama. Kuna pakane wahades soomanoides wihaselt prakkus ja paukus, ei olnud meestel tahtmistki lagendikule peatuma jääda, waid suusk jooksis siis ühtesoodu, ja tugewalt surus käsi rõngalist keppi. Alles siis, kui pehmemaks läks ja taewast wärsket lund riputas, wõttis wäsimus ennemini wõimust, muutus edasiliikumine raskemaks ning üks mees siin, teine seal, jäi silmapilguks reast higisena lõõtsutama ning karedaksläinud suuska põdraraswaga libedamaks tegema.

Teekonnaks kõle Lapi loodus, teeajaks pikk Lapi öö. Kord suusatati läbi põliste südamaa metsade, millel ei paistnud olewat otsa ega äärt, kord üle awara piirita soo, kus jääkülm tuulispask omapead mässas, kõledalt üle ääretu lagendiku tuisates. Kord tuldi tundrate keskele mägede wahele, mis uhkelt oma lagedaid tippusid talwise taewa hallidesse pilwetesse uputasid ja mille puudeta külmwalged nõlwakud suusatajate silmi penikoormate taha ähwardawatena ning ebasõbralikkudena kollitasid. Kohati läks tee wastu järsku rinnakut, tõusti üles harjale, tõusti teisele, lasti alla orgu ja tõusti jälle. Ja mõnikord, kui meestepaar parajasti mööda lumist tundrat suusatas, juhtus, et ülewalt mäetipult pilwesarn. tuisk tuule pöörises alla keerlema hakkas, tulles suureks tormawaks lumituisuks kaswas ja sõjasalgale kuklasse lendas, teda oma pöörase mängu keskele tõmbas ja oma pimestawa, hukutawa sumu alla mattis. Siis oli tähtis, kes salga hulgas jaksas püsida, sest kes teistest lahku oli jäänud, wõis kergesti külma haua leida.

Terwe öö ja päew oli ühesugune öö. Ai-

nult keskpäewa ajal kumas natukene kahwatanud päikesewalgust, kuid see ei suutnud wõita tähtede kustumata wilkumist ja hõbekarwaline kuu walitses sellest hoolimata sama tõsisena ja wõimsana tumedat taewalage. Kuid pilwetuil pakasöil süttisid taewal tuhanded lõõmawad leegid, taewarannalt taewarannale ajasid wirmaliste wärisewad loidud üksteist taga ning lõid walgele talwisele maapinnale argseid mängiwaid wiirastusi.

Nii suusatas Wesaise sõjasalk päewa, suusatas nädala ja teise. Kui suusatajad oma teekonnal wiletsasse laplaste külasse jõudsid, astuti suuskadelt maha, käidi kojas soojendamas ja pandi laplane põdraliha keetma. Tasuks anti lonks ehk kaks wiina — ehk ka mitte ühtegi. Kui aga päewatee läbi suusatatud oli, lööbi kuhugile metsaserwale ehk tundraorgu leer üles, kaewati lumihange meeskondade wiisi sügawad augud, toodi puuoksi põhja, tehti keskele pakutuli ja asuti selle ümber einet wõtma ning ööpuhkust pidama. Siin tulesoojusel oli kõigekõwema pakasegagi soe puhata ning magus maitses siin uni wäsinud suusatajaile.

Enne unele suikumist olid aga wanemad mehed sagedasti heameelega weel ärkwel ja jutustasid oma haasemetel lamades wanu lõbusaid mälestusi endistelt Lapi reisidelt, tõnelesid oma hädaohtudest ja juhtumistest neilsamudel tundratel muistsetel Lapil käijate kuldsetel aegadel. Nii westis Niilo Orawainen ühel õhtul oma kuulajatele kaaslastele:

— Siin on nüüd Jäämerele ruttawad mehed, wähe neid wiimastel aastatel on olnudki. Kuid aastat kolmkümmend tagasi oli lugu koguni teine. Siis suusatas Liminga ja Luulaja wahelistest kihelkondadest iga kü=

la igast talust talwel Lappimaale. Mäletan wäga hästi neid aegu; siis ei olnud ma weel maksuametnik — maksudewõtmine oligi siis meie talupoegade käes, — kuid Tornio pirkalaste pealikuna olin ma alati neil teekondadel kaasas. Sakkasid suusatas igas sihis, igaüks maksusid nõudma oma maksulaplastelt, kes teda tundsid ja kes temale maksu juba paigal hoidnud. Mõned käisid ainult lähemates külades, kuid oli meie hulgas ka salku, kes aasta-aastalt Jäämere rannikutki maksustasid, suusatasime lahelt lahele, külast külasse ja maksu ei keelanud meile keegi. Meie, torniolased, käisime kauplemas ja nõudsime nii maksusid kogu Ruija rannikult kuni Ofotenini ja Tysbuononi, ja ka seda ei pandud pahaks, ehk küll ka norralased sel ajal neidsamu kohti maksustasid. Alati toodi koju suured koormad ja elati lõbusasti. Siis aga wõttis walitsus meilt maksustamise õiguse ja maksuametnikkudel ei olnud seda wõimu, mis waremalt pirkalastel, wiimased aga jätsid reisimise wähehaawal kõrwale, sest et sellest enam endist kasu ei olnud. Sellepärast ongi laplased nüüd ikka rohkem ja rohkem norralaste alla sattunud.

— Aga me wõtame neilt laplased weel tagasi, waimustas keegi noorem salga seskelt.

— On see nüüd nii kerge weel wõtta, kui neil seal Jäämerel juba oma ametnikud ja sõjamehed on. Külap' jääb see meil tegemata, kui walitsus end asjasse ei sega.

— Meeldiks aga küll neile kord weel endiseid aegu meelde tuletada.

Nii arutasid wanemadki mehed, meelekibedusega neid magusaleiwa päewi mäletades. Wesainen aga puhkas sõnalausumata oma haoasemel, kuulatas wanade jutustamist ja

haudus mõttes plaane, kuidas ta hertsog Kaarli soowitust ära kasutades weel näitaks, kas pirkalaste pojad jatsawad oma isade pärandust tagasi nõuda ehk mitte. Andke ainult aega. Kui kõigepealt wenelased Turja rannalt minema kihutatud, siis wõib niisuguse reisi weel Ruija poolegi ette wõtta.

Silmapilgu järele tõstis ka Torwise wana tule ääres häält ja jutustas kemilaste sõjakäigust:

— Kolmekümne ümber wõib sellestki möödas olla, kui ka meil, kemilastel, Turjamaa reisid peaaegu täielikult katki jäid. Ka seal suusatati waremalt aasta-aastalt, nõuti laplastelt maksunahku ja kaubeldi kogu rannikul Warangist kuni Püharniemini. Kalalaplased olid seal kaunis jõukad ja maksid maksusid nurisemata. Ja seal saadi peaaegu üksinda härrat mängida, ainult mõnikord käis ka karjalastesalk maksu nõudmas, teinekord mõni salk norralasigi. Ja ka Rootsi kuninga keeld ei wõtnud meilt seda maksustamisõigust. Kuid Solowetsi klooster hakkas siis Turjamaale oma pappisid ja sabarakkusid toimetama ning wenelasi ja karjalasi hakkas ikka rohkem ja rohkem seal liikuma. Mitu korda lööbi nendega seal lahinguid ja mitu korda said nad lüüa, kuid ka meil ei olnud wäikese arwuga seal enam kindel liikuda. Siis asutasid mungad Petsamolahe rannale oma kloostri ja see lõpetas meie peremeheõiguse Turjamaal täielikult. Laplased astusid munkade usku ja maksid oma maksud neile, meie aga pidime hiljem seda wägisi röövima, mis meil saada oli.

— Ja miks te seda kloostrit ära ei häwitanud.

— Ei olnud nähtawasti küllalt ühtmeelt.

Seesugune mõte wähemalt oli meil kord küll. Meid oli ligi poolsada kemilast, kes ühel talwel Turja rannale suusatasid. Seal karistasime natukene wastupanewaid laplasi ja pidime öösel ka Petsingit maha põletama minema. Kuid laplased närud andsid meid ära, wiisid kloostrisse sõna ja sealt korraldati mehed meie päid walwama. Ning kui me järgmise päewa hommikuhämaruses ükshaawal mõnest tundranõlwakusest alla lasime ja kitsast orgu mööda edasi suusatama hakkasime, oli waenlase waritsew salk meid põõsastikus walwamas, tungis meile ootamata kallale ja tappis terwelt pooled kogu meie salgast maha, enne kui jaksasime wastupanekule asuda. Waewalt paarkümmend meest meist pääsesid põgenema ja suusatasid Kemisse tagasi. Selle järele ei ole suuremat katset ka enam tehtudki.

— Kuid nüüd teeme meie selle, küll neid munkasid nüüd natukene kõrwetatakse, pagan wõtku.

— Ei tohi sinna kloostrist enam jälgegi jääda, mis laplastele nende wõimu meelde tuletaks. Wõimu wõtame meie!

Nii hüüdsid noored kemilased waimustusega. Ja Wesainen lisas noorte waimustusest lõbu tundes sellele juurde:

— Ning Koola linn, mille nad sinna oma kindlustuseks on asutanud, tuleb samuti ära häwitada, kui seal omale jäädawat wõimu tahame wõita.

— Maha kõik wõõras wõim!

Nii ähwardasid sõjasalgalised ärritatud meelel ja nii mõnigi kinnas pigistas waimustusega odawart. Kuid wähehaawal rauges jutuajamine tule ümber, jutustajate hääl waikis ja kuulajad oma haoasemetel waibusid

unenägudesse, kes hiilgawaist wõitudest ja suurest saagist, kes todustest oludest ja ootawast abitaasast.

Kogu leer magas sügawas unes, katusekš kõitide üle awar taewas, kus tuhanded tähed heledalt särasid ja wirmalised oma wallatumat mängu jätkasid. Loodus ümberringi oli surnud, ei kusagil ühtegi elawat jälge. Ainult põtru kuuldus leerikoha juures mahalastud kuuseokki näriwat ja näljane hunt, kes senini kaugemal waritsenud, jooksis ahnelt, saaki haistes, mööda rinnakut poolringis allapoole, kuid kartis neid wõõraid tulileekisid. Jäi silmapilguks waatama, kuid jatkas siis jälle oma teekonda teise mäeharja taha ja alles seal julges ta kurwameelselt huluma hakata.

Lapi öö oli weel sama õudne ja pime, kui Wesainen järgmisel hommikul salga üles äratas ning mehed poolunistena ja külmetawaina kustunud tulede äärest üles tõusid. Wiiwitati weel silmapilk, näriti leiba, kohendati ja korraldati, ning jälle oli meesteparw täies hoos põhjapoole edasi kihutamas.

Põhjapoole, ikka ainult põhjapoole, wahetpidamata ja kõhklemata! Näis, nagu ei oleks see meestesalk lootnud weel küllalt ruttu selle lumise maailma wiimasele serwale jõuda, paistis, nagu oleks mingisugune tagasitõrjumata sisemine sund, mingisugune sügaw kihutaw kirg neid kaugelt rahulikult rannalt tulnud talupoegi sundinud oma wiimast jõudu pingutama, et sinna kõigekaugemasse põhjalasse jääda? Mis jaoks sinna? Sõdima, tapma ja põletama!

Kas inimlikud kired ka Lapi jäisetel tundratelgi weel nii tuliselt löömawad? Kas ka werdtarretaw pakasloodus, kangestaw tund-

ratuul ja kõikesuretaw pikk öö neid inimpõues pakitsewaid tundeid, tahtmisi ja kirgesid kustutada wõi waigistada ei jaksa? Mis on see wägew jõud, mis niiwiisi suudab leeki õhutada tühindiku laste südameis Laprajal jääkülmadel tundratel, mis on see tuli, ja kus on selle ääs?

Koor on kõwa ja pind on külm. Kuid, kes wõiks pilku heita paljudesse neisse kasukategakaetud rindadesse, see wõiks sealt põue sügawamast urkast ehk põhjuse leida, leida selle rahutult küdewa kolde ja sütitawa sädeme, mida ei suuda kustutada ei jää ega tundratuul. Koldeks on wiha ja sädemeks on kättemaksmine.

XIV.

Esimest korda nägid mõned noored Wesaise sõjasalga mehed waba, jäätut ilmamerd, Inarist Jäämere poole Petsingisse suusatades ja teel juba Naytämöst mööda minnes mere laiu lahestikka nähes. Sulana lainetas meri ja wiskas laineid wastu kaldaid, kuid tema hingamine oli nii külm, tema tuuled nii karged ja niisked, et see liikmed lõdisema pani ning kehast läbi lõikas. Kõigile wanematele meestele aga oli see wana tuttaw nali, nagu terwitus endistele aegadele. Nii mitu korda olid nad seda soolast, rõsket meriõhku sisse hinganud, nii mitu korda neid randu mööda otse kloostri piirkonnani suusatanud. Siit olid nad aga alati pidanud tagasi pöörduma, kirudes ja käsi rusikatesse tõmmates olid nad seda teinud ja ähwardanud weel kord tagasi tulla. Nüüd olid nad oma ähwarduse täitmas, wõimuchwitsejate pesasse tulles, surma ja häwitust tooma.

Waewalt päewatee weel, siis on nad kloost-
ris juba päral.

Imestades ja kohkudes nägid ümbrus-
konna kalalapilased seesugust mitmesajapea-
list meestehulka oma küladest läbi suusatawat.
Olid nad ju ennegi maksuwõtjatesalku näi-
nud, üsna suurigi, kuid seesugust parwe mitte
kunagi. Hädaldades ruttasid mõned Paats-
jõe laplased juba ette kloostrisse teatama, et
hulk wõõraid suusatajaid tulemas on.

Petsingi klooster Petsamo lahe ääres ei
olnud weel wäga wana, kuid ta oli Turja-
neeme oludes juba õige suure ja laialise
mõju omandanud. Aastat nelikümmend tagasi
oli talle esimese aluse pannud Solowetsi
munk Trifon, kes laplaste ümberpööramise
oma eluülesandeks seadnud, ja Petsamo lahe
äärde asudes sinna kiriku ehitanud ning ük-
siklasi oma ümber kogunud. Ja algusest peale
oli klooster hakanud kiiresti õitsewusele tõus-
ma; juba paarikümne aasta pärast oli seal
olnud üle kahesaja hinge, nendest wiiskümmend
mend munka ja enam kui 200 ilmalikku
wenda ehk teenijat. Ning see ilma kõige
põhjapoolsem klooster läks warsti jõukaks;
tema waranduseb kaswasid kõigepealt mui-
dugi rohkete kingituste kaudu, mida kauged
ukklikud Wenemaalt sellele usu kõige põhja-
poolsemale rajawalwurile alataja kokku saat-
sid. Kuid ka mitmesugused teenistused suu-
rendasid tema rikkust; laplaste maksusta-
mine, mis wõimalikult laiali aeti, oli muidu-
gi tulutoow, weel tulutoowam aga oli kala-
püük meres ja jõgedes, ning walaskalapüük,
mida kloostris õige usinasti toimetati. Oli
ju tsaar Joann Hirmus iseäralise kingitus-
kirjaga kogu Turjamaa põhjapoolse ranna,
maad ja weed, kloostri omaks arwanud, kellel

sellepärast, naaberrahwaste meelepahaks, kes kalapüügiks seal ainuõigus oli. Ta oli kuulus oma soolakeedukohtade ja laewadokkide poolest ning Inglise ja Hollandi laewad käisid elawalt temaga kauplemas, peale selle tegi ka klooster ise merisõiduga tegemist.

Petsingi kloostri rikkus ja wägewus oli paisunud aasta-aastalt, tema walitsew seisukord Jäämerel muutus ikka täielikumaks. Kloostris oli juba terwe rida ehitusi, kirikuid ja kabelid; siin olid olemas karjahooned ja weskid ja selle sadamas oli midagi linnataolistki kaswamas. Ja nagu teisedki Wene kloostrid sel ajal, oli ka Petsingi walliga piiratud ning tal oli warustust, et juhtuwate pealetungimiste wastu end oma jõuga kaitsta.

Juba wanal ajal ei olnud aga kloostrit mingisugune hädaoht ähwardanud, waid tema elanikud olid waikses üksinduses takistamata wagatsemisele ja jumalapalumisele wõinud anduda. See oli isesugune seltskond, kes siin inimlise asunduse äärel oma, muust ilmast lahutatud, elu elas. Siia olid warju otsima tulnud wäsinud rändajad elu tormiliselt merelt: mõned rikkad ja suurelisedki, kes ilma rühmeldustest ja wõitlustest tüdinenud, olid maha jätnud kõik, maha jätnud oma rikkuse ja hiilguse, oma wiljakandwad maad ja ilmalikud huwid ning ilma kellegi teadmata Jäämere kõledale rannale põgenenud, et seal juba elades end pooleldi maha matta ning waiksetesse mõtlustesse, hinge ettewalmistamisele ja jumalateenistusele anduda. Sinna oli sattunud wiletsalt eluteekonnalt ka mõni kehw kerjus, seal ulualust ning sooja leidnud ja sinna elama jäänud. Wene bojaar ja Karjala kalamees elasid seal

üksteise kõrwal, mõlemad ühesuguses karedas riides, süües ühelt ja samalt lauakt, kummardades ühe ja sama altari ees. Ei küsitud nime ega auastme järele, ainult jumalakartlikkust ja wagadust peeti silmas.

Ilmarühmeldustest wabanenud, kaugel selle wõitlustest ja hoolimata selle sündmustest, elasid nad seal, ja hommikust õhtuni kostsid kloostrikirikust nende südamlikud palwe- ja tänulaulud tühja loodusesse. Jumalale põletatud suits tõusis talwise taewa poole ja wahakünla walgus wilkus kaugele Lapimaa pikas öös.

Ka jõuluhommikul (1590) olid Petsingi mungad warakult kirikus olnud kiituslaulu laulmas jumalalapse sündimise üle, ja esimese jumalateenistuse lõppemise järele sealt igaüks oma kambrisse läinud, et tänu ja palweid weel üksindusesski jätkata. Kloostri wana, walgepäine igumen Gurij, kes oma suure wagaduse tõttu Trifoni surma järele sellele kohale tulnud, istus oma kambris piibli ees, mõtlustesse ja uurimisesse waibununa. Sinna toodi talle laplaste sõnum, et waenlase wäesalk kloostri poole on tulemas.

— Teie olete nõdrad, mu lapsed, teie kardate ilmaaegu, tähendas ta sõnatoojale rahulikult. Kes wõiks otse lunastaja sündimise päewal pühale hoonele waenuliste mõtetega kallale tungida?

— Need on wõõrad sakslad tundrate tagant.

— Aga jumal on ju nendelgi, küll see nende kawatsust takistab. Aga siiski, teie nõtruse pärast, sulguge kloostriwärawad ja andke teenijatele sõjariistu.

Waewalt oli see käsk täidetud, kui suunjatajatepartw lääne poolt juba paistma hakkas,

kes nagu tuulestkantud must pilw üle lumise wälja kiiresti kloostri poole liugles. Hädaldades ruttasid kohkunud mungad kirikusse jumalalt abi paluma, kuna ilmalikud wennad end walmis seadsid sõjariistade abil püha kohta kaitsma.

Wesaise sõjasalk jõudis juba kohale, jäi kloostri alla peatuma ja mehed astusid suusakadelt maha, et wõitlusesse tormata. Neil oli kawatsus hommikuhämaras ootamata kloostrisse tungida ja seda ära häwitada, enne kui elanikud wastupanekule suudaksid asudagi. Ning see kawatsus otsustati wiibimata täide saata. Kiiresti seadsid Juho ja Hannu mehed wõitluswalmis ning tormijooksul rutati kloostriwärawate poole; üsna lähedal kajas meeste suust hirmus sõjahüüd, nii et rannatundrad koledalt wastu kajasid.

Kuid wärawad olid kinni ja ootamata wastupanek wallide tagant wõttis pealetungijaid wastu. Äkki paukusid sealt püssid, wingusid nooled ja jahmatanult jäid põhjalased peatuma, mees siin, teine seal hangele langedes. Ei nad kaua siin kõhklenudki, waid pöörasid ümber ja põgenesid eemale.

Wesainen kirus wihaselt ja käsutas julmi häälega oma põgenewaid mehi seisma jääma. Laskekauguse piirile jäädigi peatuma ja pandi siin poolpimedas hangel kiire nõupidamine toime.

— Need laplased on siin jälle neile sõna wiinud.

— Ei siin aita muud, kui piiramine, neid on mitusada meest ja ei nad heaga alla anna.

Nii mõtlesid mitmed, kes esimesest wastupanekust maha rõhutud. Kuid Wesainen kõneles wihast õhkudes:

— Piiramine! Ah siia niisuguste puu-

seinade taha peaksime meie siis nädalateks ootama jääma ja mõningaid munke end hirmutada laskma. Kas meie selleks sadakond penikoormat oleme ära suusatanud? Pole me, Põhjamaa mehed, enne kunagi raugad olnud. Ei, kohe uuele tormijooksule ja kahekordse ägedusega!

See mõte näis aga weelgi mõnda meest hirmutawat. Peaks wähemalt neid suurtükka ootama, mis wooriga tulemas ja nendega wärawad enne ära purustama. See jutt ajas aga wana Torwisegi wihale.

— Kas siis nüüd ka seesugused üksi meestejõuga ei suudeta ära purustada. Mina lähen ühes wärawapurustajaks ja ma tean, et ka teisi on, kes minuga kaasa tulewad.

Ja nii otsustatigi, et sel ajal, kui teised mitmest küljest wallile tungiwad ja kaugemalt lasewad, üks wäljawalitute salk wärawale kallale tungib ja selle awada püüab; pärast kogunesid siis kõik sinna kokku. Kose rannal asuwast kloostri sepikojast tõi Wesainen omale raske haamri ja järelmõtlemiseks aega andmata käsutas ta salga uuele edasitungimisele.

Jälle wingus wallilt nooli ja kuule, kuid seisatamata tormasid kallaletungijad edasi ning warsti põrus wäraw meeste hoopide all. See oli aga nii tugew ja kindel, et wähemad hoobid tema peale mingisugust mõju ei awaldanud. Ülewalt wallilt aga lendas kiwa ja odasid purustajatele kuklasse. Kuid Wesaise raske haamer töötas wõimsalt, wiha ja ägedusega tagus ta raudset pedajat, ja juba murdusid plangud ning purunesid palgid. Jälgesid jäi teistegi kiwetest, toed wärawataga andsid järele ning juba sai Torwinen

kangi wärawa alla suruda. Suruti kogu meeskonna jõuga ning rüsinal langes raske plank alla.

Sõjahüüdel tormasid Põhjamaa mehed sealt sisse ning wärawataga hommikhämaras puhkes werine taplus. Ägedasti kaitsesid kloostrimehed õuel oma pühakoda ja häwitust külwasid nende mõõgad ja odad pealetormawatesse salkadesse. Halastamatult töötasid aga põhjalastegi odad. Wesainen tormas salga eesotsas ja tema tapperi iga hoobi all langes mees lumele. Kaitsjad pidid wähehaawal taganema. Ustel ja nurkade taga wõitlesid nad aga weelgi ning harwendasid pealetungijate ridu ja kord wälkus mõõgatera juba Wesaisegi pea kohal; kuid hoop põrkas wastu Hannu odawart, mille see kiiresti oli ette sirutanud. Mõõk langes lööja käest, aga ka Hannu seisis sõjariistata, ainult odawarre tükk weel käes.

— Tõmba sellega, tähendas Wesainen, seisukorda märgates, ja tõmbas tupest oma kalli kingitusmõõga. Minu arust wõtab see tapper paremini.

Wõitlust jätkati mõni aeg weel. Kellad kirikutornis lõid kogu aja ja rannatundrate wastukaja wastas kurblikult, peaaegu kaebawalt. Kirikust aga kuuldus wahetpidamata munkade südaml. laul, ja teised palusid hääletult pühakujude ees põlwitades abi ning armu kõigewägewama käest. Kuid wihane waenlane tungis ikka lähemale ja lähemale. Kaitsjate salk oli juba laiali lagunenud, üksikud põgenejad pisteti seinade ja wallide ääres armuta läbi. Ainult üksikud pääsesid wärawast wälja ja põgenesid lumistele wäljadele, teised taganesid kirikutesse altarite taha.

Kuid kaitset ei olnud sealgi, armu ei antud ka jumalakoja pühamas paigas. Wõitluse ägeduses tungis Wesainen oma meestega neile ka kirikusse järele, ja warsti wälkusid nende werised sõjariistad seal põlemasüüdatud wahaküünalde walgusel. Wastupanek oli meeled üles ärritanud, wõitlus were kuumaks ajanud ning templiski jätkasid mehed tagasikohkumata ja halastamata oma tapatööd; weri kirikupõrandal woolas ojana. Mungad altari ees löödi surnuks, jumalateenistust pidawate waimulikkude hulka suruti odasid, armupalweid ei pandud tähele.

Üle kõikide möllas Wesainen ise; jälle loitis ta silmist see äge, taltsutamata leek, paled õhetasid kuumusest, higi woolas üle otsaesise ja juuksed ripnesid wallali. Ta oli nagu palawikus, jagas ainult hoopisid ja hoopisid. Noor munk oli kiriku nurka jumalaema pildi ette põlwili laskunud ja palwetas. Ta naelutas selle odaga seinakülge kinni. Wana walgepäine igumen ise oli kõigepühamas paigas pooleldi sulutud eesriide taga altari ette põlwitanud, ristilöödu kuju käes, silmad ärdalt taewa poole pööratud. Wesainen nägi teda, surus ainult korra oma odaga, ja tumepunane weri purskas altarile.

Ta tundis sellest lõbu, teostades siin seda, mida oli mõelnud Solowetsis korda saata, ja selle üle ta rõõmustas. Ning alles siis, kui kirikupõrandal surnukeha surnukeha kõrwal lamas, läks ta sealt wälja, werist oda järel wedades, ning tema kangejoonelisel näol lehwis wali muige.

Õues oli wõitlus juba lõppenud. Wäikese salga olid mehed wangi wõtnud, mõnikümmend olid põgenema pääsenud, teised olid maha tapetud. Üle saja surnukeha lamas kiriku-

tes, teeradadel ja õues, iga lumihang punetas werest.

— Nüüd riisuge, mehed, tehke puhast, sest warsti ei ole seda kloostrit enam! hüüdis Wesainen õuekogunud meestele, wastu lund oma oda pühkides.

— Kas surnukehad tulewad kohale jätta?

— Kohale. Aga oma meeste surnukehad kogume kokku ja matame maha.

Ise ei wiitsinud ta riisumisest osa wõtta, waid käis Hannu, Torwise ja mõnede teiste meeste seltsis kloostriehitusi waatamas. Walkamas oli hulk paatisid, neil käskis ta põhjad läbi lüüa ning sadamas olewad aidad ja muud ehitused süüdati põlema. Kloostri karjahoone oli peaaegu tühi, ainult paar poolsurnuks hirmunud naisteenijat olid endid sinna laastawa waenlase eest ära peitnud. Kui maja läbi oli waadatud ja tühjaks riisutud ning lihawamad lehmad toidukeetmiseks maha tapetud, asusid mehed sedagi põlema süütama.

— Hei, seal on weel kaks naist, hüüdis keegi meestest, kes lüpsikutäie piima kätte oli saanud ning seda kurgust alla ahnitses.

— Kas jääte sinna wõi tulete wälja? karjus süütaja naistele, ning teine tõukas nad wälja õue. Kohmetult komberdasid naised mööda lund, wajusid hange ja ronisid edasi. Wesaise mehed waatasid neid naerdes pealt ja läksid siis minema, kuna karjahoone juba leekides oli.

Mäenõlwakul tundraseina kõrwal oli wäike poollagunenud saunataoline onnikene. See oli sama maja, mille Trifon Petsamo lahe äärde asudes omale esimeseks eluasemeks oli ehitanud. Kalli mälestusmärgina oli klooster seda alal hoidnud ja seal asus ükfiklasena kee-

gi wana munk, kes kloostrielustki weel suuremasse üksindusse oli tahtnud lahkuda, et täitsa ekslitamata oma jumalat teenida. Maja uksegi oli ta kinni naelutanud, ainult wäikese augukese kaudu oli talle rooga kätte kantud. Wesainen wäänas ukse lahti ja nurgas üksikut nahkadega riietatud üksiklast nähes, hüüdis ta oda täristades.

— Ennäe, siin on ju weel üks elukas, mistarwis sedagi weel hoida?!

— Juho, jäta oda rahule, on ju küllalt juba werd walatud, tähendas Hanno Juho ja wanakese wahele astudes. Temale oli tapatöö juba wastikuks hakanud minema, ning niipalju inimesewerd woolamas näha, see ajas talle juba wärinad peale.

Wanakene aga pöördus nurgas ümber, waatas kaua wõõraid oma weretawate, sügawalewajunud ja kuiwetanud palgeisse waibunud silmadega, mis nagu hõõguwad söed pimedas koopas läikisid. Siis hakkas kähar-habemik lõug wärisema ja suust, kust arwatawasti juba mitmed aastad enam sõna ei olnud kuuldunud, tungis külm, wabisew hääl. Ta oli karjalane ja kõneles Soome keelt:

— Siruta aga oda, julm mees, tõmba aga, ei see sinu südant liiguta ega sinu enesetunne sulle sellepärast etteheiteid tee. Sinu töö on ju ka see tulileek, mis mulle silma paistab, sinu pärast need kisendused ja kaebtusedki, mis mulle terwe hommiku kõrwu kostnud. Miks sa ei löö? Ära minu peale halasta, waid halasta iseenese peale, sest sinu kättemaksmistund on tulnud.

Ja teie kanged mehed, kes te oma käed siia pühapaiga külge olete pistnud ja oma riided meeste werega nõretanud. Oma häwitusekss olete seda teinud, sest teadke, see

süüta weri lasub needmisena teie peal. Määrisite suurt pühapäewa, rikkusite püha jõulurahu, häwitasite jumalale pühitsetud kloostri lunastaja enese sünnipäewal. Hirwitate oma teo üle, juurustate ja naerate, aga kibe on teie palk selle eest. Ei näe teist nii mõnigi enam oma sünnipaika, ei pääse sinagi süngepilguline mees enam koju, sest tea, et jumal ei lase end pilgata ega jäta kättemaksmata oma . . .

Hääl korises wanakese kurgus ja wäsinuna langes ta jällegi põlwili oma jumalakuju ette. Mehed seisid weel silmapilgu waikides uksel ja olid mõttes. Wana üksiklase sõnad olid nende peale sügawat mõju awaldanud. Nii mõnigi ei olnud reisikiiruses ja wõitlusägedus. meelde tuletada suutnud, et häwitustöö päewaks jõulupüha oli sattunud, suur ja kallis pühapäew, mida nad lapsest saadik ärdusega pühitsema õppinud. Seda terawamini tungis wanakese needmine nii mõnegi rinda ja sundis neid kohkudes kordasaadetud teo üle järele mõtlema. Isegi Wesaise nägu läks tõsisemaks kui harilikult, tundus peaaegu, nagu oleks temagi südames mingi õrnem keel etteheitwalt wärisema löönud. Kuid ainult silmapilgu seisis ta mõttes, pöördus siis ümber ja tähendas:

— Kurjasuuga wanamees, — sind kõwerlõuga tuleks küll surnuks lüüa, kuid jää oma pesasse. Ei meid nõiu nõiad ega nea kihwtisuud, niikaua kui oda käes ja süda kindel.

Wahepeal olid mehed kloostris juba puhta töö teinud, selle kallisasjad wälja kandnud, kokku kogunud, ja juba järelejõudnud woori koormatesse ladunud. Kirikud ja eluhooned, ladud ja aidad tühjaks tehtud ning kloostri

toidutagawaradestki kõik paremad palad wälja walitud, ja neist tore söömaaeg walmistatud, mida parajasti maitsti, kui Wesainen kloostriõue jälle tagasi jõudis. Peale sööki puhati mõni tund, — oli ju tööpäew olnud raske ja werine ühtlasi.

Pikemale puhkusele Petsingi kloostri seinade wahele aga ei jäetud. Oli weel pime öö, kui mehed kloostrist lahkusid ning jälle suuskadele asusid. Nii mitmesse kohta oli tuli põlema süüdatud ja ahnelt asusid leegid winge põhjatuule õhutusel kirikute ja ehituste seinu neelama ning loitsid katustelt kõrgele öösise taewa poole. Juba põlesid puised wallid ümberringi ning neid häwitaw leek roomas hange mööda edasi; juba warises kirikutorn alla ja kellad helisesid purukslangedes kaeblikult.

Kloostri ees lume peal seisis põhjalaste sõjasalk oma woori ümber ja tundis lõbu selle pildi üle ning soojendas end selle tule paistel.

— See on tore lõke, Hannu. Ei ole Petsingi kloostrist enam wastast, tähendas Juho waimustusega.

— Tore, kuid kole. Nagu tungiks kõrbewate surnukehade lõhn ninasse.

— Seesugune see sõjamehe lõbu peab olemagi. Ja Koolas teeme weel toredama tule.

Põlewad seinad langesid wähehaawal kokku, leegid wajusid madalamale, Petsingi klooster suitses waremetes. See oli maatasa tehtud ja ei tõusnud endisele paigale enam.

Ainult Trifoni poollagunenud saunahurtsik seisis mäenõlwakul weel põletamata ja ainukeseks elawaks hingeks kloostri kohale jäi see üksiklane sinna lamama toanurka oma jumalakuju ette.

XV.

Weel hõõgusid Petsingi kloostri waremed, kui Wesaise sõjasalk nende juurest lahkus, Jäämere rannikult sisemaa poole tagasi suusatades ja teesihti Koola linna poole wõttes.

Lapi maksuametnik Niilo Orawainen aga lahkus salga hulgast ja läks paarikümne mehega ning osa saagiga Warangi poole. Ta pidi rannikul laplastelt Rootsi heaks igaaastast maksu sisse nõudma ja silmapilk oli selleks nüüd iseäranis kohane. Nimelt oli seda maksu wiimasel ajal wäga raske olnud kätte saada. Norra ametiwõimud ei tahtnud rootslastele Ruija rannal enam mingisugust maksuwõtmise õigust lubada ja olid juba mõnelgi korral Orawaisele ähwardawal toonil ära keelanud seesugustel toimetustel üldse seal liikuda. Ka laplasi olid nad Rootsile maksudemaksmise eest waljult hoiatanud ja need, olles kahe tule wahel, püüdsid sellepärast rootslastele wastu panna, niipalju kui wõimalik. Ka oli ette tulnud, nagu wiimasel aastalgi, et Norra ametiwõimud maksu, mille Orawainen Rootsile juba wälja pressinud, wägisi ära konfiskeerisid.

Nüüd aga leidis Niilo kohase silmapilgu olewat kuhjaga tagasi wõtta, mis seni saamata jäänud. Kuulujutt põhjalaste suure sõjasalga tulekust oli juba Lapimaa harwaasundusliseski kohtades kulutulena laiali laguneda suutnud ja seal hirmu äratanud. Ka Norra ametiwõimud olid sellest teada saanud ja nende peaasupaigas Wuoreija kindluses olid juba jahmatanud selle üle, et „rootslased", nagu nad põhjalaste sõjasalka nimetasid, oma sõjariistad kättemaksuks just nende

wastu sihtinud. Sellepärast ei leidnud Orawaise makšunõudmine seekord kogu rannikul mitte mingisugust wastupanekut, ta wõis wõtta niipalju, kui ise heaks arwas. Ja uhkelt saatis ta oma kirjutaja Warangist Wuoreijasse järele küsima, kas antakse sealt nüüd tagasi kõik konfiskeeritud maksud wõi mitte. Ja warsti olidki need kohal. Ni sai Niilo oma asjadega Jäämerel kiiresti toime ja pääsis juba mõne nädala pärast koduteele, kus ta kõigile rõõmuga kuulatawatele kodulistele Wesaise õnnelikust sõjakäigust ja Petsingi põhjalikust häwitamisest jutustas.

Wesainen ise aga rühmas oma salgaga üle Lapi lumiste tundrate täie hooga Koolalahe kaugemasse soppi ja juba kolmandal jõulupühal suusatas ta mööda Koolajõge üles linna poole. Pikast suusatamisest wäsinud ja hiljutisest wõidust uhkustawad mehed ei oleks tahtnud end niisuguse liigse pingutamisega enam koormata, nad oleksid soowinud parema meelega natukene puhata ja oma tööpalka maitseda.

— Küll me selle Koolagi weel ära põletada suudame, ega ta eest ära jookse, urises keegi Paawo Halose nimeline kemilane, kui Wesainen mehi ühest Lapi külast laplaste kodude ja raswaste lihapottide juurest kiiresti edasi käsutas. Ja teda toetasid ka mõned noored mehed.

Kuid Wesainen ei nõrkunud järele. Ta tahtis ka Koola wõimalikult ootamata ära wõita ja püüdis sellepärast rutata, enne kui koolalased nende tulekust teada saawad ja end warustada jaksawad.

— Siis wõite Koolas kas wõi terwe nä-

dala puhata ja lõbutseda niipalju, kui ise tahate. Enne aga suusatagem sinna.

Kuid Koolas oli Wesaise tulekust juba kahelt poolt teateid saadud ning jõuluajal tehti seal ettewalmistusi, nagu aga suudeti.

Wienapoolsed karjalased olid terwe pika sügise jooksul teateid kogunud põhjalaste sõjakäigule walmistamisest ja hirmuga katsunud teada saada, missuguste kohtade wastu sõjakäik juhitakse. Oli ju Wienas nüüd ka natukene sõjawäge tagawaraks, kuid terwe pika ranniku kaitsmiseks sellest muidugi ei jätkunud. Iseäranis mures olid kannalahelased, kellel igasugune sõjawäeline kaitse puudus. Wiimaks, jõulu eel, jõudis Kuolajärwelt nende maksude nõudjaid kohale ja need ütlesid laplastelt kuulnud olewat, et Wesaise salk parajasti Sotaküla ja Sompio kaudu põhjapoole on liikumas. Kannalahelased arwasid kohe, et põhjalased Koola poole ruttawad, kuid otsustasid ühtlasi ka, et sõjasalk sealt tagasi tulles Kannalahtisse pöörab wiimasele Ii häwitamise eest kätte maksma. Ahma arwates, kes Wesaise kibedat wiha tundis, oli see peaaegu kindel ja sellepärast nõudis ta kindlasti energilistele ettewalmistustele asumist. Ning nõnda otsustasidki Kannalahti mehed kõige rutulisemal wiisil käskjalgu Solowetsi ja Sumasse saata sõjawäge enestele appi kutsuma. Ahma ise aga läks paari mehega Koola linna- ja maakonnaülemale hoiatussõna wiima. Ta otsustas, et Wesainen siis, kui ta Koolas lüüa saab, enam Kannalahte ei julge tullagi.

Ja tulise hooga suusatas Ahma, kelle haaw juba täitsa paranenud, üle tundrate ning Imandra laiade seljandikkude, jõudes

Koolasse samal ajal, kui Wesainen Petsingisse.

Sel ajal oli Koolas juba iseäraline Wene walitsuse käsutäitja, kelle hooleks oli jäetud kogu Lapi poolsaare walitsemine ja kellel ka umbes sajameheline wäeosa tarwitada. Linn oli küll wäike ja tähtsuseta, selle kloostri ümber, mis Petsingiga ühel ajal (1550 ümber) Koola ja Tuloma jõgede kokkujooksu kohale sündinud, oli wiimastel aastakümnetel ainult mõnisada inimest elama asunud. Kui d Wene wõimu pesapaigana Lapimaal oli tal siiski oma tähtsus, ja nende tülide ajal, mis wiimastel aastatel norrapoolsetega ette tulnud, oli talle puuwallgi ümber ehitatud. Linna wastu ei olnud seniajani siiski weel ühtegi waenulist kallaletungimist ette wõetud ja sellepärast näis Koola wäejuhile, kes oma sõjameestega siin terwed aastad eksitamata magada wõinud, täitsa uskumata ning wõimata olewat see sõnum, mille Ahma temale nüüd tõi.

— Waenlased! Mis lollust see mees kõneleb? On ta neid näinud? — Nii nimetas päälik, kes ühes oma abilistega jõulu ajal alles esimesed lonksud oli suutnud wõtta.

— Ei ole näinud, kuid nad on siiapoole teel ja jõuawad ehk warsti juba kohalegi.

— Kuulge, andke talle kolm lonksu, käsutas pealik oma teenrid, temalgi näib eilne wiin weel peas olewat. Ja käskige teda siis hoolega järele mõelda, millest ta und on näinud ning mida ta teab.

Seda öeldes, istus wäejuht jälle hooletuit laua äärde jooma. Kui aga Ahma ühes oma seltsimeestega talle täielikult ära seletas, mis nad kuulnud ja mida karta oli, kadus wäejuhilgi rahu, ta hakkas alguses kahtlema

ja pärast ka uskuma. Istus silmapilgu sõnalausumata, wiskas weel paar lonksu ja kargas siis püsti.

— Siin wõib weel sõdagi tulla! Ja kuna see tsaari linn on ning meie tsaari mehed, siis ei aita midagi, meie peame sõdima.

Teade lagunes kohe üle linna laiali ja warsti oldi täies ettewalmistushoos. Wallid waadati järele ja parandati ära, wärawad pandi kinni, kõik töövõimulised mehed seati sõjariistu. Roostetanud odad ihuti terawaks ja tarwitamata seisnud püssid toodi wälja. Waenlase tuleku üle ei oldud küll weel päris kindel, aga juba järgmisel päewal jõudsid Petsingist laplaste kohkunud põgenejad põtradel kohale ja jutustasid põhjalaste metsikust häwitustööst kloostris.

Hirm ja ärewus waldas meeled, kuid ühtlasi tunti ära, et siin midagi muud ei aita kui kõwa wastupanek. Selleks kutsuski Ahma kõiki üles, ka oma kodukihelkonna kasu peale mõeldes, ja jäi ka ise Koolasse, et algawast wõitlusest osa wõtta.

Ning warsti see algaski. Kolmanda jõulupüha õhtul jõudsid Wesaise mehed juba Koola ette ning panid pimedas äkilise tormijooksu wärawa peale toime. Nad ei näinud, et kaitsjate püssid walli taga reas nende wastu olid sihitud, ei mõistnud aimatagi, et seesugune hoopide rahesadu neid tormijooksul wastu wõtab. Nii mitmed mehed langesid, paljud said haawata, teised aga põgenesid; rõhutuna, wäsinuna ja pettununa asuti linna ette jõeäärsele metsaserwale leeri.

Ja seal pidid nad olema nädalaid. Paarist korratud pealetungimisest selgus, et sugugi kerge ei olnud tormijooksul pikkadest püsti maasselöödud palkidest walli seespoole pääse-

da, kuna kaitsjad neid ööd ja päewad hoolsalt walwamas olid, kuid hoolega end hoidsid awalikku wäljawõitlusesse andumast. Wesainen oli wihane ja kärsitu. Niisugust piiramissõda ei wõinud ta sallida, sest näljaga wõitmine ei olnud tema meelest õigemehe wõit, — ja wõib pealegi olla, et neil toitu kuni järgmise sügiseni jätkub! Kuid ka wärawate juurest uuesti tagasiminekuga ei olnud ta nõus, oli ta ju hertsog Kaarlilegi koguni midagi muud lubanud.

Sõjariistademeister Hannu Lauripoeg paugutas wahepeal wägawasti neid kahte wäikest kaasawõetud suurtükki. Suuremaid lõhesid nendega wallisse küll ei saadud, kuid niipalju ometi, et kaitsjad ühtepuhku parandamistöödega ametis pidid olema. Kaugemale aga nende nädalate jooksul ei jõutud.

Wesaise meeste hulgas hakkas wiimaks rahulolematust ja nurinat kuulduma. Mis pagana pärast nad terweks talweks siia tühise küla ette on asunud? Talw oli haruldaselt külm, jaanuarikuu algul oli pakane neid wihaselt pigistanud ja jäine merituul tungis läbi luude ning liikmete. Reisil olles wõis niisugust ilma weel ära kannatada, kuid ühes kohas sõjaleeris olles ei tahtnud mehed enam kuidagiwiisi hangedes tulede ääres püsida. Ka toidutagawarad, mida tarwilikuks ei peetud Petsingist suuremal hulgal kaasa wõtta, hakkasid juba otsa lõppema ning ka lähema ümbruskonna laplastelt ei olnud enam midagi riisuda. Midagi peab siin ometi ette wõtma, tähendasid mehed, olgu edasi ehk tagasi, kuna pealegi näha on, et seda külaroju ära wõtta ei saa.

— See on meilt juba mõnikümmend meest ära wiinud. Warsti kuiwab terwe meie salk siin kokku.

Iseäranis käis Halonen seesuguse rahutuse

külwamisega laagris ümber. Juba reisi algusest saadik oli ta end jonnakana üleval pidanud, wanade naabriwaheliste lõhepüügikohatülide pärast kandis ta Torwise wastu kibedat wiha, ühtlasi ka tema wäimehe wastu, kes tema arust üsna ilmaaegu pealiku-au sees hiilgas. Nii mõnigi kord pidas ta mässunõu, püüdes oma tõrkuwa kangekaelsusega Wasaisele juhiametit wõimalikult raskeks teha. Ja Wesainen omalt poolt oli sagedasti sunnitud ägedate sõnadega selle kangekaelse mehe wastu üles astuma. Nüüd oli Halonen salkkonna omamõttelisi enese ümber kogunud, kõigerohkem Oulu kindlusest kaasasaadetud sõjamehi ja nendega sünnitas ta igas asjas nurinat.

— Kui siit kohe liikuma ei hakata, siis suusatame omapead minema, urisesid nad juba Wesaisele ette, et peaks juba mingisugusele otsustawale tegewusele asuma.

— Minu arwates ka, wastas Wasainen.
— Asume weel kord pealetungimisele.

Nimelt oli ta mitmete tundemärkide järele aru saanud, et koolalaste jõud üsna wähesed ja wiletsad olid, nii et neist wastastikuses wõitluses waewalt palju wõiks loota, kui ainult korda läheks neile ükskord odaulatuse lähedusesse pääseda. Ja just nüüd oli Hannu Lauripojal korda läinud koondatud tulega walli ühest kohast sedawõrd ära purustada, et enam raske ei wõinud olla kirweste abil sealt läbi pääseda ja sisse tungida. Ilm oli hommikust saadik pehmemaks muutumas, oli wanakuu aeg ja pilwine taewas oli lund raputama hakanud, — ööpimeduses oli pealetungimiseks kohane silmapilk. Torwise ja Krankkaga nõu pidades käsutas ta ühel õhtul oma mehed laagrist liikuma, woorid ja wangid wõeti kaasa ning näis, nagu läheks sõjasalk mööda Tulo-

majõge ülespoole suusatades juba koduteele. Kooba kaitsewägi nägi, et laagrituled kustusid ja waenlane lahkus.

Kuid juba mõne wersta järele käsutas Wesainen oma salga wäikesesse metsatukka peatusele ja teatas, et siit tagasi pöördakse ning linna tungitakse. Suurem osa meestest oli tema mõtte üle kohe waimustatud, ainult mõned „Halose mehed“ näitasid oma jonnakust, kuid ka need pani ta paari kõwa sõnaga painduma. Halonen ise aga katsus ometi mõtet tühja ajada. Ta laskis paar Petsingi wangi õhtu hämaruses wabaks ja tuli natukese aja pärast teatama, et need ära on põgenenud ning muidugi Koolasse pealetungimiskawatsusest teatama rutanud.

— Sa lasksid nad ise lahti, häbematu mees, kisendas Wesainen ja sirutas wihases ägeduses juba oma oda wälja. — Kuid saad ka äraandja palga!

— Ära tee, ta tuleb enne üle kuulata ja tema üle kohut mõista, peatas Hannu. Wiigem ta wangina Oulu oma teo eest wastust andma ja tormakem nüüd kohe pealetungimisele.

Halonen ning paar tema sabarakku seoti kinni, paarkümmend meest jäeti woori ja wangisid walwama, teised aga ruttasid suuskadele ja kihutasid mööda jõe-jääd wana rada mööda tagasi.

Lumisadu oli tihedaks tuisuks muutunud. Taewas saatis nii tihedasti pakse lumiräitsakaid alla, et peaaegu kepiga õhku wõis lõigata, ka ei ulatunud suusatajate pilk selles rohkem nägema kui ainult ühe sülla kaugusele. Waikselt kui wiirastused suusatasid nad üle lumiwälja ning ei kuuldunud ainustki sahinat tühjas looduses, kui nad walli ette jõudsid, kuhu oma suusad maha jätsid. Kiirelt murti purus-

tatud walli awaus: seespool oli kõik waikne ja tühi, nagu oleks kogu linn raskesse unesse wajunud. Wiibimata jooksid Wesaise mehed üle selle paarikümne sülla laiuse wahe, mis linna-majasid wallist lahutas, ja esimesed salgad jõudsid juba tänawaile.

— Ma teen tuld ja pistan selle küüni-näru siin põlema, muidu ei oska siin pimedas midagi ette wõtta, tähendas Torwinen Wesaisele, kui nad ühest kuurist mööda kihutasid, ning laskis süinsamas jädeme kuiwadesse heintesse, mis kohe tuld wõtsid. Kui nad kohe selle järele aga linna tormama hakkasid, kuuldus tagantpoolt sammude müdinat ja tasast kõnelemist. Mehed jäid seisatama.

— Oleme wist mõrras?

Kuulatasid. Wõõra salga järeltulekut oli ikka selgemini ja selgemini kuulda.

— Oleme mõrras aga pära tuleb lahti päästa. Hei, mehed, Põhjamaa mehed, augu juurde tagasi! !

Nagu pikse-kärgatus kajas see Wesaise hüüe öö-waikuses ja tagapool olewad mehed, kes seda kuulsid, pöördusid tagasi. Warsti nägid nad waenlase salka tagantpoolt lähemale hiiliwat ja Wesaise ümber kogudes tormasid nad talle wastu.

Sealt tuli Ahma poolesaja mehega. Halose poolt lahtilastud wangid olidki õigel ajal Koolasse jõudnud ja Wesaise sõjakawaluse ära purustanud. Ahmal oli wastukawalus kohe walmis. Ta kogus wiibimata 50 kindlat meest kokku ja walwas nendega walli kõrwal hangede ja tõkete taga. Muu kaitsewägi oli end linnamajade taha peitnud. Neil oli kawatsus pealetungiwat waenlast linna kitsastel tänawatel kahe risttule alla wõtta, tal tagasipääsuteed kinni sulguda ja teda seal

ööpimeduses wiimase meheni ära häwitada. Selleks hiiliski Ahma nüüd hääletult nagu waritsew ilwes kohale, arwates, et kogu Wesaise sõjasalk juba mööda linna laiali on läinud.

See wäike osa, mille Wesainen oma ümber kokku kutsunud, ilmus talle wastu aga kõigeägedama wastasena. Pimedas lumel puhkes wihane wõitlus lahti. Wesainen ja Torwinen nägid, et nad walliawause, maksku mis maksab, oma kätte tagasi peawad wõitma, et meestele, kellele sõjawägi linnas kallale tungis, taganemistee lahti hoida. Sellepärast wõitlesidki nad palju tugewama waenlase wastu niisuguse ägedusega. Ööpimeduses ei wõinud nad waenlase suurust näha, nad ainult wirutasid, keda põlewa küüni walgusel enestele nägid lähenewat, ja sammsammult surusid nad waenlast tagasi. Ahma taganes walliawausele, wähemalt seda tahtis ta oma wõimuses hoida. Kuid taganedes sattusid tema mehed segadusse ja lagunesid laiali, ka ei osanud nad pimeduses omade ja waenlaste wahel wahet teha, waid lõid eksikombel üksteist surnuks. Ahma katsus karjudes neid oma hääle ümber koos hoida. Wesainen tundis seda häält ning ta liikm. töötasid kahekordse süüdidusega. Tema wäike salk hoidis end kindlalt kokku ja rõhus oma juhataja järel tugewasti edasi.

Juba oldigi awause juures. Ahma kogus oma mehed tiheda rühmana sinna kokku, kuid nagu nool tungis Wesainen sellele kallale, ja üksikud mehed, kes nägid oma elu sellest äraolenewat, lõid meeleheitlikus ägeduses temaga kaasa. Mehi langes nagu loogu ning Ahma salgast hakkasid mõned endid awauseäärest juba kõrwale tõmbama, kuigi pealik

ise tuliselt võideldes neid kokkuhoidmisele ki- sendas.

Hüüdeid kuuldus aga linnastki. Koola wäepealiku sõjamehed olid riisuwatele põhja- lastele kallale tunginud ja nende hulgas hä- witustööd tegema hakanud, arwates, et neil taganemistee juba kinni suletud. Põhjalased sattusid alguses segadusse, mõni mees ehkis ära ja langes; pimedas ei teadnud paljud, kuhupoole taganeda. Hannu, kes eelsalka ju- hatas, katsus küll mehi wastupanekule kogu- da ja wihaselt tänawatel wõideldagi. Kuid hoope sadas nurkade tagant ja igaltpoolt, ning hirmunud mehi langes hulgawiisi.

— Taganege tulileegi poole! kajas wii- maks hüüe põhjalaste hulgas ja see päästis nendest nii mõnedki. Ütshawaal ja wäikes- tes salkades jooksid nad põlewa küüni poole ja jõudsid wiimaks awausele, kus Wesainen oma meestega ägedalt wõitlust pidas, et ta- gasiturlijatele taganemisteed lahti hoida. Ning nende abimeeste tulekul pöörasid Ahma me- hed awauselt kõrwale ning põgenesid.

Kuid Ahma ise ühes kümnekonna mehe- ga wõitles seal halastamata ägedusega weel edasi; surmahoobi sai igaüks, kes nendest mööda wälja tahtis pääseda. Wägewana, na- gu karu, pingutas Wesainen end, et teda oma eest kõrwaldada, kuid osawasti juhtis Ahma ta hoobid kõrwale ja jagas hoope ka ise. Tuld õhkusid nende wanade werіwaenlaste silmad, kuna nad nüüd jälle kord otse wastamisi wõitlesid, ja wõitlushoopide wahele kuuldusid katkendlised hüüded:

— Ei sa nüüd enam mu küüsist libise!

— Jääd sina niisama kui minagi.

Wõitluspalawikus pöördus wana Torwi- nen kõrwalt awause poole ja tungis seljata

gant kallale. Ahma pöördus ümber, ja läbipistetud rinnaga langes wanakene häält tegemata lumele. Wesainen nägi seda ja merisiku hooga tõukas ta oda Ahma poole; see hoidis eest kõrwale, oda põrkas wastu palki ja murdus kaheks, kuid warreots käes, kargas Juho Ahmale käsitsi kallale ja andis talle pähe niisuguse hoobi, et mees tuigerdades maha langes. Juba tõmbas Wesainen mõõga tupest, et siinsamas oma weriwaenlasele ja kõigekardetawamale waenlasele otsa peale teha, kuid samal silmapilgul sähwatas tal pähe uus mõte. Ta tõmbas langenud wastase wööst kinni, lohistas oma järel läbi awause wälja, sidus tal käed ja jalad oma wöörihmaga kinni ning jättis ta lumele lamama, ise wõitluspaigale tagasi rutates.

Taganemistee oli waba ning joostes ruttasid mehed sealtkaudu wälja. Wesainen kisendas, et nad siia peatuma jääksid, kuid suurem hulk ruttas tagasiwaatamata suuskadele ja kihutas jäädmööda tulise kiirusega woori juurde. Wesainen walwas mõnekümne mehega awaust, kuni kõik linnast wälja pääsenud. Wiimasena tuli Krankka Hannu, kes oma harwaksjäänud salgaga waenlast linnas kinni pidanud. Ja ära ootamata, kas koolalased neid taga ajama ilmuwad, läks Wesainengi ühes oma wiimaste meestega tagasi. Ta ei oleks sellest salakawalusest ennast hirmutada lasknud, ta oleks walmis olnud kas wõi kohe uuele pealetungimisele asuma, kui ainult mehed koos oleks püsinud. Ära minnes wiskas ta Ahma kinniseotuna reele ja wedas teda oma järel.

Koolalased ei ajanud taga, waid tänasid õnne, kui rahulikkudena koju wõisid jääda. Nendegi wõitlussalgad olid ööpimeduses tun-

tawalt kokku kuiwanud ja nendest, keda Ahma oma juhatuse alla wõtnud, tuli ainult mõni üksik tagasi. Paaris kohas olid Hannu mehed ära minnes weel tule hoonetele külge pista saanud ja ellujäänud meestel oli tule piiripanemisega küllalt tegemist, sest et tuul seda laiali tahtis kanda. Ja terwe öö ning hommiku ootasid nad hirmuga uut pealetungimist.

Wesaisel oligi kawatsus selle järele, kui mehed mõne tunni puhanud, uuele pealetungimisele asuda. Põhjalasi oli küll palju langenud, seda ta teadis, kuid ka waenlane oli nõrgenenud ja tema kõigeparem mees oli wangis; ainult Halose äraandlikkuse ja salakawaluse tõttu oli neil wastupanek seekord korda läinud. Kuid hommikul...

Selle ähwardusega jäi Wesainen tule ääres oma meeste keskel magama. Kui hommikul üles tõusti, märgati aga, et suur osa mehi kadunud on. Halose olid tema sõbrad öösel wabastanud ja ühes temaga olid umbes 50 meest laagrist omateed läinud, ka osa saaki kaasa wiies. Kuna öösel umbes 50 meest weel Koola wallide wahel langenud, oli sõjasalk nüüd sedawõrd nõrk, et uuele kallaletungimisele asumine sellega enam mõeldawgi ei olnud. Wihasena kuulis Wesainen Halose uuest äraandlikkusest ja hüüdis:

— Meie peame neile järele kihutama ja mehed tagasi tooma.

— Mis sellest kasu? kahtlesid Hannu ja Kaupi-wanamees. — Ega neid wõitluses ikka enam usaldada ei wõi.

— Ei, kuid karistuse peawad nad kätte saama. Ja see peab wali olema, sest nende pärast jääbki meil Koola nüüd wõitmata. Üles puua tulewad kõik need äraandjad.

— Raske on neid nüüd weel kätte saada, jäljedki on tuisk kinni matnud. Aga ega nad karistuse eest ei pääse. Küllap' nad koduski kätte saame, kuhu nad mujale ikkagi suusatawad kui sinna.

— Oodaku nad siis seal. Kuid sinna peame wist meiegi nüüd tagasi pöörama.

Ei aidanud midagi, — tuli kojuteele asuda. Tusase meelega andis Wesainen oma salgale selle käsu.

Halose mehi ei nähtud aga enam iialgi. Nad ei julgenud Põhja lahe rannale enam tagasi ilmuda, sest et nad karistuse seal omale kindla arwasid olewat. Selle asemel hulkusid nad riisudes mööda laplaste külasid, kuid said selles hulkuri-elus palju wiletsust tungisid Wiena-poolsetessegi metsataludesse, kannatada, mitmed nendest said teekonnal otsa. Hiljem saadi Põhjamaal kuulda, et salkkonna keskel tüli tekkinud ja see selle tagajärjel ära lagunenud; mõned olid Jäämerele tagasi läinud ja sinna kalapüüdjateks jäänud, teised ühes Halosega olid kewadetulekul Kitka järwe tühjadele kallastele peatuma jäänud, sinna omale majahurtsikud üles ehitanud ja põldu harima hakanud ning sellega, Lapi tüdrukuid omale naisteks kosides, Kuusamo esimese Soome uudisasunduse asutanud. —

Nii oli Wesaise sõjasalk Koola ees õnnetult sisse kukkunud ja ära lagunenud. See tore sõjareisilaste hulk, mis paari kuu eest nii suure waimustusega üle Lapi külmade tundrate Jäämere poole suusatas, oli enam kui poole wõrra kokku kuiwanud. Sõjakäik oli jälle paarsada Põhjamaa talumeest ära neelanud, suurem hulk nendest oli langenud ja seal kaugetes urgastes surma saanud, osa

hulkus weel kaitseta ja koduta mööda jääkülmi lagendikka, mitte kunagi enam endisesse kodukohta tagasi ilmuda julgedes. Emad, naised ja waesedlapsed ootasid jälle igatsusega ja südamewaluga oma toitjaid ning kodukaitset. Suurem hulk ootas asjata.

Ja ometi jäid selle sõjakäigu tagajärjed poolikuks ning see kipitas Wesaise südames kõige rohkem. Alati jäi tal kõik pooleli, plaanid ja kawatsused ei saanud kunagi täielikult teoks. Ja ometi oli ta alatasa nii südamest igatsenud midagi täielikku, kindlat, suurt ja lõpulikku korda saata! Alati sidus teda saatuse sund. Wiena sõjakäigul jäi Solowetsi klooster tema silmapiirile täies hiilguses seisma, olgugi, et selle häwitamine ainult ühe päewaga täide saadetud oleks wõinud saada. Nüüd pidi ta ka Koola eest mõnenädalaste katsete järele tagasi pöörduma ning linna poolpõlenuna maha jätma, — kokkukuiwanud sõjasalgaga ta seda enam wallata ei jaksanud!

Meelekibedusega mõtles ta selle peale tagasi, oma salga seltsis mööda Tulomajõge ülespoole suusatades ning oma teekonda mööda wanu põdrateesid Sotaküla ja Kittilä Lapimaa kaudu Kemi ja Tornio jõesuude poole tagasi juhtides. Selles meelekibeduses tundis ta siiski ka mõnewõrra rahuldust. Oli ta ju oma esimese ülesande täitmise korralikult lõpule wiinud: Petsingis ei olnud enam kiwi-kiwi peal. Oli ta ju Turjaneemel pirkkalaste poegi niisuguse auga krooninud, et need nüüdsest peale õigusega sealt oma pärandust wõisid nõuda. Ja oli tal ju — asjaolu, mis teda kõigeenam rahuldas, — wangina kaasas see kõigesuurem kurjategija, tema kõigehäda-

ohtlikum waenlane, wastaste kõigeparem mees ja nende kõigemeeldiwam kangelane, kihutas ju ka Ahma siin wangide hulgas nüüd Põhjamaa poole. See oli kõigemeelepärasem saak ja see tasus palju!

Lõbuga suusatas Juho wangide kõrwal, kes, kuigi nad keskele asetatud, kahekaupa kokku seotud, et keegi nendest äkitselt ei wõiks ära karata. Ta tundis lõbu nähes, kuidas Ahma seal waikides ja sünge pilguga raskesti läänepoole suusatas, ning kuuldes, kuidas walwurid teda hirwitades tagant kiirustasid, kui ta suusad liig wastumeelselt näisid liikuwat.

— Litsu aga edasi, Ahma, tee on pikk, saad weel palju lohistada, enne kui kord Põhjalahe rannale jõuame.

Mõnikord koputas kiirustaja Ahmale odaga selga, hirwitades:

— Küll ma laiskuse sinust eemale peletan. Wõisid sa ju waremalt päewad ja ööd edasi kihutada, kui meie külasid riisumas käisid.

Ja iseäranis ööpeatustel, kui sõjamehed tuleääres lustilikult einet wõttes ja juttu westes puhkasid, pidi Ahma igasugust pilkamist kuulma. Seal seletas Juho seltsimeestele sagedasti, kuidas ta siis, kui Rootsi läheb hertsog Kaarlile oma sõjakäigu üle aru andma, Ahma kuningakotta kaasa wõtab ning näitab, et siin on nüüd see mees, kes aasta-aastalt Põhjamaad on põletanud.

— Teda näidatakse seal raha eest ja riputatakse siis Stokholmi suure wärawa wõlwile kuiwama.

— Ja ei aita seal Ahma küüned wist enam midagi.

— Ei aita, need on juba ära näpsatud. Aga söö, mees, et sinnamaale jõuaksid!

Nii öeldes wiskas Wesainen halwakspanewalt Ahmale põdraluu näsimiseks ette, nagu koerale.

Enne magamaminekut seoti Ahmal käed ja jalad alati kõwasti kinni ning kütkendati ta peale selle weel nööriga puu külge.

Siin lamas nüüd see karjalaste kangelane, liikumatuna, waikiwana. Ei tulnud ühtegi õhkamist tema rinnust, ühtegi nurinat ta huultelt, näoilme oli rahulik, külm, ja silmad poolkinnistena talweöö tähtis taewa poole pööratud. Waade oli ükskõikne, näis, nagu ei mõtleks ta midagi, nagu ei tunneks ta midagi. Kuid sees mässas torm; rahutuina ja ägedaina kohisesid seal wiha kibedad lained ja wägisi mahasurutud kättemaksuhimu kübenes kannatamatult kinniseotud mehe rinnus. Jõudu, kooreft üleskihutatud hundijõudu tundis ta oma liikmetes, meelt põletas õhkuw soow segamini paisata kogu seda hirwitawat salka, surmainglina üle selle waenlase leeri lennata, häwitada ja tappa nagu enne, ning halastamatamalt kui kunagi enne... Kuid tiiwad olid ära lõigatud. Tuli lamada ja oma wiha ära salata.

Üksainus ettewaatamata liigutus oli talle õnnetuseks olnud; puudus ainult üsna wähe, et tema ise Wesaise ja Wesainen tema asemele oleks sattunud. Ta oleks selle needud wihamehe siis oma tule äärde kütkendanud, — oih, kuidas ta oleks hirwitanud waadates, kuidas Põhjamaa hunt oma kütketes määnleb ja wõimetuna wiha purskab...! Seal ta nüüd lamab paari sülla kaugusel, weel uinudeski wõitja hirwitaw naeratus

huultel... Kui ainult pääseks teda põrmuks purustama...

Juba leegitsesid Ahma külmad pilgud tulena, kogu keha wärises, sooned paisusid jõupingutusest ja kanepiköis tõmbus pingule... Kuid pidas wastu.

Seal see wõitja lamas, kuna wõidetu ilmaaegseid jõupingutusi tegi. Juba on kaugele jäänud kodune rand, juba läheneb waenlase maa, iga õhtuga ollakse sellele päewatee lähemal, iga tundra, millest üle kihutatud, kujuneb walliks kodu ning wangi wahele. Sellepärast kibisesidki suusad mõnikord nii raskesti, sellepärast tunduski teekond nii wastumeelsena. Nii mõnigi kord juba oli Ahma waremalt seda teed suusatanud, kuid siis oma salga eesotsas, wabana, tugewana. Nüüd aga üksinda, kütketes, wõimetuna...

Wõimetuna? Ei. Ohtralt jooksis soontes weel elujõudu, wägewaina pingunesid lihaksed. Ehk annawad kütked weel kord järele... Siis sahiseksid suusad ja suits kerkiks kepiotstest. Koju suusataks ta siis, koguks nagu tuulispea oma mehed, wanad, wahwad ja ustawad, ning tormaks kätte maksma. Oi! seda tulileeki, seda weriwoolu, mis ta siis teele järele jätaks... Kuid Wesaise kinnitaks ta nendesamadesse kütketesse, kisuks ta wähehaawal tükkideks, ühe liikme wiisi päewas, ning wiskaks siis lõpuks ülejäänud osa tulele kõrwema. Ta maksaks kätte, tunneks lõbu kättemaksust, kustumata, põhjatumast kättemaksust...

Nii ta unistas, walwates pikad ööd, sagedasti ainult hommikupoole natukene suikudes ja siis unes oma kättemaksunaudinguid jätkates.

Kuid hirwitaw lüke ehk halwakspanew tõuge katkestas need unistused. Ta ärkas tükkedes. Jälle tuli suuskadele tõusta, jälle raskele teekonnale asuda, kaugele läänepoole liikuda, iga tõukega kodust kaugemale ning waenulisele rannikule lähemale.

XVI.

Kimingijõe rannal, Wesaise uues majas, istus perenaine tagaseina aknukese wäikese akna ääres pingil ja õõtsutas jalaga waikselt hälli, milles wäikene lapsukene uinus, kes ema äiutustes magama jäänud. Anni õmbles täie kiirusega lõuendit, mille ta hiljuti kelgedelt maha wõtnud, — pidi ruttama, et uued järgid Juhole walmis saaksid, ei wõi ju teada, mil päewal see järsku koju ilmub.

Päike paistis suwepoolsest aknast ja kuldas pooleldi lauaääres istuwa Helinä palgeid ning tihedaid kollakaid juukseid, sealt walge waona põrandale langedes, kus kass tema paiste käes pikutas. Tüdrukul oli õmblus käsil, kuid nõel oli palistusse peatuma jäänud, käed sülle langenud ja mõttes waatasid silmad wälja heledaltwalendawasse lumisesse loodusesse. Silmapilgu järele pani ta õmbluse kõrwale, tõmbas kandli laual oma ette ja hakkas waikselt selle keeli helistama. Sealt kõlas õrn, kurbline wiis, mis wähehaawal elawamaks ja kirglisemaks paisus ning silmapilgu järele kõwahäälse mänguna kõlas, siis aga jälle waiksemaks jäi, nagu lohkudes oma kõla üle, wärisedes jällegi kaua õrna, arglikku, uinuwa igatsusena. Ja kandli üle kummardanult näis tüdrukgi oma mänguist uinutatuna unistustesse waibuwat.

Annigi unustas end silmapilguks mängu kuulama, king libises hällijalalt ja nõel jäi särki peatuma. Nii tuttawana tundus see igatsuse wiis temagi südames wastu kajawat, nagu oleks ta sealt pärit ja nagu laulaks ta selle enese igatsusi. Siis aga jahmatas ta äkki, asus jälle kiiresti tööle ja tähendas mängijale peaaegu etteheitwalt:

— Waata sind, Helinä, jälle sa unustasid end kannelt mängima ja meil on niipalju kiirelisi töid pooleli. Kes teab, mis päewal mehed sõjakäigult tagasi jõuawad, Hannu tahab kindlasti pulmad kewadel ära pidada ja sinul ei ole kaasawarast weel pooledki walmis.

— Ah kaasawarast, seda ei tulnud mul jälle enam meeldegi, wastas Helinä ja asus wiiwitades uuesti tööle.

— Just seda pead sa praegu meeles pidama. Küll praegu Krankkalaski kõike waja läheb, endine on ju kõik ära põletatud.

Jälle istuti mõni silmapilk waikides, kumbki oma töösse waibunud, kuid õieti jatkasid aga mõlemad samade hiljutiste waikiete mõtluste edasihaudumist. Ootaw igatsus, kahtlew lootus ja näriw mure ei tahtnud neist silmapilgukski lahkuda. Wähe aja järele tähendas Helinä:

— Kui ometi mehed ükskord juba tuleksid! Hannut mina küll enam iialgi sõjakäigule ei lase, mulle on need pikad ja hirmsad reisid otse koledad. Ühel ööl kohkusin ma uneski, nähes Juhot ja Ahmat sealt kaldast üles sõitwat kõrwuti sama ree peal, millega Juho ja Hannu sügisel teele läksid. Hannut ei olnudki enam reel, kuid Juho näitas mulle Ahmat ja küsis, et kas ma siis oma peigmeest enam ära ei tunnegi . . .

— Ikka see Ahma sul weel meeles ja unenägudes, sina lollikene, urises Anni õrnalt etteheitwa häälega. — Kas sa sellest hirmust ikka weel pole lahti saanud? Meie mehed pole seekord ju seal poolgi, kus Ahma elab, nad wiibiwad ju Jäänrerel.

Anni jäi wait, lisas aga silmapilgu järele juurde, nagu iseeneses:

— Mehed wõitsid küll juba ka kodus olla, kloostrid ja muud olla nad seal ammugi juba ära wõitnud, ei tea, mis nad seal nüüd weel talitawad. Aga eks nad warsti juba tulegi . . .

Juba jaanuaris (1591) olid wesalased Orawaise poolt kaasatoodud sõnumi Petsingi kloostri häwitamisest jõulu ajal ja põhjalaste hiilgawast wõidust kätte saanud. Rendeski oli see rõõmu ja uhkust äratanud, iseäranis aga oli see lootust andnud, et mehed nüüd warsti tagasi tulewad. Kuid nüüd oli weebruar juba lõpule lähenemas ja tulijatest ei olnud ikka weel midagi kuulda. Nad ootasid igapäewaga kaswawas igatsuses, käisid sagedasti jõel ja ruttasid alati akna juurde, kui peni haukumisega teatas, et keegi tulemas on. Kuid sõjasalklastest ei olnud kippu ega kappu ja asjata püüdsid nad kodustes askeldustes oma oote-igatsust unustada.

Kätkis ärkas wäikene mees ja ema wõttis ta sülle, et temale süüa anda. Ning jutustas temale hella häälega:

— Küll tuleb warsti isa, tuleb wäikse Tapanikese juurde ja toob kingitusi, tuleb...

Peni haugatas jõekaldal jälle ja kiiresti pöördusid naised akna poole waatama, kes tulemas on. Jõel suusatasid paar meest; nad kihutasid randa poole ja hakkasid kaldale ronima . . . Kas need ei ole Ülem-Kiimingi

mehed, kes Jäämerele kaasa läksid . . . need nad on . . . armuline Jumal, miks tulewad nad enne kui meie mehed . . .!

Mehed astusid sisse, ja hirmuga ruttas Anni uudiseid küsima, enne kui mehi istudagi oleks käskinud.

— Sõnumid on head, jutustasid mehed naeratades. — Wesainen saatis eidele terwiseid ja käskis homme õhtuks sauna soojaks kütta.

— Tuhat tänu — juba hakkas südames päris pigistama. Istuge wõõrad. Aga kuhu ta siis ise jäi, miks ta juba ei tulnud?

—Läksime Kemijõel lahku, teised läksid weel Torniosse saaki jagama, ja Wesaisel oli waja sinna Orawa poole minna, kes woori tagasi tõi. Meie aga litsusime otse koju.

— Jumalale tänu, et ta ometi weel elus on.

— Elus küll ja terwe, aga teisi mehi jäi sinna palju maha. Nii jutustasid tulijad kõigepealt head uudised ära ja lisasid siis silmapilgu järele wiiwitades juurde: — Jäi sinna palju iilasigi, ka mitu siitkülagi meest. Ja kemilastest langes ka Torwise peremees Koola wärawal.

— Minu isa langenud, isa wanakene, — siis sinna pidi temagi jääma! Pidi ta weel selleks wana ja waewalisena sinna tapapaigale minema . . ., ei läbenud wanamees koju jääda.

Anni puhkes nutma. Kuid leinapisaratesse, mida süda walas kurwastusest wana isa surma puhul, ühines tänulikku ja õnnelikugi südame palawaid pisaraid: Oli ju Juho pikalt sõjakäigult tagasi tulnud, tagasi tulnud terwena ja tugewana, ning ööpäewa pärast on ta juba oma kodus, kauaigatsenud naist trööstimas, üksilduse

igavust ja kaitsetuse tunnet peletamas. Kuigi kurbtus südant pigistas, oleks ta tahtnud läbi pisarate peaaegu naeratada.

Ka Helinä, kes kogu aja vaikides ahju ääres kõrval seisnud ja kuulatanud, astus nüüd meeste juurde ja küsis argselt:

—Aga Hannu ... Krankkala peremees? ..

— Ah näe, oleks peaaegu unustanud. Terve on temagi ja saatis terviši. Ütles, et Juhoga kõigepealt Wesalasse tuleb pruuti kohtama, — ja siin see pruut vist nüüd ongi ... Siin käsi ...

Tüdruk lõi punastades silmad maha. Natuke perenaist trööstides, jutustasid mehed veel:

— Ja Wesainen, see käskis perenaisele veel ka seda öelda, et peaks õlut valmis hoidma ja rohkesti kookisid küpsetama, võivat juhtuda, et temaga teisigi külalisi kaasa tuleb. Tal on ju ka vang kaasas, kes siin majas juba varemaltki tuntud ja keda ehk ka siitküla inimesed tahavad näha, enne kui ta Oulu kindlusesse viiakse.

— Kes see on, ruttas Helinä kiiresti küsima. Ega viimati Ahma ... ?

— Just Ahma, seesama mees, kes juba mitu korda meie külasid põletanud ja sellegi talu endise maja. Aga nüüd on mees nööris, ei põleta enam.

— Kas ta selle siia, meile, toob?

— Toob, aga egas' teda nüüd enam maksa karta.

Ja silmapilgu puhkamise järele jätkasid mehed teekonda, mööda jõge ülespoole kihutades; neidki ootas soe kodu ning igatses murelik perekond.

Wesaise majasse jäid naised jälle kahekesi, ja nende mõtted olid nii paljudest uudistest peaaegu segamini. Oli nüüd põhjust kurvastami-

seks, oli asja rõõmustamiseks, ning mõtted nende wahel pööreldes ei tahtnud tasakaalu leida.

Anni toibus siiski warsti igapäewase elu tõelikkusesse, tuletas mehe poolt saadetud terwiseid meelde ja ruttas kiiresti tuba puhastama, igapäewaseid töid kõrwale toimetama ning kogu majapidamist mehe tuleku puhuks korda seadma. Warsti oli ahi küdemas, tainas tõusis anumas ja koorekirn nurgas ootas männaliigutajat ning wõiwalmistajat. Perenaine lipendas kiiresti ühest talitusest teise ning kiirustas ka Helinät enesele abiks. Wesala majas oli pidu tulemas, pidu, mis puutub kogu kihelkonda ja kogu Põhjamaad.

Kuid Helinä liikus oma talitustes aeglasemalt ja waikides ning tundis südames rahutust, olgugi et ei teadnud — mispärast. Oli ju põhjust ainult rõõmustada, et Juho jälle tagasi tuleb ... ja Hannugi ... Miks tundus siis nüüd, nagu oleks walu rinda pigistanud? Miks jahmatas ta nii, kui meelde tuletas, et Juho ka Ahma kaasa toob? Ta ei teadnud seda õieti isegi. Kuid ta kartis nüüd seda meest näha, ta ei oleks enam iialgi tahtnud temaga kokku saada, huu! ta wärises juba ainult mõtte juures, et see kange sõjamees oma hõõguwate silmadega nüüd jälle tema ette astub ... oleks tahtnud põgeneda, ennast sauna lakutaha ära peita ... Ei, niisugune kartus on ometi rumalus, otse naeruwäärt, Ahma tuuakse ju nüüd wangina, kinniseotult ... Aga ometi, jõudu on tal ju wanginagi, tema silmades, tema liigutustes ..., ja Helinä ei suutnudki esialgu teda ette kujutada kinninöörituna, temas oli Ahma pilt alalhoidunud tulisena, kirglisena, suurena ...

Ja jälle hakkas see kuju Helinät waldama. Nii mõnigi kord oleks ta tahtnud sellest imelikust kartusest Annile jutustada, kuid ei söanda-

nud. Ning ta otsustas meelt karastada, kõik niisugused mõtted eemale peletada ja muu peale mõtelda, Juho ja Hannu peale ...

Teistes liimingilastes ei äratanud Ahma wangistamissõnum mingisugust hirmu, koguni selle wastu — seda kuulati heameelega ja rõõmuga, nii siin, kui ka igalpool Põhjamaal. Wesaise sõjasalga tagasitulekuteade oli Kemist tulijate kaudu igasse kihelkonda laiali lagunenud, sama teati ka, et Wesainen juba järgmisel õhtul koju jõuab ja wangi kaasa toob. Palju oli uudishimulikka, kes tahtsid seda kauakardetud ja palju koledusi kordasaatnud meest kord ahelates näha, seda Ahmat, kelle palja nime nimetamine juba lapsed nutma ajas. Ja ka tema wõitjat taheti näha: Wesaise nimi ja kuulsus liikus nüüd suust-suhu kuulsamana ja austatawamana kui kunagi enne. Sellepärast kogunes juba järgmise päewa lõuna ajal Wesala õue ja majasse lähemaid ja kaugemaid wõõraid kuulsa pealiku tulekut ootama.

Rõõmust õhkuwa meelega waatas Anni talitustes üle õue edasi-tagasi jookstes seda hulka. Majas oli kõik juba walmis, ta wiis sauna kütet, kandis wett, walis wihad wälja ja küsis kaldalootajailt mööda minnes alati:

— Kas tulijaid weel näha ei ole?

— Ei näe weel.

— Küll nad warsti sealt juba sõidawad.

Kuid kulus päew, lähenes õhtu ja tulijaid ei olnud ikka weel näha. Anni ruttas tiiruse wahel majast jõekaldale ise waatama, — teisi tuli, kuid oodatawaid mitte. Keegi sõitis sealt saaniga, Anni jooksis waatama, see oli Ii wana kirikhärra, kes oma talitusreisilt Haukiputaalt tulles siia sisse pööranud, et sõjasalklaste uudiseid kuulda. Õhtu juba

hämardus, ootajatest hakkasid üks ja teine lahkuma. Siis kuuldus jõekaldalt hüüe:

— Juba tulewad, kahe hobusega.

Kogu majatäis rahwast ruttas tungil õue. Läbi halli hämaruse nähti kahte hobust mööda jõejääd maja poole liikuwat.

— Aga miks nad nii aeglaselt sõidawad, miks ei kihuta nad õue, nagu tuisk?

Ja miks istub teises rees ainult hobuseajaja üksi teisel serwal?

Tulijad lähenesid. Aga mis see on, paistab, nagu lamaks seal keegi mees reepõhjal . . ., taewane isa! . . . ega ometi Juho haigeks pole jäänud . . . Halastaja jumal! kas waletawad silmad, wõi lehwib seal tõesti walge rätik looga küljes . . .? See lehwib, nad toowad surnut, kelle põrmu . . .? Kas Juho? Ei, ei . . ., kuid miks ei ole teda näha? Hannu ajab esimest hobust, teises istuwad Kaupi peremees ja kaks kiimingalast . . . Juho puudub . . ., kas lamab tema reepõhjas, kas tema . . . ?

Anni ei suutnud enam oma rahutut meelt taltsutada, ta jooksis mööda hange alla, ruttas jääle, ree juurde, tõstis waibaserwa üles . . . ja langes walu pärast karjatades silmili reele.

Seal lamas Wesainen, walgena, külmana, jäätanuna. Kangeks olid tõmbunud näo julged jooned, liikumatuna kattis laug kustunud silma ja elutuna tugenes käsiwars reeäärele. Willane kuub aga oli paksus weres, mis rinnakohalt wälja purskanud ja kõwaks tarretunud.

Aeglaselt tõusid tõsiste nägudega reisijad kaldale, ja härmatanud hobused jäid puristades majaukse ette seisma. Waikides koguſid wõõrad kurbliku surnuree ümber, waat-

lesid sügawa kahjuga langenud kangelast, kes siin külmana reeheintel puhkas, kirjeldamata walus kisendaw naine tema kõrwal.

Nii Wesala peremees kui ka perenaine tulid reest tuppa kanda. Surnukeha seati ettekotta seina äärde laudade peale ja wägisi tuli Anni selle juurest pakase käest tuppa soojenema wiia. Ei tulnud noore naise huultelt ühtegi sõna, ei kuuldunud ühtegi kaebtust ega ohkamist, ei walanud silm ühtegi pisarat. Kuid kirjeldamata oli see walu, mis tema eksiwatest silmadest wastu helkis, ja keha wabises nagu külmawärinais.

Kaua aega walitses toas ja eeskojas surmawaikus, ei olnud kellegil tuju sõnadega awaldada, mida süda tundis. Ainult pilgud olid küsiwatena surmtoojate poole pöördud, kuid ka need waikisid. Ei märganud keegi ka seda, et uus wõõras õue sõitis; alles mõne silmapilgu järele nägid eeskojasolijad, et ka Oululinna pealik paljastatud peaga waikides nende hulgas surnuraami ääres seisis. Waggegi oli asjast teada saades siia sõitnud, Jäämere sõjakäigult tagasijõudnud juhatajat kohtama, et hertsog Kaarlile reisist kohe aru anda, kuna see juba paar korda selle järele olid küsinud. Nüüd oli ta rutanud neid teateid saama ja ühtlasi julgele talupoegadepealikule oma austust üles näitama. Ettekotta astudes aga tabas tema pilk esimesena Wesaise külma surnukeha, kelle ümber austawas hääletuses leinaw rahwahulk seisis.

Kaua waatas wana sõdurgi langenud kangelast ja küsis wiimaks:

— Mis on juhtunud?

Nüüd pääsesid keelepaelad ka teistel, ja mitu korda kordus küsimus:

— Mis nurdis wõiduritka kangelase weel kodunurga läheduses?

Astuti tuppa ja seal jutustas Kaupi wanamees Krankka Hannu kaasaaitamisi. Põnewusega kuulawale rahwahulgale madala rõhutud häälega selle kurwa loo ära.

* * *

„Tornios olid meil eile õhtupoolikul kõik asjad juba toimetatud, ja õhtul oli Orawaise rikkas majas sõjasalklastele tore wastuwõtmine. Niilo kutsus meid ööseks weel oma poole, kuid Juho tahtis tingimata wastu ööd teele asuda, ta ei läbewat kojuminekut enam edasi lükata. Õhtusöögi järele istuti mõni silmapilk weel ja aeti õllekannu juures juttu, kuna torniolased hobused ette rakendasid, kellega nad meid tahtsid teele saata.

Meeleolu oli lõbus ja lustilik, jutustati igasuguseid lugusid ja heideti nalja. Wesainengi oli südikas meeleolus ja kõneles wõiduhindlana oma uutest kawatsustest ning mõtetest. Tõotas esimese weeteega Rootsi kuninga ja hertsogi jutule minna. Nimelt tahtwat ta sügiseks uue sõjasalga kokku koguda, suurema kui endised, ja wandus, et ta sellega Jäämere rannalt nii wiimased wenelased kui ka norralased minema kihutab. Lapimaa pidawat kuni merikaldani jälle pirkkalaste kätte saama, ütles tema ja lubas näidata, et enam keegi meie käest seda üliwõimu ei wõta.

Nii ta jutustas ja kiitles siis:

— Sinna Rootsi wiin ma Ahmagi, teda waadatakse seal heameelega.

Kuid Orawainen keelas teda wangi seekord kaasa wõtmast.

— Mis sa temast weel läbed koju wedama, meil wangikambrid siingi küllalt.

— Koju wiin, kinnitas Juho, ja sealt Oulu kindlusesse. Sel närukaelal on eneselgi heameel uut maja näha, mille tema poolt ärapõletatu asemele olen ehitanud.

— Jah Ahma ju põletaski sinu maja, selsamal ajal, kui ta sinu isagi tappis.

— Esimene kord tappis isa ja teine kord wenna. Ja minu õde on ta kaks korda tahtnud ära röövida, nähtawasti on see talle wäga meeldinud. Saad, susi, teda weel kord näha, hüüdis Juho kuulawale Ahmale hirwitades, — saad näha, aga ainult eemalt, wagusasti ukseprao wahelt wõid waadata, kui ta oma peigmehe süles istub . . .

Ahma, kes kinniköidetuna Orawaise majaukse juures istus, kargas seda juttu kuuldes tulipunasena püsti ja raputas ägedasti kütkeid. Oli ta ennegi pilkamist kuulnud, aga kõik rahulikult ära kannatanud, ei tea, mis teda nüüd nii metsikuks ajas. Ta wäänas oma kinniseotud käsi, nii et luud punetasid ja köis nagises, kuid ei aidanud midagi.

— Tasakesti, tasakesti, hüüdis Wesainen naeratades ja mehed tõusid üles Ahmat kinni pidama.

Kuid ägedalt pööras see ümber ja hüppas äkki orawana ahjunurka, kus terawa rauaga lõikemasin seisis. Kellegil ei olnud meelde tulnud seda ära wiia, olgugi, et wangide eest muidu alati terariistu on hoitud. Tahapoole kummardades surus Ahma köie wastu tera katki ja seisis lahtiste kätega toas.

Jahmatanult hüppasid kõik mehed püsti, kuid noolena lendas Ahma seina juurde, tõmbas naela otsast püssi ja sirutas selle Wesaise poole wälja. Hannu, kes ukse pool istus, sai mahti kirwest tõmmata, wälgutas

sellega tema pea kohal ning purustatud pea-ga langes mees põrandale.

Kuid samal silmapilgul oli ka Ahna püssi lahti lasknud ja kuul oli Juhole rindu tunginud. Mõlemad lamasid põrandal vere sees, surnuna üksteise vastas.

Ei saanud keegi mahti midagi mõelda, kõik sündis ühe silmapilguga. Juhmilt seisid mehed kaua aega paigal, keegi ei saanud õieti aru, mis oli sündinud.

Kuid suits lahenes ja pea selgus kõik. Wesainen oli langenud, surnuna lamas ta maas, ei olnud enam midagi parata.

Nutsid seal habemeteski mehed, kaebasid, kirusid oma ettewaatamatust ja sajatasid saatuse karmust. Kuid, mis sellest kasu. Paari tunni pärast kanti külmakstõmbunud surnukeha juba ree peale, ja murtud meelega asusime teele, et teda koju tuua. Sest koduküla kihelkonnas tuleb surnu puhkusele sängitada, kodutalust tuleb kangelane hauda kanda".

* * *

Nii jutustasid toojad ja ei kuuldunud nende kõne ajal toas ainustki häälekest. Isegi Anni oli kogu aja woodile toetunult paigal istunud, hinge kinni pidades, õhkuwate silmadega oli ta kurba jutustust pealt kuulanud. Alles mõne silmapilgu järele, pärast meeste waikimist, küsis ta:

— Suri ta kohe, ei saanud ta enam midagi öelda?

Hannu wiiwitas wastusega silmapilgu ja tähendas siis aeglaselt:

— Kuul oli südamesse tunginud. Kohe, kui suits natukene lahenes, heitsin tema kõrwale põrandale järele waatama, kas on weel lootust. Werd woolas rinnust ojana, hing oli

lahkumas. Kuid häälekorinas kuulsin teda weel katkendlikult soniwat:

— Ütle Annile . . . Tapani maksku kätte.

Alles nüüd pääsesid pisarad wallale, wõimsalt, taltsutamata, alles nüüd puhkes pakitsew walu abikaasa täiest südamest. Ta langes lapse hälli ette põlwili ja kummardas end selle üle, kogu keha wärises wõimsalt. Last hellalt rindewastu surudes kõneles ta nuuksumise wahele:

— Waenelaps, isatu, Tapani waesekene. Ainult sinu jätsid nad mulle, muu wõeti kõik...

Kuid pisaratewool waigistas kurbtust ja kergendas walutawat südant. Juba kuulis ja märkas ta, kuidas kõik naabrid teda trööstima ruttasid.

— Wesaise lesel ei pea iialgi mingisugust puudust ega häda olema, niikaua kui leiwapalukest neis kihelkondades üldse jätkub . . .

Nii tõotasid naabrimehed. Ja wana kindlusepealik teatas pühalikult, et Rootsi walitsus Wesaise teeneid hindamata ei jäta. Anni juurde astudes tähendas ta:

— Nii tõesti kui mina Peeter Bagge olen, nõutan ma kroonult sinule eluaegse ülalpidamise ja wabastan sinu talu jäädawalt maksudest.

Samal ajal, kui teised kurwastawat leske trööstisid, ekslis Hannu pikk otsiwalt toas ümber; ta ei olnud mõrsjat weel üldse kohtanud ja oli mures, et surmasõnum selle õrna ja hella lapsemeele täiesti maha murdnud. Leidis Helinä woodinurgast küüruwajununa; ta nuuksus tasakesti, pead patjadesse surudes. Hannu istus ta kõrwale, silitas õrnalt tema pehmeid, walkjaid lokkisid ja sosistas:

— Jää rahulikuks, tüdrukukene, jää rahu-

likuks. Siit peale seame oma elu uuele järjele ja küll see kurbtuski kord lahkub.

Tüdruk haaras närwlikult Hannu käsiwarrest kinni, tõstis pea patjadest ja tähendas, pisarsilmil Hannu poole pöördes:

— Kuule, on siis ju Ahmagi nüüd surnud?

— Surnud ta on, aga palju maksis tema elu.

Helinä sirutas käed Hannu kaela ümber ja surus pea peigmehe rinnale. —

Toa pika laua ääres, leinawate koguduseliikmete keskel, istus waikides Ji wana kirikhärra, tõsistesse, kurbadesse mõtetesse waibununa. Käed olid ristis, kurwa kaastundlikkusega waatlesid silmad hälli ääres nutwat emakest. Millal ometi, mõtles wanakene, millal ometi lõpewad need werised etendused, millal rahustub see rahutu rahwas, millal sulab wiha südamest, millal kaob kibe kättemaks? Kas läheb see igawese pärandusena isadelt poegadele üle, kas peawad nad alati langema, kättemaksusõna huultel, nagu Wesainen hiljuti . . . Kas karistuski loomust ei pehmenda ja karmi südant ei taltsuta? — Kuid siiski, mõtles ta edasi, ei wõi hukka mõista seda rahwast, ta on nii palju kannatanud, teda ei saa karistadagi, sest ta tarwitseb troosti . . .

Ja ta hakkas temale troostisõnu kõnelema, troosti wähemalt waesekslapseks jäänud perekonnale, kuid hoiatussõnu kõigile. Ja lõpuks tähendas ta:

— Palju oleme näinud werd woolawat, palju kannatusepisaraid, palju kurbtust ja wiletsust. Andku jumal, et waenuajad nüüd lõpul oleksid. Õpetage oma lapsi werd põlgama ja rahu armastama, õpetage neile, et kättemaksmine on jumala päralt...

Südamlikult kuulas rõhutud kogudus oma wana karjase sõnu ja ühines nende lõpul leinawiisi helidega. Kuid weel laulu ajal hiilis Hannu wälja, süütas eeskojas tõrwiku põlema ja seisis kaua selle walgusel surnuraami ääres, waadates seal oma külmana puhkawat sõjaseltsilist, kellega ta nii mitmed wõitlused kõrwuti läbi wõidelnud ja nii mitmed sõjakäigud läbi reisinud. Nüüd on Juho oma sõjakäigu lõpetanud. Siin lamab mees nüüd rahulikuna, tema nägu on nii kindel ja tõsine, nagu oli alati wõitlustulle tormates...

Natukese aja järele wõttis Hannu toore, metsalõhnaga kuuseoksa ja kattis sellega kangelase näo. Mõõk, see tore kingitud mõõk, oli tupest põrandale langenud; Hannu tõstis selle üles ja pani ta põigiti langenu rinnale. Wõttis selle sealt aga kohe jälle ära, tõi reelt Juho raske, weriroostest punase sõjakirwe ning seadis selle surnule kätte. Näis, nagu oleks kanged sõrmed weel praegugi tugewasti tapperi pigistanud. Hannu waatas seda ja naeratas kurwalt. Ta mäletas nii selgesti sõnu, mis kadunu wõitluskuumuses kord ütles:

— Minu arust wõtab see paremini.